

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 1989

4. ÅRGANG

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 1989

4. ÅRGANG

Redaksjonen har vært:

Kai Hunstadbråten

Thure Lund

Olav Sørensen og

Arne Sørensen

Styret i Modum Historielag 1989:

Gottfred Skuterud, form.

Berit Aslaksby Østereng, sekr.

Aase Hanna Fure, kass.

Turid Arnesen

Lars Haraldsrud

Forside er ved Arne Sørensen.

Innholdsfortegnelse:

<i>JON MAMEN</i>	
<i>Søskenflokket fra Brekke</i>	3
<i>ODDVEIG AMLUND</i>	
<i>Et bilde fra 1928</i>	7
<i>Modums skoleordning 1817</i>	8
<i>Ei historie fra omgangsskolen</i>	9
<i>ELI MOEN</i>	
<i>Blaafarveverkets skoler</i>	10
<i>JACOB AND. SAMUELSEN</i>	
<i>Modingsmålet</i>	16
<i>CHRISTIAN SKREDSVIG</i>	
<i>Det gamle skilderi 1921</i>	17
<i>JON MAMEN</i>	
<i>Pastor Halds avskjedspreken</i>	19
<i>DAVID LØVER</i>	
<i>Tale ved avdukingen av bautaen over Søren Strandnes 1972</i>	20
<i>KRISTIAN LINNERUD</i>	
<i>Da Modum Kommune ville kjøpe Finnemarka</i>	22
<i>KRISTEN RUST</i>	
<i>Olga Billand - jordmor i Søndre Modum i over 40 år</i>	24
<i>OLAV SØRENSEN</i>	
<i>100 års skolestyre 1889-1989</i>	27
<i>KRISTIAN LINNERUD</i>	
<i>Fra sjuårig til niårig skole i Modum</i>	49
<i>KAI HUNSTADBRÅTEN</i>	
<i>Da flommen tok Kjørplassbrua</i>	52
<i>THURE LUND</i>	
<i>Den siste omgangsskolen</i>	53
<i>ARNE SØRENSEN</i>	
<i>Skolebespisningen på Stalsberg 1942-46</i>	54
<i>THURE LUND</i>	
<i>Litt moro skoletimene</i>	59
<i>ELI MOEN</i>	
<i>Vues de Norwege</i>	60
<i>KAI HUNSTADBRÅTEN</i>	
<i>Den store folkefesten på Modum 1859</i>	63

Jon Mamen:

Søskenflokken fra Brekke

Skuterudflata. Bilde før 1900.

Gamle Modum trykte i 1989 artikkelen om søskenflokken fra Brekke, hvor det var så mange lærere. Utgaven i 1989 var skolejubileumsnummer. Da var det gått 250 år siden lov om folkeskole ble gitt.

Artikkelen om søskenflokken fra Brekke har vært etterspurt, og bladet trykker den på nytt. Utgaven for 2002 har en artikkel av Thure Lund hvor han viderefører noen av slektslinjene.

Det framgår av artikkelen at den er skrevet i 1869. Det står ikke hvem som har skrevet den, men det må være medlemmer av slekten. Artikkelen finnes i en avskrift fra 1920-tallet på Heggen prestegård. Det er denne avskriften som er gjengitt.

Ole Hansen Brekke var Søn af Hans Torgersen Sponelandet i Modum. Hans Kone Elen var Datter af en velhavende Bonde Hans Eriksen Gunnarud i Nykirke Annex til Modum.

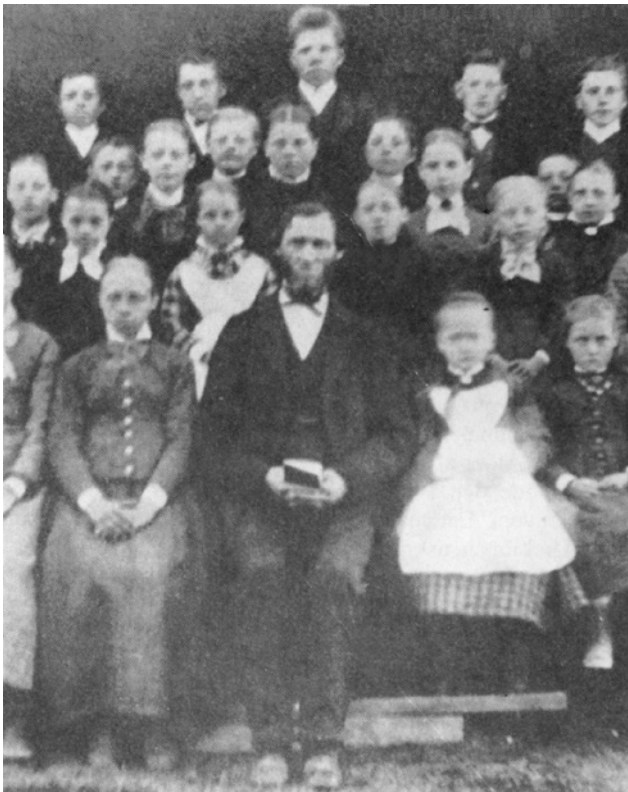
Anledningen til deres ækteskabelige Forbindelse har Ole selv fortalt saaledes: Han blev sendt til Elen som Spørgermand for en formuende Gaardmandssøn, og han havde ikke forhen seet hende. Da han havde fremført sit Ærinde, sagde hun, «at hun nok ikke strax kunde svare derpaa,» hvorfor han ytrede, «at han nok kunde opholde sig i nogle Timer, dersom hun tillod det.» «Det maatte han da gjerne.» Medens

Dagen gik hen og hun syslede i Huset, talte hun meget med ham, og skjönt hun ikke berörte hans Ærinde, lovede han sig dog et heldigt Svar til Frieren. Da han mod Aftenen skulde afsted og atter spurgte hende, hvad hun da syntes om Frieren, svarede hun: «Jeg synes Du hellere kan fri for Dig selv.» Höist forelegen ved dette uventede Svar, sagde han, «at dette vel ikke kunde være hennes Alvor,» men hun bekræftede med Bestemthet sit Svar og bad ham bringe Kurven til Frieren. Ole besøgte hende da strax igjen på egne Vegne.

Oles Udseende endnu i hans langt fremskredne Alder viste, at han i sin Ungdom havde vært en sjelden vakker Karl med middels Statur, mørkt Haar og Skjæg, mørke Bryn og mørkeblaa Öine, samt regelmæssige og blide Ansigtstræk. Han havde ogsaa et tækkelig Væsen og talte godt for sig. Hvor naturligt da, at den 20 aarige Elen fandt sig pludselig slagen af hans Personlighed. Den Troskyldighed og Ligefremhed, hvormed hun ogsaa strax bekendte det for ham, var vel et almindelig Træk i den Tids Folkekarakter.

Elen var en höi og stærk Kvinde med et smukt og noget lyst Ansigt. Milde blaa Öine og et stille Væsen forkyndte hendes sagtmodige og fromme Sind.

Strax efter deres Ægtevielse i Oktober 1751 kom de

Lærer Einar Brekke. Ansatt på Hole 1845, død 1893.
Lærer og kirkesanger.

i Besiddelse af Gaarden Brekke i Modum, hvor de førte deres Samliv i 45 1/2 Aar og derunder velsignedes med deres mange Börn. Opdragelsen af disse krævede Anstrængelse, da Gaarden kun knapt afkastede det Fornødne til Familien og var i mange Aar delt med den ældste Søn Nils. Ole havde i sin Ungdom lært Skrædderhaandværket, men han kunde ikke drive det til synderligt Erhverv ved Siden af Jordbruget.

Elen, som var særdeles godt opdraget i sit Fædrenehjem, udfyldte lige hæderligt sit Kald som Hustru, Moder og Husmoder. Især hædrer det hendes Minde, at hun bibragte sine Börn den mærkelige Sands for Oplysning, som fra dem er nedarvet i Slægten. Hun døde i Marts 1797, i en Alder af 67 Aar.

Nogle Aar för Elens död vare Börnene, med Undtagelse af Erik og Kari, komne i selvstændig Stilling ved Giftermaal, og Ole havde derfor ogsaa opgivet den anden Halvdel af Gaarden til sin Søn Nils, uden at betinge sig Livöre. Da Nils i 1798 bortbyttede Brekke mod Hilsen og tilflyttede den sidste Gaard, tilbragte Ole derefter sine Levedage paa den Maade, at han vandrede som Gjæst imellem sine Börn og opholdt sig hos hver af dem i nogle Uger eller Maaneder af Gangen, alt som han selv lystede. Antagelig havde hans Börn forenet sig om at forsørge ham paa denne Maade. Han døde under sin Datter Karis Pleie paa Garden Jahren i Modum sidst Februar 1814, 89 Aar gammel.

Disse Ægtefolks Börn vare vel let kjendelige som Söskende, men dog noget ulige baade af Udseende og Temperament. Den ældste Søn Hans var neppe fuldt udviklet, da han kun 20 Aar gammel døde. Nils var den höieste af Brödrene, omtrent 69 Tommmer, bredskuldret og stærkbygget, mørk som Faderen, sagtmodig og sagtfærdig. Ole lignede ham paa det nær, at han kun havde Middels Höide, men den første mere förlemmet end den sidste. Hin var noget lys som Ole, Erik Mörk som Nils. Begge havde fyrige Fölelser og var raske i deres Bevægelser. Dorthe var Erik lig i Gemyt og Udseende, men Anne og Kari lignede sine ældste Brödre. Alle vare lige deri, at de talte betænksomt og bestemt.

Hans døde som Skoleholder i Snarum. Efter han gik ogsaa hans 4 Brödre tidligt ud som omgaaende Skoleholdere. De vare uformuende og kunde ikke paa den anden Vei tilfredsstille den Videbegjærighed, som Moderen havde vakt hos dem. I Husene, hvor de kom, forefandt de sjelden andre Böger end Psalmebog, Katekismus og Forklaring, og de havde ikke Raad til at kjøbe de dyre danske Böger. Kun hos Præsterne og rige Folk kunde de af og til faa laant en eller anden Bog, som udvidede deres Blik. Den af dem, som paa denne Vei fik en lærerig Bog ihænde, gjorde strax sine Brödre bekjendte med dens Indhold. Ole afskrev mange laante voluminöse Böger, dels med gothiske Skriftegn og dels med Frakturskrift. At de under saadan Mangel på Læremidler kunde naa det Oplysningstrin, som de efter en Række Aar indetog, kan man meget forundre sig over. De skrev Modersmaalet mærkelig korrekt og forsögte sig ogsaa i bunden Stil. Blandt Andet omarbejdede Ole Snorre Sturleson i en Sang på 533 Vers. Denne omarbejdelse, eller andre Sange af ham eller hans Brödre, har man nu forgjæves eftersögt. De vare gode Regnemestere og havde saa omfattende Kundskab i Historie og Geografi, at de med levende Interesse ogsaa fulgte sin Tids Tildragelser, især den franske Revolution af 1789 og Napoleon den Førstes Krige. De havde hver sin fine Haandskrift. En stærk Fölelse för Ret og Sandhed var udviklet som et Hovedtræk i deres Karakter.

Videre bemerkes om hver af disse Börn:

a. Hans Olsen gik med et alvorligt Sind og med Anelse om sin tidlige Död.

b. Nils Olsen overtog efter Broderen Hans Skoleholdet i Snarum, og forrettede samme fra 1773 til 1806, altsaa i 33 Aar. I Aaret 1810 beskikkedes han til Lærer ved Blaafarveværkets første Skole paa Skuterud i sin da afdöde Broder Oles Sted. Efterat han i 19 Aar havde bestyret denne Post, opgav han den i 1829, da 75 Aar gammel. Han ofrede saaledes 52 Aar af sit Liv i Almuesskolens Tjeneste, altid för en utrolig ringe Lön. Naar han dog derunder kunde forsörge sin Kone og opdrage 9 gjenlevende af sine 12 Börn, skriver dette sig hovedsageligt fra andre Erhvervskilder. Strax efter sit Giftrmaal 1779 fik han af Faderen overladt Halvdelen af Gaarden Brekke og

15 à 16 Aar derefter ogsaa den anden Halvdel af samme. Der boede da hans Familie, indtil han i Aaret 1798 bortbyttede denne Gaard mod Halvdelen af nordre Hilsen, hvis anden Halvdel han et Par Aar før havde kjøbt. Denne sidste Gaard lod han siden sin Familie bebo og bruge. Ogsaa fandt han stundom noget Erhverv ved den Tiltro, som han havde vundet baade hos Övrigheden og Alle, som kjendte ham. Saaledes var han i de sidste Aar af forrige Aarhundrede betroet Indkrævning af Skattene og Udførelse af Registreringsforretninger og Auktioner i Præstegjældet. Daværende Foged Widerö og Sorenskriver Stockfleth vare ogsaa betænkte paa at bevirke ham beskikket til Lensmand, naar en da meget gammel Lensmand Kollerud ved Döden afgik, men dette blev til deres og hans Ærgrelse forpurret derved, at Amtmanden, medens den gamle Lensmand levede, havde efter en formaaende Mands Önske beskikket en Organist T. Steen i Eker til Lensmand i Modum. Nils kjendte godt lovene og forfattede gjævnlig for Menigmand Dokumenter, som altid baade i Form og Indhold godkjendtes af Övrigheden. At han ogsaa nød en liden Betaling derfor, maa rimeligt antages. Som Raadgiver var han hyppigt søgt af Folk i Præstegjældet. En ham under 23de Januar 1807 meddelt kongelig Bevilling til at drive Landhandel var betinget af saa betydelige Byrder, at den ikke blev ham til synderlig Nytte.

Nogle Aar før sin Död undtog han Livöre til sig og sin Kone, delte Gaarden Hilsen imellom 3 af sine Sønner og udlagde sine Börn en liden Arv. Han döde den 25de November 1835, 81 Aar midre end 8 Dage gammel. Han skrev sig altid for Brekke.

Hans Kone overlevede han til sin Död den 29de Oktober 1859, i en Alder af 99 Aar og 3 Maaneder og 21 Dage. Hun var födt og opvoxet paa Garden Hilsen som en Datter af Ægtefolkene Gulbrand Ellefsen og Maria Kolbjörnsdatter. Hendes Fader havde kjøbt Gaarden Hilsen som Driftebonde fra Gaarden Tröstem i Flaa Annex til Næs i Hallingdal, og hendes Moder var kommet til Gaarden Berg paa Ringeriget.

c. Ole Olsen var först omgaaende Skoleholder i 25 Aar og derefter i 10 Aar Lærer ved Blaafarveværkets første Skole paa Skuterud i Modum. I disse 35 Aar var han lønnet ligesaa knapt som Broderen Nils. Da han 30 Aar gammel giftede sig i 1787, kom han derved i Besiddelse af Gaarden söndre Tandberg i Nykirke Annex. Under sit 23 aarige Ægteskab Fader til 3 Sønner og 3 Dötre, slog han sig med Tarvelighed igjennem, idet han, ligesom Broderen Nils, lod sin Familie udføre Gaardsbruget, medens han selv fraværende betjente Skolen. Efter at en af hans Dötre var ved Döden bortkaldt, 19 Aar gammel, efterlod han ved sin Bortgang de övrige Börn i en Alder af 22, 21, 18, 9 og 7 Aar.

Han döde den 14de Januar 1810, 53 Aar gammel, lige velsignet som Ægtemand og Fader og som

*A-huset eller Skeidehuset på Gruvetråkka.
Skolen ble holdt 2. etasje.*

Menneske alminnelig agtet for sin uskrömtede Gudsfrøgt og sædelige Vandel.

Hans Enke havde overlevet ham i 30 Aar, da hun i 1840 ved Döden afgik i en Alder af 83 Aar.

d. Anders Olsen havde vel i 10 à 12 Aar været Skoleholder, för han 29 Aar gammel giftede sig i 1791. Da han et Par Aar derefter med sin Kones Arvemidler kjøbte Gaarden söndre Flattum, kunde han ikke længer vedblive med Skoleholdet. Han levede da siden som Gardbruker med sin Kone og sine 3 Börn, i mange Aar i en nogenlunde god ökonomisk Forfatning. Efter at hans 2 Dötre havde gifte forladt Hjemmet, og Sönnen overtog Gaarden, delte Forældrene Sönnens Kaar, og disse forringedes mere og mere formedelst hans store Börneflok.

Anders var i sine Forholde en meget agtværdig og agtet Mand. Da han döde paa Garden Flattum den 23 de Juni 1847, omtrent 85 Aar gammel, havde han 2 1/2 Maaned för jordet sin Kone i en Alder af omtrent 77 1/3 Aar.

e. Erik Olsen, der ligesom Broderen Nils skrev sig för Brekke, havde udtjent sine 10 Værnepligtsaar som Skolelærer og i nogen Tid været Privatlærer, för han i sit 32te Aar giftede sig Hösten 1799. Aaret efter skjenkede hans Kone ham en Sön, og ved samme Tid blev han beskikket til Hovedklokker i Modums Præstegjæld. Som Klokker beboede og brugte han Garden Haugerud, indtil han Vaaren 1809 med sin Kone og sin Sön tilflyttede Gaarden Spone. Begge disse Gaarde tilhørte Kirken, hvis private Eier pliktede at skaffe Klokkerbolig. En Sön, som han fik med

sin Kone i 1810, døde samme Aar. I den første Tid af sit Ophold paa Spone forrettede han Skole paa de nærliggende Gaarde, uden at han var forpligtet dertil eller fik Løn derfor. Efter at hans Kone var ved Döden bortkaldt i 1819, giftede han sig anden Gang i 1820 og tilflyttede da sin sidste Kones Gaard Hære. Aaret efter fik han med hende 2 Sønner, (Tvillinger) hvoraf den ene døde omtrent 3 Aar gammel. Et Par Aar efter at han havde indtraadt i dette Forhold, opgav han Klokkerbestillingen tilbedste for sin ældste Søn.

Den 11te April 1826 afgang han ved Döden paa Gaarden Hære, omtrent 58 1/3 Aar gammel, og efterlod sig da den sidste Kone, 2 Sønner, 1 Sønnesøn og 1 Sönnedatter.

Erik aabenbarede et varmt Hjerte og et velvilligt Sind i al sin Færd.

f. Anne Olsdatter blev gift i 1782 og boede derefter paa Gaarden Ödeværp i Eker. Af hendes 3 Sønner og 3 Dötre gjenlever nu (1869) kun en Søn.

g. Dorthe Olsdatter havde i nogen Tid bestyret en

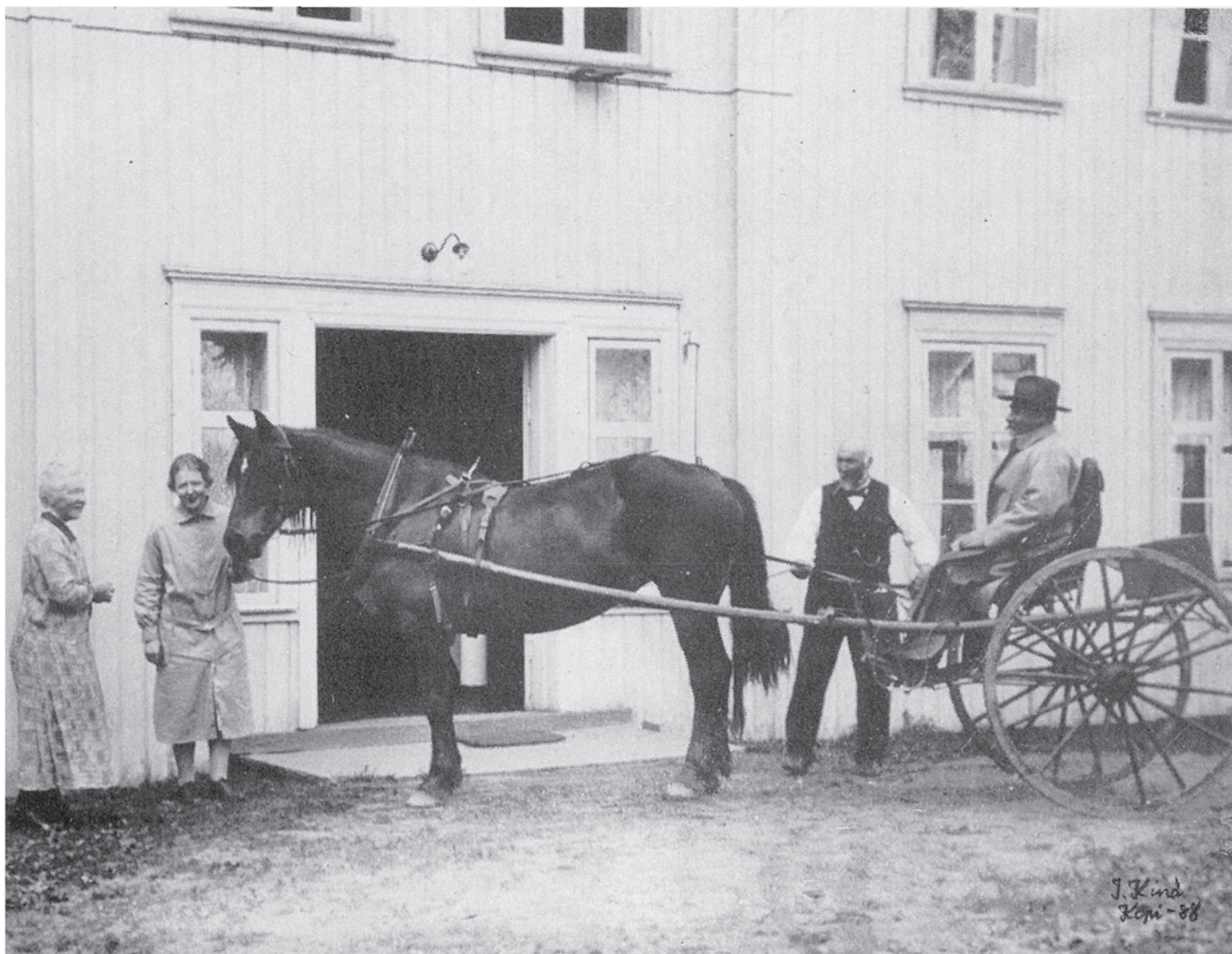
Omgangsskole, för hun i sit 27de Aar blev gift. Derefter boede ogsaa hun paa Ödeværp, der var delt imellem hendes og Sösteren Annes mand. Hun satte höi Pris paa huslig Lykke, og hun fandt den i mange Aar med sin Mand og sine 3 Börn, indtil hun maatte begræde Tapet af begge sine Dötre, der døde ugifte 20 og 39 Aar gamle. Fik hun som Husmoder en ledig Stund, glemte hun ikke Bogen.

Hun døde paa Ödeværp den 21de Februar 1834, henved 69 Aar gammel. Hendes Mand og hendes Søn med Kone og 2 Börn vare da hendes kjære Efterladte.

h. Kari Olsdatter blev gift 23 Aar gammel og fik 8 Börn med sin Mand. Det lykkedes ikke hendes Mand at komme til nogen Jordvei, og blot som Dagarbeider kunde han med al sin Stræbsomhed vanskeligt erhverve det Fornödne til sine talrige Familie, som derfor levede i trange Kaar.

Kari døde af Tæring under Familiens tilhold paa Gaarden Rud den 28de Juni 1817 omtrent 42 Aar gammel.

Oddveig Amlund:
Et bilde fra 1928

Fra Heggen Prestegård 1928. Fra vestre: Gustava Hanna Amlund 1862–1947, Oddveig Amlund 1901–, hesten Mona-Lisa, sokneprest Mathias Amlund 1856–1929, og Domenico Erdmann.

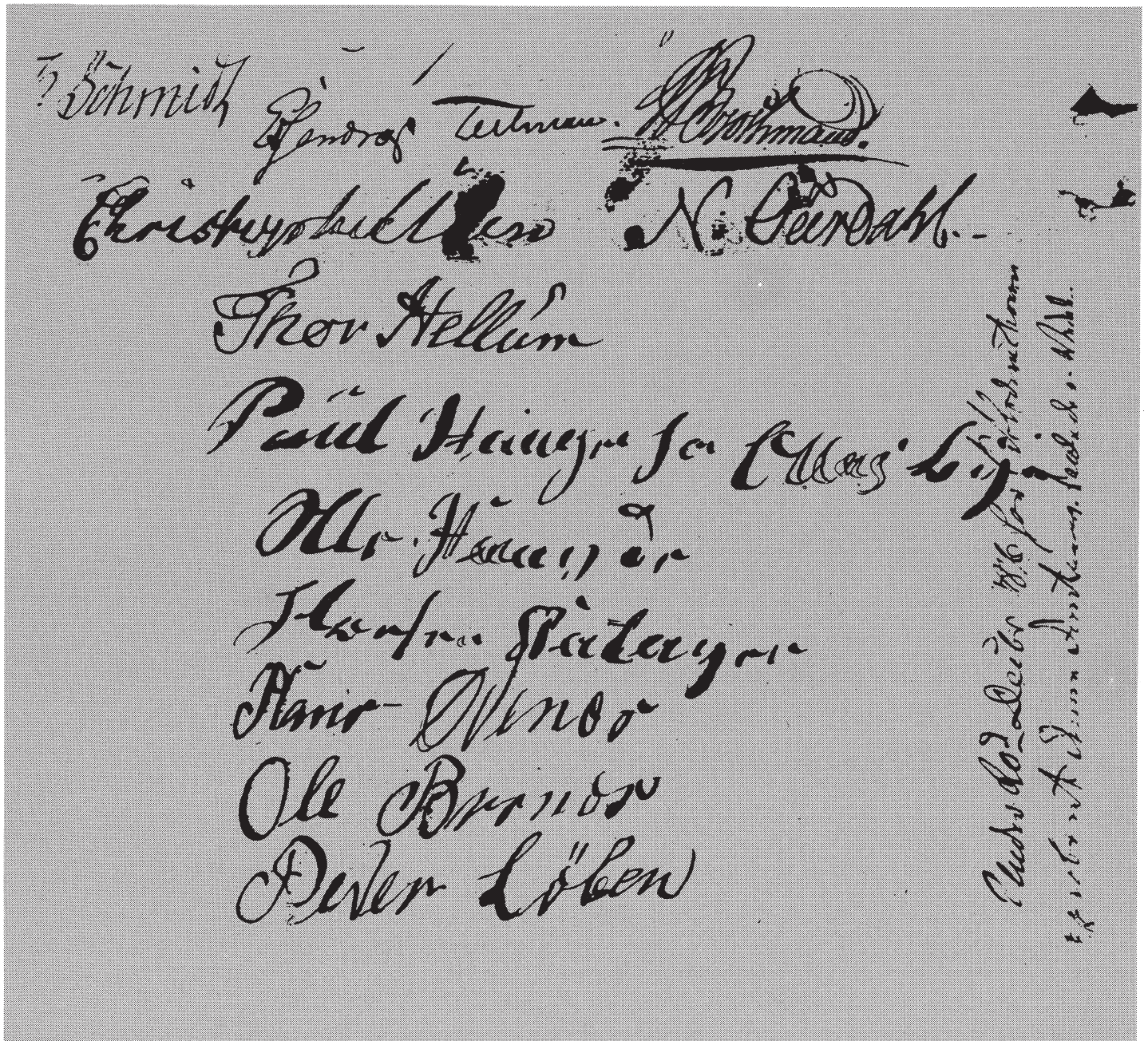
I karjolen sitter Domenico Erdmann, f. 1879 d. 1940, maler og riksantikvar. Han ledet restaureringsarbeidet i Heggen kirke. Far hadde lenge tenkt å sette igang en slik restaurering og han rakk det heldigvis siste sommeren han levet, i 1928.

Med seg hadde Erdmann en meget dyktig mann, nemlig kunstmaler Sæther. Det første de gjorde var å få orden på akantusrankene (ornamentene). De sto hulter til bulter både på prekestol og altertavle. Etterpå malte Sæther dem i skjønne farver. Så ble overmalingen på benkene fjernet slik

at navnene kom til syne, samtidig som de gjorde setene i benkene bredere så de ble bedre å sitte i. Og så tok de fatt på takene, og det var en spennende tid. Etterhvert som de fjernet overmalingen kom der frem den ene engleskikkelsen etter den andre, både i midtre tak og taket i koret. Det måtte været i en meget pietistisk tid de kunne overmale slik vakker kunst. Søndre og nordre tak ble pyntet opp ved hjelp av sjablonering.

Modums skoleordning 1817

Fra regnskapsbok for Modum skolekommisjon 1749–1863

Smith
Essendrop
Teilmann
Brockmann
Christoph Uhlen
N. Ourdahl
Thor Hellum
Paul Haagen sen Olavsbye
Ole Haavde
Hans Kalager
Hans Ødenes
Ole Brones
Peder Løben

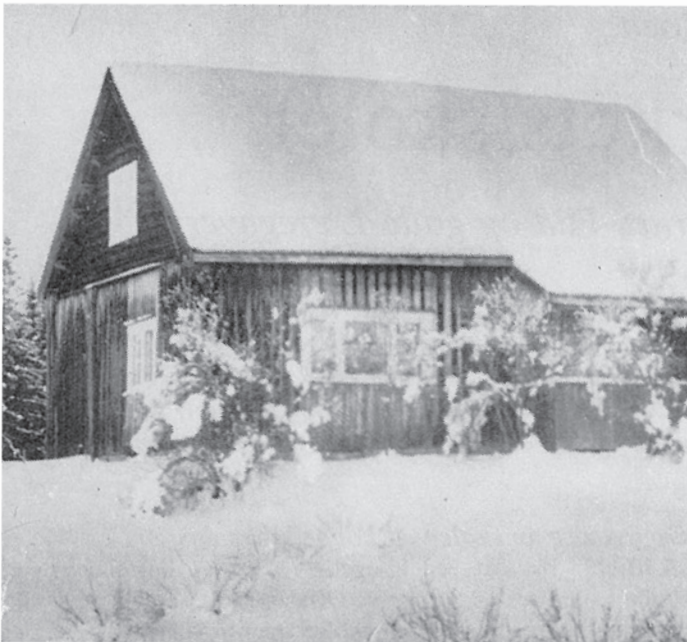
Christof Uhlen for Øst-Modum
N. Ourdahl for V. Sponefjordingen
Thor Hellum for Rudsfjordingen
Paul Haagen sen Olavsbye for Snarumsfjordingen
Ole Haavde for Snarumsfjordingen
Hans Kalager for Ø-Sponefjordingen
Hans Ødenes for V. Sponefjordingen
Ole Brones for Bronesfjordingen
Peder Løben for Simofjordingen

Faksimile av underskrifterne ved skolekommisjonen på Heggen 30. september 1816.

Smith er prost. Essendrop sokneprest og Teilmann (d.y.) kappelán. Brockmann lensmann i hovedsoknet. Christopher Uhlen var bygdens mann for Snarum. Som lensmann hadde han bl.a. i oppgave å inndrive skoleskatten. Chr. Uhlen var første representant for Buskerud amt på Stortinget i 1815–1816. N.(ils) Ourdahl var propriter, men har nok her møtt som fjerdingsmann for Furefjerdingen (Øst-Modum). De øvrige fjerdingsmenn er; Thor Hellum for Rudsfjordingen (Drolsum), Paul Haagen sen Olavsbye (Olavsbye) for Snarumsfjordingen. Muligens: Olle Haavde (Ole Hovde), antakelig for Snarumsfjordingen. Hans(?) Kalager for Ø-Sponefjordingen (Østsida), Hans Ødenes for V. Sponefjordingen, Ole Brones for Bronesfjordingen, Peder Løben (Lobben) for Simofjordingen.

Disse «bygdens beste menn» må ha fått sin skolegang i omgangsskolen mellom 1760 og 1780. Navnetrekkene tyder på at de ikke hadde fått noe særlig skriveundervisning. Med så mangelfulle «skrifbilder» som navnetrekkene avslører for de fleste, vil en tro de også hadde store problemer med å lese.

(Kommentar ved Olav Sørensen.)

Struterudstua. Nordre Snarum. Brukt av omgangsskolen, fast skole 1880–1905. Foto Thure Lund.

Aar 1816 den 30te September blev en Skolecommission afholdt i Heggen Præstegaard for Modums Præstegjeld af undertegnede Provst Schmidt og samtlige Medlemmer af Modums Skolecommission. Hvordan følgende Bestemmelser bleve tagne for året 1817.

No 1. Skoleholderens Løn for Omgangs Skolerne bestemmes til 20 Rdr Species for hver Omgangs Skoleholder uden Forskiel, som udreedes af Sognets Skolekasse og saafremt dens Indtægter ej tilstrækker, ved Øgning, hvor alle dem som ere pligtige at yde til Skolekassen forholdsviis efter hvad de hidtil har ydet. – Alle Contingenter til Skolekassen bliver herefter at tilsvare med 4/5rd Species af deres oprindelige Beløb og indkasseres af Quartermesteren efter en Liste som Skoleholderne og Medhjælperen i hvert District fastsætter.

No 2. Skolen holdes i 9 Ugemaaneder om Aaret og ophører i de 4 sidste Uger af December og 2–4 første Uger af Januarii Maaned. De øvrige 2de Ugemaaneder Ferier fordeeles af de nedenfor ommeldte Tilsynsmænd paa Ploug-Slaatten og Skurmaaneden.

No 3. Tvende tilsynsmænd udvælges i hvet Skoledistrict og have at forestaa dette Ombud indtil September Maanedes Udgang 1817, da nye Udvalgelse af Skolecommissionen sker ved næste Provste visitats. Bemeldte Tilsynsmænd skulde Skifteviis efter Overenskommelse besøge Skoelen, hver anden Uge og ved hver Ugemaanedes Udgang antegne i Skolejournalen om Forsømmelse har fundet Sted paa Lærens eller Børnenes Side. Ligeledes bestemmer Tilsynsmanden hvilke Børn i Omkredsen, af det Sted hvor Skolen holdes, bør søge sammen samt hvilke Omstændigheder der kunde ansees som Lovlige Hindringer for Skolens Søgning. – Journalen forevises vedkommende Præst af Skolelærerne naar Tilsynsmændenes Antegnelser deri ere indførte og Præsten sørger for at Multerne inddrives ved At melde Amtet Børnenes og Provsten Skoleholderens Forsømmelse. – Som Tilsynsmænd bleve af Kommissionen udnævnte: Erik Nielsen Sønstebye og Anders Danielsen Diisen for Erich Klockers District; Hr Proprietair Niels Ourdahl og Truls Nattvedt for Fure District. Erich Kalager og Gulbrand Holøe for østre Spone ditto. Hans Gulbrandsen Flattum og Anders Olsen Øderud for Ruud ditto. Niels Abrahamsen Haraldsrud og Niels Nielsen Flattum for Brones ditto. Hans Tommesen Ødenes og Hans Olsen Dahlen for vestre Spone ditto. Peder Pedersen Lien og Paul Haagensen Ollsbye for Snarum ditto. Peder Kittelsen Tingelstad og Christian Christiansen Stærkebye for Simostrandens ditto, Ole Pedersen Bergan og Arne Arnesen Skibrek for Bingens ditto. Cornelius Steffensen Søyen for Budskeruds ditto. Løch Borkeboe for Finmarkens ditto. Denne Indretning tager sin Begyndelse fra 1ste November d:A: og bekjendtgjøres betienlig fra Prædikestolen.

No 4. Skolen holdes paa Anden hver Gaard heele Districtet igiennem og tager sin Begyndelse igjen paa den første af de forbigaane Gaarde og saa fremdeles igiennem hele Districtet.

No 5. Væstre Spone og Bingens Skole districts Lærer skulde holde Skole i Finmarken en Ugemaaned om Aaret i Junii Maaned og hver af Bemeldte Skolelærere underviser sammestæds i 14 Dage.

No 6. En Premie fra 1 til 3Rdr Species tilkiendes de 3de dueligste Skolelærere i Sognet ved de fleste Stemmer af Skolecommissionen naar næste Prostevisitats holdes.

No 7. Læreren ved Blaafarve-værkets hytte Skole tillægges for 1817 den Løn og de Vilkaar som fornærværende Tiid er dend tilstaaende.

Ei historie fra omgangsskolen

Oppforbakke–nedforbakke

Mrs Theo Jahr skrev i 1948 følgende historie fra omgangsskolen på Jelstad omkring midten av forrige århundre.

En gut som gik paa Jelstad skole for lærer Barth havde ikke lært lekserne sine utenad. Barth, som var tunghørt, la ikke merke til hvad gutten sa fornoget da han stod op og læste: «Oppforbakke, nedforbakke alle sauene hoppa over gard'en, oppforbakke, nedforbakke alle sauene hoppa over gard'en, det er visst og sandt i alle maader».

Det var meget bra det gutten min, sa Barth.

Det kan tillegges at Johan Barth var omgangsskolelærer i Jelstadkretsen omkring 1840–1850. Jacob Andreas Samuelson skriver at det het seg at Barth ikke kunne skrive, men var flink til å lese. En kar fra kretsen som hadde gått på skole for Barth sa at han ikke lærte å lese og regne av ham. Det hadde han lært av bonden Nils Versted.

Barth ble også berømt for å straffe ustyrlige gutter med real bank på enden. Noen gutter viste råd med det. De stappa halm i buksene før de dro på skolen!

Blaafarveværkets skoler

«et værdigt Vidnesbyrd om Lærernes Flid og gode Læregaver»

Et offentlig skolevesen

Det første skritt til å innføre et offentlig skolevesen i Norge ble tatt ved «Forordning om Skolerne paa Landet» i 1739. Det tok likevel sin tid før et offentlig skolevesen kom hele almuen til gode. Allerede før forordningen ble gitt, var myndighetene på det rene med de vanskeligheter en ville støte på. En svakhet lå i mangelen på kvalifiserte lærere, en annen på det økonomiske plan. Var det mulig å bekoste skolemester og skolehus uten å legge for store byrder på almuen? Sist, men ikke minst, gjorde den spredte bosetningen det vanskelig å samle barna til daglig undervisning i faste skolehus.

Den løsning som til slutt ble valgt, var å innføre delvis omgangsskole, som i praksis ble den vanligste skoleform helt opp til 1860-årene. Videre skulle klokkerne benyttes som lærerkrefter, og utgiftene skulle baseres på kollekter og frivillige gaver. Tillempingene til tross, det viste seg i praksis å være vanskelig å gjennomføre en effektiv skole for almuens barn. Det var umulig å skaffe skoleholdere, klokkerne hadde andre gjøremål, og inntekter til å drive skolene kunne øvrigheten ofte se langt etter. For å komme problemene til livs, valgte sentralmyndighetene i København, ved en ny forordning i 1741, å overlate ansvaret for skolevesenet til bøndene selv. Dette førte til at skoleforordningene i stor grad ble sabotert da de støttest mot bondesamfunnets interesser og gjøremål. Bøndene unnlot å betale, holdt barna hjemme, og fra enkelte steder ble det meldt at lærerne ble mishandlet.

Om det tok sin tid før det ble innført skole i de ulike delene av det norske bondesamfunn, var likevel kongerikene Danmark-Norge og Sverige nærmest for pionerer å regne på dette område i europeisk sammenheng. Vi må som regel langt ut på 1800-tallet før vi finner lignende lovgivning i andre land, selv i store og ledende nasjoner som England, Frankrike og Tyskland. På slutten av 1800-tallet da hele den norske befolkning ble regnet som lese- og skrivekyttinge, var analfabetismen utbredt i store deler av Europa. I utviklingen frem mot et skolevesen på landsbygda kom verks- og bruksskolene til å spille en viktig rolle. De var blant de første faste skolene som ble opprettet på landsbygda.

Blaafarveværket – et gjennomregulert samfunn

Blaafarveværket ble opprettet ved kongelig resolusjon i 1776, og i samsvar med god merkantilistisk oppskrift betød anleggelse av en bedrift noe langt mer enn det å sette i gang med en eller annen form for produksjon. Staten spilte en aktiv rolle for å fremme et lands næringsutvikling, og det betød at staten også tok ansvaret for utbyggingen av den nødvendige infrastruktur. Altså foregikk det samtidig med anleggelse av fabrikkasjonslokaler og produksjonsinnretninger ved Blaafarveværket, planlegging og oppbygging av et eget verkssamfunn

med ulike institusjoner som skulle ta seg av forskjellige sosiale oppgaver. Blant annet ble bygging av boliger til arbeidere og bestyrere av verket umiddelbart satt i gang. Verket fikk i tur og orden sin egen domstol, eget arresthus, egne understøttelseskasser for gamle og syke, lege og skole.

Opprettelse av skole ved kongelig resolusjon

25.10.1783 ble det ved kongelig resolusjon bestemt at det skulle opprettes to skoler ved Blaafarveværket. Det skulle ansettes en lærer på hver skole, og til skolene skulle det anskaffes et eksemplar av det nye testamentet, en bibel og en huspostil. Til barna skulle det kjøpes inn ABC-bøker, katekismer, forklaringer og evangeliebøker. Ønsket noen undervisning i regning og skrivning, måtte det nødvendige materiell skaffes selv. Prestene skulle føre overoppsynet med skolene og foreslå lærere, som deretter skulle godkjennes av inspektøren ved verket. Lærerne skulle ha 100 riksdaler i årlig lønn, fri bolig i skolehuset og kålhage, samt fri brensel og lys. I samtiden var dette en respektabel lønn, det var ikke uvanlig at lærere ved tilsvarende skoler bare hadde halvparten av hva lærerne ved Blaafarveværket mottok. De hadde også bedre lønn enn de best gasjerte arbeiderne ved verket.

Undervisningen ved verksskole var i samsvar med forordningen av 1739, hovedprinsippet var å undervise barna om «troens grunn og salighetens vei – etter Guds ord og den rette evangeliske kirkes sanne lære». Om formålet med undervisningen var det samme, fikk likevel barna ved Blaafarveværket et bedre undervisningstilbud enn andre barn på landsbygda. For det første fikk de et fast skolehus med regelmessig undervisning, og for det andre fikk de sine egne bøker. Vanligvis måtte landsens barn nøye seg med å se på de få bøker læreren brakte med seg i skreppa. I omgangsskolene ble derfor lærerens stemme det viktigste middel i kunnskapsspredningen.

Undervisning – til nytte og behov

Det at verket hadde oppgaver av mer timelig karakter, fikk også sitt og si for det utdannings- og opplæringstilbud som etter hvert ble tilbudt verkets barn og ungdom. Verket hadde behov for lese- og skrivekyttinge, og for folk med forskjellige faglige kvalifikasjoner. I et førindustrielt bondesamfunn var det ingen selvfølge at det var tilgang på den slags arbeidskraft. En måte å skaffe seg den tiltrengte arbeidskraft, var å la verksansattes barn få mulighet til videre utdanning.

Ut over det rent økonomiske aspektet hadde skolen også den fordel at den var disiplinskapende. Både i selve arbeidsforholdet og i verkssamfunnet var dette av stor betydning for å tilfredsstille de krav til orden og regulering som enevoldsstaten satte.

Allerede i september 1783 ble det ved kongelig resolusjon satt i gang et bomullsspinneri på Blaafarveværket, og i den

Verkskolen på Nymoen. Bygd 1825.

anledning ble det understreket at man ønsket å befordre «vindskibelighed» for bergalmuens kvinner. I 1799 utstedte Rentekammeret en plakat angående «Understøttelse for endeel af Kongsberg Sølvverks, samt Blaafarveværkets Arbeideres Børn til at lære Haandværker, med videre». Johan Chr. Poulsen ble antatt som lærling ved verket, og ble satt inn i både gruveteknikk samt smelteprosessene. Etter flere års læretid ble han i 1813 ansatt som annen hyttemester. Samme år ble det satt i gang videregående undervisning for enkelte unge arbeidere for å «bibringe dem den fornødne Teori i Bygningsvæsenet». Hvor betydningsfullt satsingen på lokale krefter var, viser seg i det at Poulsen sto for undervisning i tegning og matematikk. I 1811 ble hyttemester Klems sønn sendt til Bergseminaret på Kongsberg for å utdanne seg til en «duelig bergmand». Bergseminaret var blitt opprettet i 1757 og var den eldste bergvitenskapelige undervisningsanstalt i Europa. Da Universitetet i Oslo ble opprettet i 1811, ble det i 1814 imidlertid bestemt at seminaret skulle nedlegges og dets samlinger av mineraler og annet undervisningsmaterieell skulle overføres til Universitetet.

Den samme rekrutteringspolitikk ble ført når det gjaldt å skaffe lærere til Blaafarveværkets skoler. Kvalifiserte lærere var mangelvare og karakteristisk nok var den første læreren ved Nymo-skolen klokker ved Nykirke. Han døde i 1798, 54 år gammel. Den første læreren ved skolen på Skuterudfladen het Peder Christophersen. Han hadde tidligere vært

omgangsskolelærer i bygda. Etter noen år ble gruvedriften sterkt redusert, og det kom på tale å nedlegge Skuterudskolen. Peder ble istedet pottemaker ved verket i 1790. I 1798, da skoleholderen på Nymoen døde, søkte han verket om at hans sønn Torger måtte bli antatt som hans etterfølger. Peders sønn var imidlertid i yngste laget, han var kun 16 år gammel, noe Peder selv var klar over, og han kom derfor med et alternativ forslag overfor verksledelsen for å sikre seg og sin familie næring ved verket. Han foreslo at han «under Acord antog Skoelen og Pottemager Arbejdet, under en billigere Priis, for at opnaae min Hensigt!» Verkets ledelse lot seg overtale til å gå med på Peders forslag. Han fikk overta skoleholderstillingen ved siden av stillingen som pottemaker. Presten Christian Teilman, som skulle føre overoppsynet med skolen, hadde for såvidt ingen innsigelser imot dette, da han anså Peder som «meget Duelig og beqvem Mand».

Torger, sønnen, ble istedet sendt til Blaagaard seminar i Kjøbenhavn for verkets regning. Blaagaard seminaret ga på den tiden den høyeste utdanning for lærere. Teilman hadde ved Torgers konfirmasjon gitt han et godt skussmål, han «var da allerede meget vel oplyst, og hav Haab om at blive med Tiden en god Skoleholder». I 1806 fikk den 16-årige Ole, sønn av verkets smed, Peder Saatvedt, samme sjanse. Han ble også sendt til Blaagaard seminaret for verkets regning. Før det hadde han arbeidet som sligvasker ved verket.

Da Torger Berg, som han nå kalte seg, var ferdig ved

seminaret i 1804, kom han tilbake til verket og overtok skoleholderstillingen ved Nymoen. Han ble dermed den første seminarutdannede læreren ved verket. Dette fikk umiddelbart konsekvenser for undervisningsopplegget. I tillegg til religions- og lesebøker ble Nymo-skolen nå supplert med bøker og kart for geografiundervisning. Noe fart over undervisningen ble det likevel ikke. Prosten Schmidt visiterte verket i 1809 og fant kun noen få elever til stede. Noen var beskjeftiget med lesning i en bok, mens andre drev med skrivning etter forskrift. Læreren var ikke nevnt. Sannsynligvis befant han seg på Overn, dit han hadde flyttet i 1804 etter inngått ekteskap med den 60-årige enken Maren Clemetsdatter.

Ny lærer og ny skoleplan

I desember 1810 meddelte Blaafarveværkets direktør Morten Thrane Brünnich til verkets forvalter Michler at seminarist Ole Saatvedt antageligvis året etter kunne overta skoleholderstillingen på Nymoen. I den anledning ønsket han at skolebygningen skulle forbedres, da den daværende bygning var for lav og mørk til at en «duelig og flittig» skoleholder kunne gi skikkelig undervisning til såvel betjenters som arbeideres og sagfolks barn, og særlig ikke, som han påpekte overfor Rentekammeret, «naar Pigebørnerne skulde gives Undervisning i Haandarbeid, Syeing og Spinding». Brünnich foreslo derfor å bygge på en etasje. Teilman fikk i oppdrag å utarbeide ny plan for skolen. Et år etter var utbyggingen fullført og samtidig, den 20. desember 1811, ble Ole Saatvedt ansatt som lærer ved skolen på Nymoen med en lønn på 20 riksdaler månedlig. På den tid var det en eventyrlig høy lønn, og den forteller sitt om de ambisjoner embetsmennene hadde for skolevesenet. Saatvedts kone ble også engasjert. For tre riksdaler i måneden skulle hun gi arbeidernes barn undervisning i spinning og veving. I takknemlighet ovenfor sin velgjører døde ekteparet Saatvedt en sønn de fikk i 1813 for Morten Thrane Brünnich.

Det mest bemerkelsesverdige var likevel den liste over nødvendige bøker til Blaafarveværkets faste skoler som Teilman hadde utarbeidet. Til læreren skulle det anskaffes en hel rekke pedagogiske verker som «Plums Haandbog for Lærere og Opsynsmænd, Neiningers Grundsætninger for Opdragelse etc., Lampes Sjelelære for Børn, Verfeels Anviisning til at regne af Hovedet», naturlære og koral- og salmebøker til sangundervisning. Til elevene ble det blant annet anskaffet bibel- og religionshistorie, «Veiledning til at kjende Gud af Naturen», dansk grammatikk, jordbeskrivelse, lesebøker, «Hallagers astronomiske Børneven», «Om Dyrene», «Faust Sundheds Catechismus». Skolebygningen skulle også suppleres med betydelig annet materiell til å henge opp i skoleværelset. «Geografiske Tabeller over Norge», «Justs Naturhistoriske Tabeller», «Heste- og Qvægtabel», «Struves Nød- og Hjelpetabel om Midlerne til at vedligeholde Børns Sundhed». Fra tidligere fantes tavle og forskjellige kart i skolen, så som kart over Danmark, Norge, Sverige og verden.

Det var en imponerende fagplan Teilman hadde forfattet. I tillegg til geografi skulle det altså nå gis undervisning i forskjellige naturfag og sang. Det er også bemerkelsesverdig den vekt som ble lagt på undervisning i helse- og sunnheitsforhold. I den offentlige skolelovgivningen ble sangundervisning for første gang oppført i 1827, og krav om «verdslige» lærebøker begynte først å gjøre seg gjeldende i slutten av

Erik Werenskiold. Skolegutter 1880.

1830-årene da flere seminarutdannede lærere kom inn i det offentlige skolevesen.

Opprustningen og reformene av skolen ga også positive resultater i følge datidens embetsmenn. Allerede samme år som Ole tok fart på sin læregjerning visiterte biskop Bech verket og roste skoleholder Saatvedt som «lagde for Dagen Prøver paa særdeles Duelighed». Om de øvrige lærerne i bygda uttalte imidlertid biskopen at de «ganske trange tilbedre Kundskaber og Læremaade». Året etter var prosten på visitas og Schmidt fant at Blaafarveværkets skole var «et værdigt Vidnesbyrd om Lærernes Flid og gode Læregaver». Elevene ble også rost for sin dyktighet i hoderegning. I utviklingen av skolevesenet spilte altså lærerne og deres kvalifikasjoner en viktig rolle, embetsmennene satte derfor mye inn på å skaffe kvalifiserte lærere.

Opplysningstid og patriotisme

De reformer som ble gjennomført i 1812, kom ikke bare til å omfatte verksskolene. Det ble også gjort tiltak for å heve standarden på undervisningen i bygdas omgangsskoler. Bakgrunnen for de tiltak som ble iverksatt i denne perioden, må ses i sammenheng med de idéer som brøt gjennom i opplysningstiden: Troen på fremskritt gjennom vitenskap og fornuft. De nye idéene kom til å prege samtidens embetsmenn, og utover landsbygda kom bygdefolket til å møte den nye tid gjennom de såkalte rasjonalistiske prester, eller «potetpresterne» som de ble kalt på folkemunne.

Frederik Julius Bech ble utnevnt til biskop i Akershus stift i 1805. Bech var et typisk barn av opplysningstiden, og selv om hans evner og personlige egenskaper er blitt beskrevet som heller middelmådige, satte han en del krefter inn på å forbedre undervisningen i sitt bispedømme. En av de saker

han kjempet for, var å få erstattet omgangsskolene med faste skoler. Dette tiltaket førte imidlertid ikke videre frem.

I 1808 hadde biskopen en samtale med skoleholderne i Modum, og samme dag drøftet han med skole- og fattigkommisjonen «Forbedring i Fattig- og Skolevesenets Indretninge fornødne Bestemmelser bleve foretagne, deels til Udførelse strax, deels naar gunstigere Omstændigheder indtræde. . .» De planlagte forbedringene gjaldt blant annet bygdens lærere hvis «Dannelse og Sædelighed» var «høiligen» tiltrengt. Forholdene i 1808 lå så åpenbart ikke til rette for å foreta de nødvendige tiltak. Som følge av fastlandsblokaden under napoleonskrigene, hersket det nød, og utover våren og forsommeren 1809 sto landet overfor en hungerskatastrofe. Lisensfarten førte til at kornforsyningsproblemet ble løst, og fra 1810 til 1812 ble hele forsynings situasjonen endret, kornmangelen ble avløst av overflod av matvarer. Tiden var nå tydeligvis inne til å fortsette opprustningen av skolevesenet.

Ved bispevisitasen på Modum i 1812 ble det tatt «Bestemmelse i Henseende til Districternes og Rodernes Inddeling, Skoleholdernes Dannelse og deres Løns Forhøielse til det Dobbelte fra indeværende Aars Begyndelse». Som et middel til å forbedre lærernes «Dannelse» ble altså lønna fordoblet, et annet tiltak var innføring av mulkt for forsømte dager og for å føre kontroll med lærerne.

En medvirkende årsak til den oppmerksomhet skolevesenet på Modum ble viet i disse årene, var den innsats sogneprest Teilman la for dagen for å fremme opplysningsnivået.

Det var prestene som hadde ansvaret for skolevesenet og det var de som skulle føre tilsynet med lærerne. Av sine geistlige kolleger ble han også berømmet for den innsats de gjorde på dette området, og såvel Teilmans «Prædiken som Catechisation» ble funnet å «udmerkede sig ved Orden, Tydelighed og Popularitet».

Sentralt i arbeidet med å forbedre skolevesenet sto altså lærerne, og samtidens embetsmenn satte som nevnt, mye inn på å skaffe kvalifiserte lærere. Ole Olsen Tandberg var i 1802 blitt lærer ved Skuterudfladen skole. Han døde i 1810 og hans stilling ble overtatt av broren Nils Olsen Brekke. Ved tiltredelsen ble Brekke smigrende omtalt. Det het seg at han «endog overgaaer den afdøde i Undervisningsgaver, og er nesten Almuens Orakel, formedelst hans andre ualmindelige Indsigt og Redelighed». Kun to år senere var omkvedet et helt annet. Da het det at Nils var gammel og kun brukende til «siddende Tjeneste». Det viktigste innvendingen til den endrede holdningen, var imidlertid at han ikke var utdannet ved noe seminar og derfor mindre skikket til det viktige og vanskelige skolelærerembedet. Sognepresten ville derfor ha han pensjonert.

Bakgrunnen for den endrede holdning var en henvendelse fra Brännich et par måneder i forveien, der det ble forespurt om det ved Blaafarveværket var behov for en nyutdannet seminarist. Teilman, som nylig hadde utarbeidet den nye skoleplanen, så her en sjanse til å få enda en utdannet lærer til å sette den nye læreplanen ut i livet. Noen seminarist ble

Placat,

angaaende

Understøttelse for endeel af Kongsberg Sølvværks, samt Blaafarveværkets Arbeideres Børn til at lære Haandværker, med videre.

Kjøbenhavn, 1799.

Trykt hos Directeur Johan Frederik Schultz
Kongelig og Universitets-Bogtrykker.

Hans Kongelige Majestæts
til Danmark og Norge. &c. &c. Præsident, De-
puterede og Tilforordnede i Rentekammer-Collegio
bekiendtgjøre herved: at allerhøistbemeldte Hans Majestæt har ved Resolution
af 14de d. M. allernaadigst behaget at tillade; at saamange, saavel af Blaa-
farveværkets, som af Kongsberg Sølvværks, faste Arbeideres Børn, der ere
født paa Blaafarveværkets, eller Sølvværkets, Grund, og uden for de mili-
taire Vægde, maa, naar de have opnaaet det 12te Alders Aar, ansættes til et
eller andet nyttigt Haandværk, og Messerne, hos hvem de sættes i Være, nyde
for hver saadan Dreng 12 Rigsdaler aarlig i 2 à 3 Aar, af Blaafarvevær-
kets Kasse eller af Bergkassen, indtil Drengen kan gjøre fuld Stytte i sin Være,
i hvilken han for Føde og Klæde maa forblive i 7 Aar, samt: at disse Dreng
maa, naar de derefter, som Svende, udgaae af Væren, erholde hver 10 Rigs-
daler, af Blaafarveværkets Kasse eller af Berg-Kassen. Og vil Hans Ma-
jestæt endog, for saavidt Kongsberg Sølvværk angaaer, allernaadigst tilstaae
dem af forbemeldte faste Arbeideres Børn, som ville søge Berg-Arbeide uden
for Værket, eller vælge anden Næringsvei end Haandværker, en Understøt-
telse af 12 Rigsdaler aarlig i 2 à 3 Aar ligeledes af Bergkassen. Endeligen
har Hans Majestæt allernaadigst befalet Rentekammeret, at indkomme med nær-
mere allerunderdanigst Forslag, om mueligen nogle af fornævnte Børn, og
især Pigebørn, kunne anbringes til nyttig Virksomhed ved en eller anden Fa-
brik.

Leil. Aushalt, som maatte kunne bringe Nymø til Arbejde ved deres Indtæ-
ninger. Hvoresæter de Vedkommende sig allerunderdantigst hvoe at rette.

Rentekammeret, den 18de Juni 1799.
Reyentlow.

Hoe. Colbiørnsen. Hiort. Wormskjold.
Kølle. Schönning. v. Essen. Meincke. Vorndran.
Wadum. Evers. Archander.

det likevel ikke på Skuterudfladen, og de ambisiøse embetsmenn konkluderte med at en ung mann ikke ville være fornøyet med å leve i en «Afkrog». Nils Brekke fikk beholde stillingen sin, og den «ubrukelige» læreren skjøttet sin post helt frem til 1831, da han ble etterfulgt av sin sønn Anders.

Verket går over i privat eie

I 1822 ble Blaafarveværket solgt til et tysk konsortium. Overgangen til privat eie fikk ingen konsekvenser for skolevesenet ved verket, da de nye eierne ble pålagt av staten å opprettholde skolene. Som følge av den sterke ekspansjonen av driften, ble også skolene utvidet. På Nymoen ble det bygget et stort nytt skolehus som ble påbegynt våren 1825. Oppe på selve gruvene ble det kort tid etter opprettet en tredje skole ved verket, Skuterudhøiden Aftenskole. Skolen skulle være for ukonfirmerte gutter som arbeidet ved gruvene. Etter dagens slit måtte de altså sette seg på skolebenken og følge to til tre timers undervisning. Bergmester Böbert skriver at han også lot oppseerpersonalet og unge menn som senere skulle bli opseere, få undervisning i skrivning og regning. I 1830-årene hadde skolen omlag 150 elever.

Den første læreren ved Skuterudhøiden skole var Peder Sandager. Han var fra bygda og hadde begynt som skeidegutt ved gruvene. Peder steg i gradene og endte som materialforvalter ved verket. Etter at engelskmennene overtok verket i 1849 begynte Peder for seg selv og fikk i 1855 kongelig bevilling til å drive landhandleri i Nykirke sogn.

Ole Saatvedt sa opp sin stilling i 1821 da han ble beskikket til lærer og kirkesanger ved Kongsberg. I hans sted ble Gulbrand Hansen fra Kristiania ansatt som lærer ved Blaafarveværket og som organist ved Nykirke og Snarum annekskirker. Hansen var egentlig organist og ble ikke på verket lenger enn til 1825. Etter Hansen fulgte Ole Irgens som var sønn av stiftsprest Irgens i Bergen. Etter en del år ble Ole ansatt som kontorist ved verket. På samme måte som Peder Sandager hadde Ole brukt lærerstillingen som et springbrett for en videre karriere innen verkshierarkiet. Christian Bøens-tøen som hadde vært lærer ved Skuterudhøiden Aftenskole,

overtok Nymo-skolen etter Ole Irgens. Stilling måtte påny lyses ledig i 1839. Det var en rekke søkere til stillingen og den som fikk den het Lars Olsen fra Vestre Toten. Han forble ved Blaafarveværket i flere tiår.

Elevene og skolen

Verksskolene var i første rekke beregnet på verksarbeidernes barn, både jenter og gutter. Barn av verkets offisianter hadde rom regel privatlærere. For de som var villige til, og som hadde anledning til å betale, var det også mulighet for barn fra bondesamfunnet å søke til verksskolene. Det skjedde imidlertid rent unntaksvis. Fra 1800 og frem til 1820 var det omlag 20 elever ved Nymo-skolen og omtrent halvparten på Skuterud. I forbindelse med forsering av driften fra 1822 av, steg også elevantallet ved skolene kraftig. I 1830-årene nådde skolen på Nymoen opp i 70 elever, og på Skuterud var det registrert over 100.

Elevene måtte gå på skolen hver dag fra de var 6–7 til de var 10–11 år, bortsett fra i feriene som besto av omlag to ukers juleferie og opptil fem ukers sommerferie. Elevene var delt i tre klassetrinn, avhengig av alder og fremgang. På Skuterudhøiden Aftenskole gikk det kun gutter over 12 år. I 1824, før det nye skolehuset ble bygd, var det i alt 19 gutter og 15 jenter på Nymo-skolen, i tillegg var det to gutter i aftenklassen.

Blaafarveværks skolene skilte seg ut i samtiden ved at de tilbød regelmessig og fast skolegang. Fraværet ved skolene var imidlertid stort og utgjorde det største problemet. I den statlige perioden var elevene fraværende omtrent halvparten av tiden, et forhold embetsmennene satte i forbindelse med fattigdom og likegyldighet. Problemet varte ved, også i den private perioden. I april måned 1824 hadde elevene gjennomsnittlig, når vi ser bort fra sykdom, vært borte nær en tredjedel av skoledagene. Verksledelsen tok ikke lempelig på skolefraværet. For å komme fraværet til livs ble foreldrene bøtelagt, og barna kunne bli straffet ved «at tildeele Skoledrengerne et passende Antal Slag». Ved gruvene var det

stigeren som sto ansvarlig for at straffen ble utført etter ordre.

Blaafarveværkets skolevesen danner et interessant kapitel i vår skolehistorie, og er med på å belyse en sosial og kulturell utvikling som for en stor del har ligget i mørke. Sammen med de øvrige verksskolene i landet spilte de en viktig rolle i utviklingen av skolevesenet. Skolen på Skute-rudfladen ble lagt ned i 1903 og skolen på Nymoen i 1923.

Kilder og litteratur:

Riksarkivet, privatarkiv nr. 157, Modums Blaaferveværk

R. Tank, Modums Historie, bd. 1–3, Modum 1952

K. Mykland, Kampen om Norge, Oslo 1978

Jakob Andr. Samuelsen: Modingsmålet*

So vidt je veit er det ingen som har skrivi noko for ålmenta um dette målføret. Men då det no etter kvart vert meir vanleg å leggje bygdemåla til grunn for all opplæring både i norsk og framande mål, trengs det at kvart bygdemål vert granska so pass at kvar som er norsklærer i bygda kan ha høve til å lære å kjenne det.

Då je for ikring 20 år sidan flutte hit til bygda, tok je med ein gong til å skrive upp det dette målet skil seg frå andre målføre i, og vil no prøve å samle det je har fått tak i til ei lita mållære som kanskje kan verta til nytte sers for framande som vert tilsette ved skulane her, og andre som har hug til å sjå korleis det norske målet har utvikla seg på desse kantane.

Ein vil då vonleg finne at modingsmålet er eit heilnorsk målføre som med full rett kan stillas ved sida av dei beste målføra både med omsyn til ordval og setningsbyggnad.

Elling Stigen nemner 1860-åra som tida då dei tok til å slutte med det gamle modingsmålet på Snarum.

Ljodlære

Den som skulde gjeva ei fullgod utgreiding um ljodlære i modingsmålet fekk eit heller seigt arbeid, av di same ordet vert sagt på ikkje so få måtar.

Dei som er vel inne i det skil millom målet i Bingen og modings- og snaringsmål.

Bingsmålet nærmar seg meir eikværingsmål, medan snaringsmålet svipar meir inn på kryllingmål. Ein må au skilja millom gamalt og nytt modingsmål. Her ser je burt frå den direkte herminga etter bymål og bokmål.

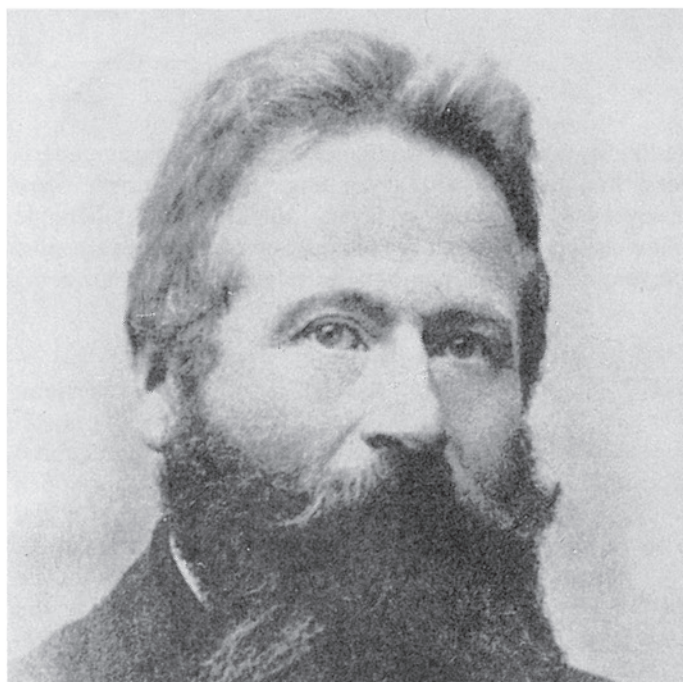
Heilt til tida ikring 1850-åra snakka nok dei fleste her i bygda eit mål som på mange måtar skil seg frå det dei no talar. Det mest sermerkte ved det gamle målet var at dei som i Sogn, Voss og Hardanger sa *au* eller *ao* i staden for *å*, t.d. *baonet graoter* for *bånet gråter*.

Ø-ljoden i røre, smør, dør o.s.b. vart sagt mest som *å*: rære, smår, dår.

Ikring 1850-åra tok so sume til å tala «finare», og no er det ikkje mange att som kan snakka det gamle målet. Det var eit vakkert mål med meir klang i enn det dei no brukar. Det heldt seg lengst i Brunefjerdningen og lengst inne på Øst-Modum.

No liver det mest i hermur som «den store Saostadbraota-

*) skrivi ikring 1930 og levert inn til Norsk Målførearkiv.

Jacob Andreas Samuelsen, 1876–1950.

Lærer på Bøen fra 1912.

baoten med de lange blaomaola aorene og skaola» (Snarum) og «nao gaor vi sao slepper vi å gao her i dårene og tertene.» Sume ord med den gamle ao-ljoden vert enno nytta av alle, t.d. *haul* for *Hålt glatt*.

N og *g* går ihop i nokre ord t.d. regning. Borni skriv difyr iblandt *rengning* som dei tykkjer svarar betre til uttala.

So som i Uvdal i Numedal har nokre ord her *gv* i staden for *kv*, t.d. i *gvass* og *gvine*. Denne uttala er enno ålmann. Likedan er det med *h* fyre *a* i *haka* – *hok* – *høki*, og *h* held seg her endå um den sterke bøyginga etter kvart gjeng over til svak bøyging: *haka* – *hakte* – *hakt*.

Som dei øvste fjellbygdemåla i Buskerud er modingsmålet eit ø- mål. Dei segjer t.d. *hønn*, *kønn*, *høngi*, *skøri* o.l.

(Så følger en oversikt over grammatikken i bygdemålet, de forskjellige ordklasser, med bøyningens mønstre og en del eksempler. Til slutt er det «hermur og ordtak» både fra Modum og andre bygder. Alt er samlet i et hefte.)

Det gamle skilderi 1921

Nils Bror min.

Ingen av os ni søsken hadde saa tungt for sig som han, men ingen var snillere. Da han gik for presten var jeg, skjønt seks aar yngre, han trøst og tilflugt. Utenadlæsning klarte han aldrig. Og utenom Pontopidan gik ingen vei. Purt og rent, hvert ord i spørmaal som svar, vær's go! Eller – Juling.

For mig var den saa lett og munter, omtrent som at flyge barbeint til Langemyrsætra efter rømme og prim.

Saa stak vi to os bort saa ingen kunne forstyrre os.

Nils la sig paa maven og til og dure og læse. Omigjen og altid omigjen. Jeg hørte og forstod at han forstod ingenting. Efter ca. ti omgange lukket han boka og jeg som alt kunne det hele, begyndte overhøringen.

Jeg spurte. Nei, saa satte jeg ham paa. Han tok en liten kvist og pirket med. Han bet i et syreblad. Han tittet efter hjelp fra det tette orekrat vi laa i. Nei. Hans bleke snille fromme ansigt uttrykte en slik sorg og pine at jeg kunne ha hulket høit av medlidenhet.

Da rædselsdagen kom at presten skulle «ta dem ut» hadde Nils staket seg stykt i foten og maatte hoppe paa et ben ned til baaten.

Jeg stod i potetsaakern og saa ham ro norover Bergsjøen, bli mindre og mindre og til ingen ting, ret ned for Heggen kirke, der bred, hvit og full av guddommelig vælde, lyste mot den mørke aasen.

Jeg kastet store og smaa poteter omhinanden, i gale bytter. Maatte sortere om att. For jeg syntes se hvorledes Nils hinket og hoppet de lange bratte bakkene mot prestegaarden. At svetten mørknet hans hvite vesterygg. Nu dætter han ned i veikanten, nu drar han op Pontopidan, han læser stille paa maafaa her og der. Saa støer jeg mig mot grevskaftet og begynnde at godsnakke med Gud. Sir di til ham, smigrer for ham og lar ham vite at jeg har læst alle mosebøkerne saa liten og saa ussel, tyngt av arvesynd som jeg er. Kjender han verglgjæringer mot Israels folk. Guds utvalgte. –

Jeg ber bønnen i det fineste mest utsøkte danske huspøstilsprog.

I et lite hemmelig hjørne i mig, syntes jeg jo at han den almægtige slægta paa vor skolemester, Mass Hovland, altsaa sinna nesten støtt.

Helst ville jeg bedt til Jesus, for han var det elskeligste jeg visste, men saa kunne jo Mass i himmelen ta det ille op og hevne sig (hævnen hører Herren til) – Ja var det stort andet med ham end juling oover alle ørene? – Og hevne sig paa Nils stakkar, fordi han, Jehova, blev forbigaat i mine kraftige bønnen idag?

Kunde han da ikke sende sin helligaand ned i Borstua paa Heggen til min bror, som pintes svarligen i Pontopidans helvete? Hviske ham, indgive ham de mest vriene svar, saa presten Hall smiler og smiler og sir: «Du har vist ondt i din fot min gut, du skal faa lov til at sitte ned under resten av denne for dere alle – og for eders sjælesørger, saa viktige dag.» Nils som har staat paa et ben et par timer med støtte av tvende kammerater, gjør helt om og hopper bort til langkrakken.

Chr. Skredsvig. Tegn. Nils bror min.

Jeg tar lettet og trøstet grevskaftet bort fra brystet, puster godt ut og ser høit ut i luften. Aa gusjelovda! Jeg føler fred og fortrøstning i sjælen – for den helligaand var i en dues skikkelse, og fulgler var snille dyr – bare hauker var slemme.

Karoline, Anne og mor og jeg var i en slags svime eller ørske av spænding. Jeg drog mig over risgaren med Elling og Regine ind i moen efter tyttebær. De var indtil fortvilelse sorgløse. Naar jeg bar dem av og til og fortalte skrøner og anviste de sværeste røddeste bærdusker, var de glade. De tænkte bare paa det timelige, de vandret i den tykkeste arvesynd. Aa, hvad vidste de om «korte begrep av den saliggjørende sandhet?»

Langt om længe snudde vi hjemover. Middagen var vel færdig og Nils – ! Jo der hopper han over tunet – og ind. Jeg styrter nedover jøre, ongerne orker ikke følge og sætter sig og illskriker.

Midt paa gulvet hang der nogen gutteklær paa en stol. –

Det var Nils. –

Men hadde ikke mere vidnesbyrd behov.

Men behov for et haap, og det hadde vi da. Mellem hulken og snøften kom det da fram: han og et par andre skulle faa komme att imorgen – til ny overhøring.

Endelig kom «Imorgen» og Nils kom roende hjemover Bergsjøens mørke stille speil. Med en nydelig vifte av lyse striper efter prammen og aareslagene.

Men baaten syntes aldrig at naa landet der jeg ventet –, stadig med de mest indsmigrende forskudstak til den store Ham som aldrig lar en spurv dætte ner – Skitt forresten med al verdens spurv! bare han hadde sløppi fram! –

Herre: O lader mig lide martyrdøden paa misjonsmarken blandt de vildeste vilde i Sululand: Om di vil la min bedste vens og broder's ansigts mund omvendes mot mig i smil!

Nu saa ham mig, nu hviler han paa aarene – han smiler!
Saa faar du ha tak da Gud!

Jeg trommestikspringer op og ind i stua til mor, men fik ikke et ord, ikke en lyd fram og begynder at trave cirkus rundt og rundt.

Syng det gutten min, sa hun lavt og roligt.

Saa stemmer jeg op et vers paa egen mell:

N... Ni... Nils! Han er frelst fra al fare paa legem og sjæl!

Han slipper – han slap fra presten. Han staar nu og ler bak laaven. Naa hopper han op trammen. –

Hurra i Jesu Namn, Ammen!

For jeg var saa gruelig stam, men naar jeg sang gik det over.

Det var de «Korte Begrep av den saliggjørende Sandhet», sidst i Pontopidan, som det var værst med, sa Nils og tørket svetten, mens mor satte fram æftasvær til hem, bare for ham alene, ja til ham som til en fremmed.

Dere slap vel fram alle tre da, spurte mor.

Ja, saa omtrent.. Jeg mener – ja nu skal di høre:

Lars Gjøsli fra Finnemarka og Ola Runtom var de andre to. Jeg og Ola hadde klart det bra, for Hall spurte ikke efter boka.

Saa var det Lars.

Presten talte om sjælen og legemet og forskjellen paa disse to.

«Naa min kjære Lars, du vet altsaa at vi har et legeme, som er timelig, og en sjæl som er evig?»

Jo da jo da, det hadde han greie paa.

Men – naar nu legemet sænkes i graven, hvad blir det saa av sjælen?

Gutten skulmet til alle sider:

Aa sjæla? Jo sjæla ligger vel att den og pjuttrer og pjuttere da!

Saa begyndte presten og vandre ganske langsomt op og ned, med henderne paa ryggen. Stilte sig ved vinduet, tok brillene av, pusset dem og sine øjne med lommestørklæ. –

Og gik bort til Lars og sa at han som stod for Guds aasyn, kunne ikke konfirmere ham.

Derefter tok han os alle i haanden, og vi gik da bort og la vore skillinger, vort offer – som vår tullet ind i papir, bortpaa bordet. Presten nikked blidt.

Nei du Lars har intet at betale. Og Lars tok sin store pengestrylle tilbake for han hadde seksten enskillinger – for det skulde ruve fælt.

Utenfor gjorde ham Minninger til mig og vi to gik ind i vedskjule.

Her hadde vi siddet mangen gang og hørt hverandre i lexene.

Han graat.

Du vet jeg har aldrig set far eller mor, og er bortsadt hos han Per Gjøsli.

Han er stri og haar og gir mig aldrig stunder til læsning. Det er bare hver morgen vi skal møte op her, saa flyr jeg saa

Chr. Skredsvig. Nils Tofs, Tegning.

fort og sa beint gjennom skauen at jeg faar lit tid og sætte mig ner aven og til og læse over –

Jeg tør nesten ikke gaa hjem igjen. – Og taarene silte. –

Aa, jeg blev saa lei mig, sa Nils, men visste hverken ut eller ind. Saa vinket jeg paa'n Ola, og sa haassen det var.

Han har lett for at snakke og saa ville vi to prøve at snakke med presten.

Han var oppe paa kontoret.

Vi to sa aven og til litt hver om og vondt alting var for Lars.

Og jeg for min del, sa Ola, har jussom lite godt av at staa paa kjærkegolvet, naar den dagen kommer. For da vil Lars kanskje sitte ved Glittrevandet eller inde i Finnemarkas tjukkeste skau og strigraate. Om muligens drogne sig, sa jeg.

Presten snudde sig paa stolen. Di kan tru det er en rar stol med skrue og kan dreje rundt, og skrues høgt eller laagt – ettersom.

Jo, landhandler Paalsen har netop faat saan stol, sa jeg, men jeg saa bare lit av den i dørgløtten paa kontore.

Ja ti naa da om det, sa mor.

Han snudde sig og drog op lommestørklæ og pussa næsa – storfolk pusset næsa saa fælt høgt dom mot simple folk – og saa tørka han brillene. –

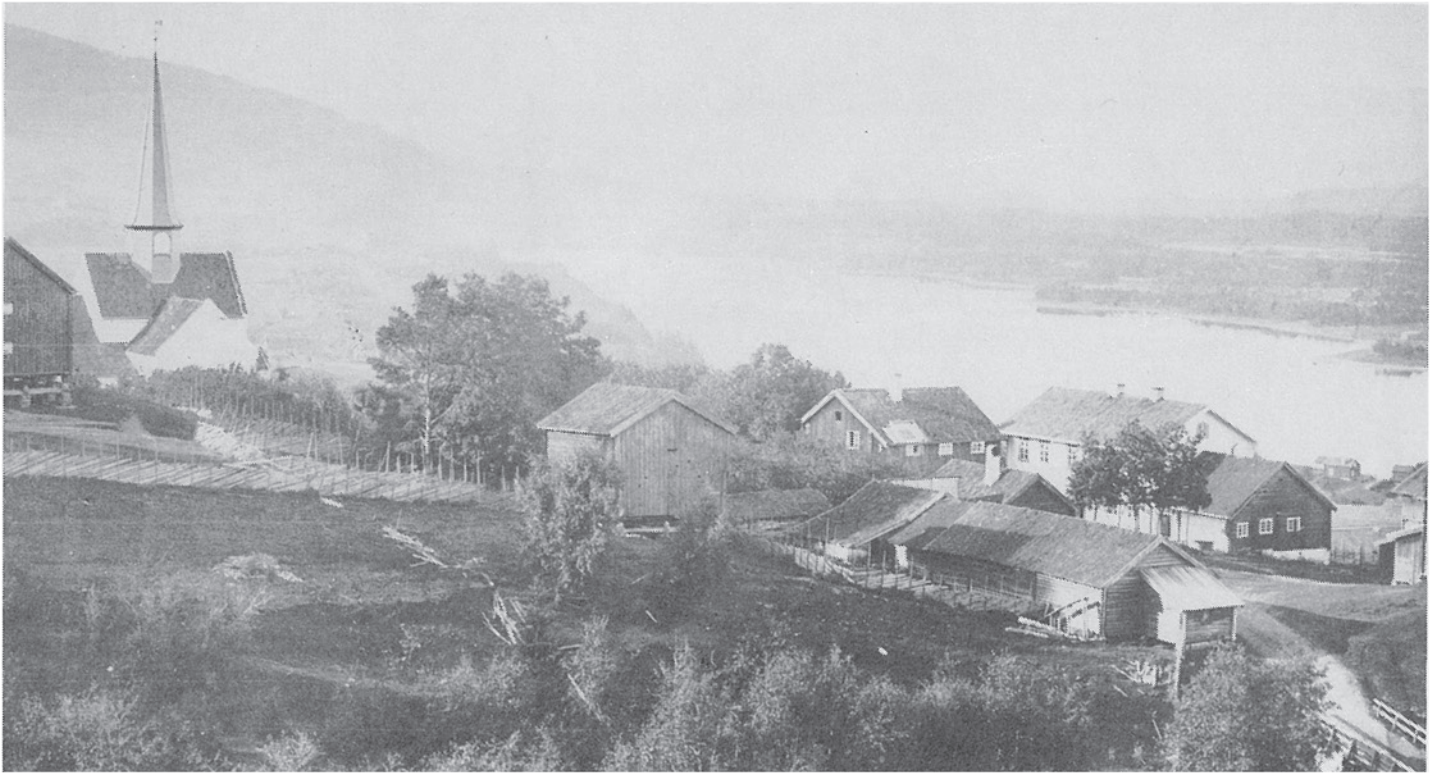
Bed Lars komme her ind, sa'n.

Vi dreiv ute en tid, før han kom ut igjen.

Haa sa'n sa vi?

At jeg faar slippe, og saa ville han slettes ikke ha pengene.

Men til vintren har jeg stokker og snarer, da vil jeg gaa ner i kjøkkenet til prestefrua med noget av hvert.

Heggen 1868. Slik så det ut på Hald og Nils Bror min sin tid.

Jon Mamen:

Pastor Halds avskjedspreken

Laurits Andreas Hald var født i 1814. Fra 1846 til 1860 var han personellkapellan hos sokneprest Tandberg. Etter Tandbergs død i 1860 bestyrte Hald sokneprestembetet til 1862. Da reiste han fra Modum for å bli sokneprest i Luster. Det følgende er et utsnitt av hans avskjedspreken holdt 3. søndag etter Tref. 1862, avsnittet hvor han retter en takk til alle han har samarbeidet med:

Farvel I Alle! – med Mange av Eder kom jeg i nærmere Forbindelse under min Embetsførelse, – Farvel vil jeg sige til Kommunebestyrelsen og dens Ordfører (Johan Gregersen, min tilføyelse), med hvem jeg i saa mange Aar virkede sammen, og jeg kan vel sige i Endrektighet og Venlighet, og som jeg fikk kjær og lærte at agte som den, der havde den redelige Villie til at rotte sine mange vanskelige Hverv. Gud velsigne ham og Kommunebestyrelsens øvrige Medlemmer under deres Virken til Bygdens Bedste og give dem at arbeide med Ham for Øie, der vil være med i Alt og hellige og velsigne hver redelig Bestræbelse!

Farvel til de Medlemmer av Fattigkommissjonen og Skolekommissjonen som her maatte være tilstede, og Tak for broderligt Samarbeide, Arbeidet til de Fattiges timelige Vel, – dette vanskelige og ofte miskjendte Arbeide. Herren lede ogsaa Eders Bestræbelse, at de maa ske i Kjærlighet og Medfølelse for deres arme Kaar, der ere nødte til at ty til offentlig Understøttelse!

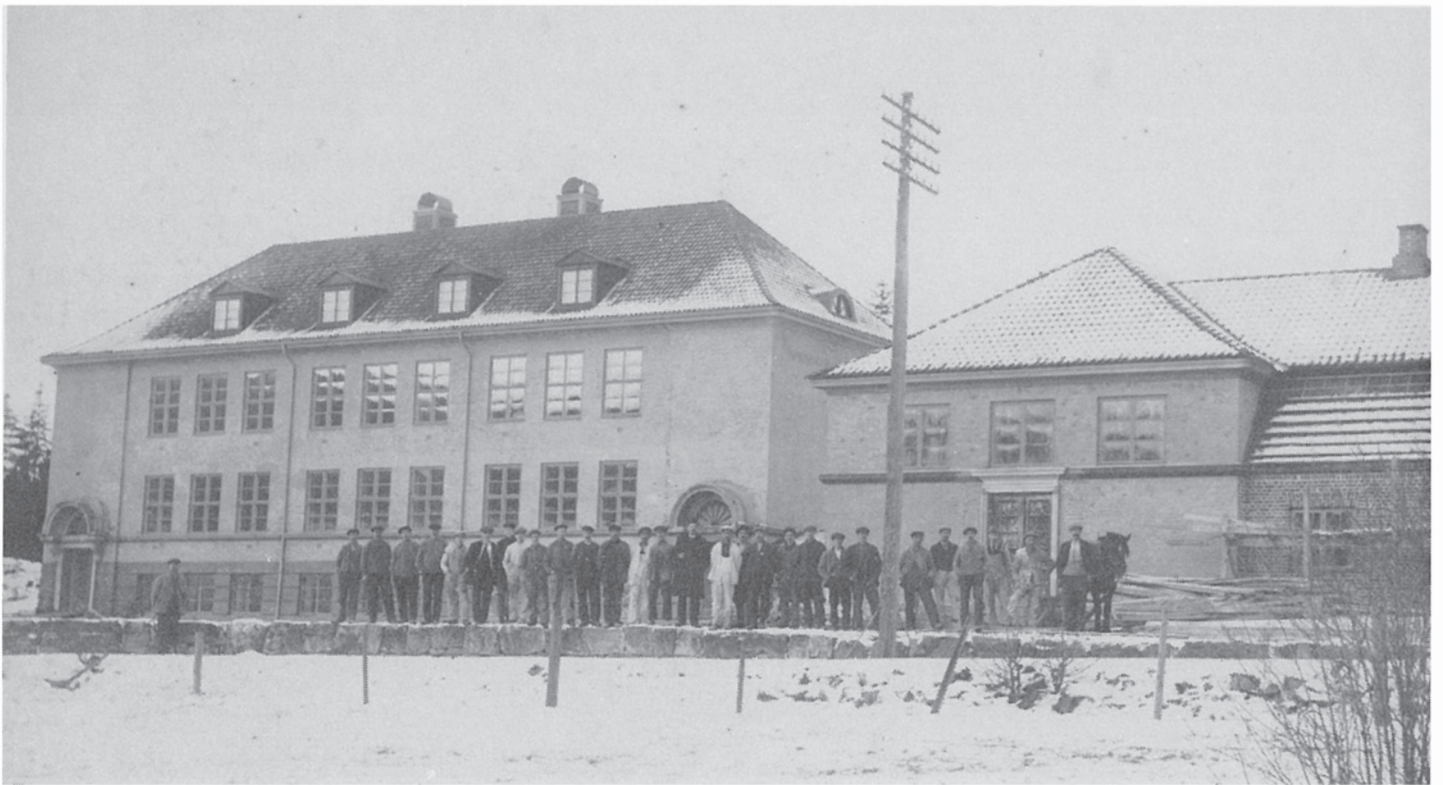
Farvel I Medhjelpere! – jeg forstod desværre ikke ret at benytte Eder under Embets Førelse som jeg skulde, – men Tak for Eders Redebonhet og Imødekommelse under

Fremme af de Anliggender, der vedkom Eder! I ville bedre lære at forstaa Betydningen af Eders Ombud, naar der kommer en anden Sjelesørger, der vil vide at bruge Eders Kræfter. Velsignelse ogsaa over Eder fra Herren, i hvis Tjeneste I ere satte til at virke!

Farvel I Skolelærere! I tro og flittige Arbeidere for Børnernes Undervisning og for Anbringelse af christelig Kundskab i Børnehjerterne. Jeg vil komme Eder ihu med venlig Ihukommelse, som jeg nu takker Eder for den Medhjælp, jeg fik af Eder i mange Stykker, som ikke mindst deri, at I understøtter Ordets Forkyndelse ved Eders Arbeide i Skolen. Herren være med Eder og hjelpe Eder til fremdeles at gjøre Eders Gjerning i Jesu Navn til Guds Ære og til Gavn for Menigheten!

Farvel fra dette Sted til Dem, gamle Klokke! (Hans E. Brekke, min tilføyelse) De var mig en trofast, villig og venlig Hjælper under saa mange af de mig paahvilende Forretninger; De omfattede mig og mine med Kjærlighet. Gud velsigne Dem paa deres gamle Dage og give Dem sit Lys og sin Sandhed og befæste Dem paa det gode Ords Grund, det Ord, de saa mangan Gang har havt Anledning til at høre under deres mangeaarige Tjeneste i dette Guds Hus!

Farvel til de øvrige Kjære, som har været tjenende her, – til den som har ledsaget Salmesangen med Orglets Toner. (Jens Brekke, min tilføyelse) Maatte med Tonerne ogsaa Ordet, som gaar gjennom Sangen, trænge ind i hans som i Alles Hjerter.

Stalsberg skole 1923. Håndverkerne foran den nye skolen. Bilde utlånt av Otto Johannesen.

David Løver:

Tale ved avdukingen av bautaen over Søren Standnes 1972

– Mannen som vi idag skal minnes i ord og toner, sa David Løver, – skolestyrer Søren Standnes – er født i Flater, Ytre Holmedal i Sunnfjord.

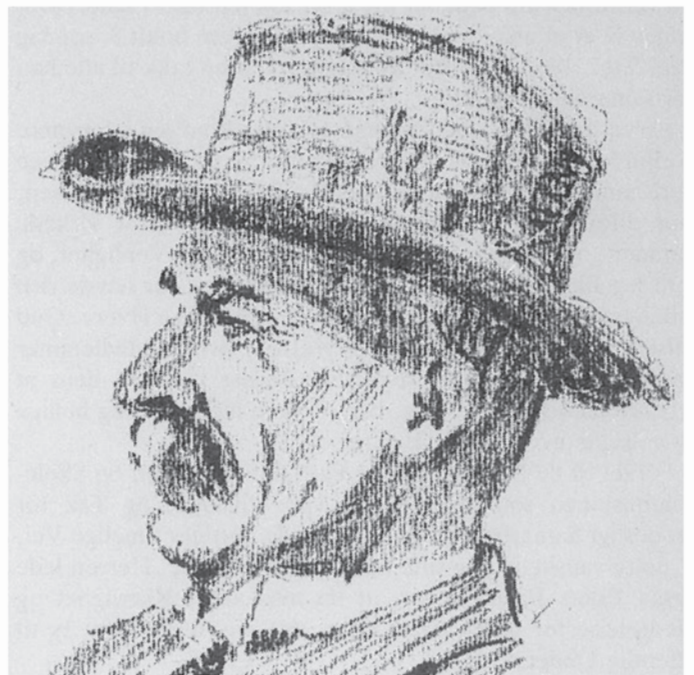
Sin første lærerpost hadde han i Borgund i Sogn, 21 år gammel. Videre en kort periode på Kopseng/Åsand skole i Eggedal og i Askvold ved Bergen, før han fikk fast ansettelse i Modum i 1902.

Her likte han seg, og her ville han bo.

Fra våren 1903 ble han styrer på Fabrikkskolen på Susenlund ved Majorud. Der gikk bare barn av foreldre som hadde sitt arbeide ved Drammenselvans Papirfabrikker. Fra våren 1923 ble han styrer ved den nye Stalsberg skole – en stilling han hadde til sin død den 14. juni 1933. Han var da bare 58 år gammel.

For alle som hadde den lykke å få være hans elev, er det ikke vanskelig å minnes denne høyreiste, sjarmerende skikkelse i skolestua med de klare, fremtidsrettede synspunkter og målsettinger. Som et mektig pluss til lærergjerningen hadde han et uuttømmelig oppkomme av sans for sang og musikk.

Sangtimene hos Standnes ga uforglemmelige minner, og når fela kom fram og elevflokket stemte i med «Syng kun i din ungdomsvår», «Kom mai du søte milde» eller «Du gamle mor...» – da ble den ellers så sterke mann bak kateteret så mjuk, så mjuk og kinnet så vått så vått.

Tegning av Søren Standnes 1927, Søren Standnes 1876–1933. Styrer ved Fabrikkskolen 1903 ved Stalsberg 1923–33.

17. mai ved Dramamenselvans Papirfabrikksskole (Susenlund). Bilde før 1910. Først i toget går Vaarån-musikken. De to første er Johan Skinnerud og Kristian Jansen. Lærerne ved siden av toget er Anna Olsen, Johanne Krantz og Søren Standnes. Bilde utlånt av Henrik Jansen.

Jeg skulle tro at akkurat denne situasjonen for de fleste av hans elever står frem som det vakreste minne om ham.

Men vi må også minnes hans ypperlig opplesning.

Han var også meget benyttet som taler. Ved sangerstevner f.eks. var han mannen som måtte holde velkomttalene. 17. mai-taler sa han heller ikke nei til, og Modum Folkeakademi hadde en god venn i Standnes – i sannhet en åndsspreder og i vårt lokalmiljø en kulturens apostel.

Skolestyrer Søren Standnes viet hele sitt liv til lærergjeringen, heri også inbefattet skoleadministrasjonen.

I 1909 kom han inn i skolestyret som lærernes representant, og dette verv beklædde han helt fram til 1927, bare avbrutt av årene 1922-23.

Han var skolestyrets varaformann i 1915, formann i 1916 og 17, påny varaformann i -18 og på'n igjen som formann 1920-21 og -27 til -31. De stadige gjenvalg gjenspeilet også den store allmene tillit han nød.

Med dette som bakgrunn kjente han inngående alle problemer som gjorde seg gjeldende ved småskolene omkring Geithus: Barna var fordelt på den gamle Stalsberg skole som lå v.a.v. Fosnæs sag, fabrikkskolen på Susenlund og inntil 1915 måtte et større antall barn gå den lange veien til Brunnes skole.

For mange elever ble det alle syv år på Brunnes, og det var litt av en skolevei. Under nattlige snefall var det ofte ikke brøyting før langt på dag.

Fra 1915 ble skolebarna på Brunnes overflyttet til lokalet Folkvang, veslesalen, og videre fikk stedet Bråthen skole i bakken opp for kjøpmennene Skinstad og Ørjansen. Spesielt ved disse skolene var det en stadig skifting av lærerkrefter som bare må betegnes som meget uheldig.

I 1916 – altså under den første verdenskrig tok planleggingen til, med sikte på å bedre skoleforholdene. Det var flere alternativer.

Søren Standnes var her den drivende kraft. Men heftige strider på et tidlig stadium, forsinket planene. I Modums historie kan vi lese at «det i 1917 kom opprop fra befolkningen på Geithus om å påskynde byggingen av ny skole i Stalsberg, da skoleforholdene følte mer og mer utålelig». Videre: «og i 1920 var skolenøden så stor at en klasse på 16 elever fra Bråthen skole måtte overflyttes til ettermiddagsundervisning på fabrikkskolen Susenlund fra kl. 3 til 6. På vinterstid var det tussmørkt da vi gikk til skolen og belgmørkt da vi gikk hjem.

I Modums historie omtales skoleforholdene som meget vanskelige – særlig i industristrøkene og spesielt i Stalsberg krets.

Skolestyrer Standnes kastet seg etter hvert med hele sin tyngde inn i arbeidet for den nye skolen. Med sin posisjon i skoleadministrasjonen engasjerte han seg uhyre sterkt. Det er fristende å sitere Bjørnson: Fred er ei det beste, men at man noe vil!

Det kom vennlige råd om å dempe tempoet, men Standnes var på dette område »eksplosiv«, og hans temperament og natur var slik at han bare kunne godta det totale engasjement.

Han fikk i kampens hete oppleve at mange fyrte løs på ham med sitt tyngste artilleri, men endelig i 1920 kom dagen da byggingen av denne skolen tok til.

Når det her trekkes fram at skolen var et stridens eple i bygden, er det vel også riktig å nevne at planene tok form

under den første verdenskrig, og byggingen noen få år etter.

Depresjonen – ute i Europa og her hjemme – gjorde seg mer og mer gjeldende.

En skal også ha for øyet at skolen var riktig ruvende – selv i landsmålestokk. Adskilling mindre ting kunne avstedkomme ulike meninger og heftige strider.

Skolestyrer Søren Standnes var også under selve byggingen en meget viktig brikke, sammen med kommuneingeniør Karl Ludvig Berg.

Komiteen var framsynt på mange områder, og gikk bl.a. inn for klasserum på 60 kv.m. – noe som seinere ble normen.

At rummene her på skolen ble redusert til 54 kv.m. skyltes sparekniven. Standnes skjønte også betydningen av å skaffe boliger til lærerne for å unngå de stadige skiftningene. Det lyktes ham også i noen grad – vi tenkte da på den såkalte lærerinneboligen og styrerboligen.

Våren 1922 var byggingen kommet så langt at klasserommene etter hvert kunne tas i bruk, og den 1. april 1923 kom også elevene fra Susenlund og dermed var overflyttingen fullført.

Berettigelsen av dette skolebygger har alle vært enige om – etterpå. En prektig skole ble bygget – en skole som også har vært innholdsrik når en tenker på alle de lærere som ved sitt virke har podet så mange barnesinn som seinere har vært med å forme vårt samfunn.

Minnet om skolestyrer Søren Standnes vil fra idag være fastere knyttet til den skole som var en del av hans livsverk. Og la denne støtte minne alle om de barn som i sinn og tanker modnes på denne skolen om at det ikke bare var i fordums dage det nyttet å kjempe for en sak som man visste ville gavne den oppvoksende slekt.

Det nytter fortsatt å kjempe for saker som har livets rett!

Kristian Linnerud:

Da Modum kommune ville kjøpe Finnemarka

Modum kommune eide store skogstrekninger i mellomkrigstida. I 1914 hadde kommunen kjøpt Breivik gård på Åmot med 1.800 mål skog. To år senere vedtok herredstyret å kjøpe Morud skog på 13.000 dekar ved bruk av konsesjonsloven. I 1919 ervervet kommunen Blaafarveværket, som på den tiden også omfattet store skogstrekninger i Modum og Rollag. Kommunen eide også Sønsteby skog og Korsbøen skog, slik at den i midten i tjuetallet var en meget betydelig skogeier med om lag 30.000 mål i sin eie. Dette tilsvarte om lag 9% av all skog i Modum.

I tredveåra ble det vanskelige økonomiske tider for kommunen, slik det var jevnt over i samfunnet. I 1932 ble Modum kommune satt under administrasjon, og de store kommunale eiendommene ble solgt etter hvert. Mange mente at formannen i administrasjonsstyret (en utenbygds advokat) opptrådte lite renhårig og i strid med kommunens interesser. Da kommunen ble herre i eget hus igjen i 1937, var alle skogene borte unntatt noen små. Mange følte en bitterhet som satt igjen lenge etter krigen.

I 1953 sendte Landbruksdepartementet ut et rundskriv om jordbrukets utviklingsmuligheter. Modum kommune kastet sine øyne på Finnemarka. A/S Børresen ble spurt om selskapet ville selge ca. 8.000 mål av sine eiendommer i Modum nord og vest for Glitre. Selskapet eide til sammen over 100.000 mål i Modum, Lier, Øvre Eiker og Nedre Eiker. Børresen hadde hatt disse eiendommene siden 1909. Alt den gangen var det et mindretall i Modum herredstyre som mente at kommunen burde gripe inn.

Børresen svarte i juli 1953 kort og konsist nei til salg av noe av sin skog. Selskapet trengte all skog selv for å forsyne sin bedrift Tronstad Bruk med råstoff. Modum kommune gav seg ikke med det. Ordfører Andreas Knive skrev til jordstyret, som etter en befaring høsten 1954 anbefalte søknad om tvungen avståing etter jordloven. Det skal innskytes

Fra Svarvestola 1922, foto Andreas Linnerud.

at ordfører Knive var godt kjent i området etter å ha vært lærer ved Finnemarka skole i seks år.

Erling Nordheim var formann i jordstyret i 1954. Styrets forslag var begrunnet med et ønske om å ta de avfolkede plassene i bruk igjen og samtidig foreta ny oppdyrking. Andre argumenter var behov for skog til skogløse bruk og oppretting av felleseter. Ønsket om igjen å etablere kommunen som en stor skogeier, ble lite nevnt på dette tidspunktet. Men det lå sikkert under hos mange av politikerne. Sårene fra tredveåra var nok ikke grodd. Ønsket om ren kommuneskog kom mer fram under den senere behandlingen av saken i rettsapparatet. Departementet mente at slike samfunnspolitiske hensyn måtte veie tungt.

Fra Dammen med utsikt mot Glitre til Støa, Bottolfs og Finnemarka skole. Bilde utlånt av Helga Løken ved Bj. Røgeberg.

Herredstyret vedtok 12. oktober 1954 med 24 mot 9 stemmer å søke Landbruksdepartementet om tvungen avståing av ca. 8.000 dekar i Modum-Finnemarka. «Det skal ryke av pipene i Finnemarka igjen», sa varaordfører Johan Ruud i debatten i herredstyret. Det ble pekt på at 400 mål dyrket mark var i ferd med å gro igjen, og at husene forfalt. Atkomsten til bygda kunne ordnes ved forlengelse av de skogsveiene som hadde begynt å ete seg innover åsen, både fra Geithus (til Elgtjern) og fra Åmot (til Svarttjern). Finnemarka som friluftsområde ble også nevnt.

A/S Børresen tok sterkt til motmæle. Selskapet opplyste at det i sin tid var seks bebodde plasser vest for Glitre. To plasser i Gjøslie var nedlagt så tidlig som i 1914, og husene var borte. Støa hadde stått ubebodd etter en brann i 1947. Glitre var gjort om til skogshusvære etter at siste oppsitter flyttet til bygda i 1949. Svarvestolen stod ubebodd etter fraflytting i 1953. Bottolvs var den eneste plassen hvor det fortsatt bodde folk. «Neppe noen faglig autoritet ville gå inn for i våre dage å gjenreise jordbruket på et slikt sted», sa Børresen. Det ble også vist til at det så tidlig som i 1949 hadde vært drøftinger med Drammen kommune om å bruke Glitre som drikkevannskilde. Jordbruks- og friluftstinteressene ville kollidere med slik bruk, skrev Børresen.

Likevel fikk Modum kommune ved kongelig resolusjon av 18. mars 1955 tillatelse til å kreve avstått om lag 8.000 mål skog sammen med dyrka og dyrkbar jord i Finnemarka. Det var et vilkår at departementet skulle godkjenne bruken av området. Børresen bad om at saken ble trukket tilbake, men uten å bli hørt. Selskapet tok deretter ut stevning for Eiker,

Modum og Sigdal herredsrett med påstand om at den kongelige resolusjonen ble kjent ugyldig. Saken ble ført mot Staten med Modum kommune som såkalt hjelpeintervenient. Med dom av 27. august 1955 ble Staten frifunnet, og veien var klar for ekspropriasjonstakst. Men Børresen gikk videre med saken – og fikk senere medhold både i lagmannsrett i 1959 og i høyesterett i 1961. Dermed var det satt sluttstrek for en sak som hadde vart i åtte år. Det er meget sjelden at rettsapparatet underkjenner en kongelig resolusjon. Men høyesterett mente at departementet måtte kritiseres for dårlig saksforberedelse. Flere burde ha fått anledning til å uttale seg på forhånd, sa retten.

Når en ser på denne saken i ettertid, kan en gjøre seg mange refleksjoner. Med den prisutviklingen som har funnet sted for skogeiendommer og tømmer de siste trede årene, må en slå fast at kommunen ikke hadde gjort noen dårlig handel. Men noen ny bosetting hadde det neppe blitt i Finnemarka. Grunnlagsinvesteringene i vei, vann, kloakk, strøm og telefon hadde blitt store, og en bosetting så langt fra tettstedene med sine skoler, forretninger og andre tilbud ville neppe ha fristet mange. En slik bosetting hadde også skapt problemer for drift av Glitre-vannverket, som senere er bygd, og som ble tatt i bruk i 1978. Politikernes drøm om å gjenreise Modum kommune som en stor skogeier var knust. Fortsatt sitter Modum kommune i dag med bare noen hundre mål skog mot over 30.000 for seksti år siden. Bortsett fra et par friluftsområder på Øståsen står kommuneskogen stort sett på innkjøpte tomtearealer som skal parselleres ut.

Kirsten Rust:

Olga Billand – jordmor i Søndre Modum i over 40 år

Fornøst 22/1 1915
Modum Amtshjælp
Chr. Bill.

Undertegnede

som ifølge høieste bemyndigelse har afholdt

Jordmor-Eksamen.

Gjør vitterligt:

At Olga Andra Jellum
som er født paa Modum aar 1888 den 24de
juli, er bleven undervist i fødselsvidenskaben ved
Jordmorskolen i Kristiania og derefter den 30te april 1914 overhørt i denne
videnskab og alt det, som angaar en jordmors plikter hos fruktsommelige,
barselskvinder og nyfødte barn. Ved prøven har hun faaet følgende
karakterer:.....

Den mundtlige prøve: 1.75 - myg. godt.
Den praktiske prøve: 1.0. udm. godt.
Fremgang og forhold i skolen: 1.0. udm. godt.

Hun har derefter mottat dette lærebrev, som ifølge Lov om Jordmødre
av 19de december 1898 gir hende ret til at drive næring som jordmor i Norge.

Kristiania den 30te april 1914

K. Brandt

Dreys *Henriette Petrichsen*

Fra Jordmorskolen 1913. Olga Billand lengst til høyre.

Olga Billand var jordmor i Søndre Modum i mer enn 40 år, de siste årene som distriktsjordmor. Fra hun ble uteksaminert på jordmorskolen i Kristiania i 1914 til hun ble pensjonist midt i 1950-årene, tok hun imot ca. 2.000 barn.

Olga Andrea Jellum ble født den 24. juli 1888 i plassen Saga ved Jellum i Åmot. Foreldrene var Martin Billand fra Eda sokn i Sverige (Martin på Jellum – senere kalt Martin Jellum) og finske Kristine. Olga var nr. fem i en søskenflokk på åtte. Som ungjente tok hun tjeneste som gårdsjente i Åmot, og hun skal en gang ha sagt at det var alle kalvene hun tok imot som fikk henne til å søke seg til jordmoryrket.

Det var smått med penger den gangen, og faren hennes tok opp lån for at Olga skulle få gå på skole ett år. De eldre brødrene hennes, Alf og Olaf, hjalp henne også.

I 1914 tok hun eksamen ved jordmorskolen i Kristiania, og fikk dermed «ret til at drive næring som jordmor i Norge.» Jordmødrene var den gangen selvstendig næringsdrivende, og skulle iflg. Lov om Jordmødre av 19.12.1898 ha en lønn som de kunne leve av. Sønnen, Henry Billand, forteller at i begynnelsen av 30-åra fikk Olga i lønn fra fylket 300 kroner pr. år, pluss 30 kroner fra hver familie hun ble utkalt til. Familier som var på fattigforsorgen slapp med å betale 6 kroner. I årene 1931 og 1932 hadde hun ca. 50 utkallelser om året.

Kort etter utdannelsen giftet hun seg med Hans Warhuus, og fikk datteren Gudrun i 1916 og sønnen Henry i 1919. Da barna var 10 og 7 år gamle, skilte foreldrene seg, og Olga tok farens opprinnelige etternavn, Billand. Hun ble da enslig mor og travel yrkeskvinne og ble ofte hentet på kort varsel, uten å vite når hun kom hjem. Sønnen forteller at ungene i nabolaget på Engerjordet «gikk om hinnanen», og dermed

var det gode naboer som hjalp jordmora med barnepass når hun måtte ut.

De første årene ble hun hentet hjem til den fødende

Olga Billand til høyre.

Saga ved Jellum 1921–22. Fra venstre: Gudrun, Eva (en venninne), Olga Billand, Martin Billand, Kristian og Hansine Thorud.

kvinnen med hesteskyss. De aller fleste fødslene forløp normalt, og mor og barn var i god behold. Allikevel hendte det av og til at hun måtte tilkalle legen til en vanskelig fødsel, og det hendte også at et barn var dødt før forløsningen. Dramatisk var det da dr. Jørgensen en gang måtte partere et barn i mors liv – uten bedøvelse for moren. Det hendte ytterst sjelden at en mor døde under en fødsel. En gang sa Olga: «Jeg har mista bare to mødre på disse åra – men det var to for mye.»

Datteren Gudrun Trolsrud forteller om at en gang da hun selv var i konfirmasjonsalderen, ble moren hentet til en fødsel over på vestsiden av elva. Hesten som skysset henne var kjent for å være vill og vanskelig. Det varte og det rakk, og Olga kom ikke hjem. Det gikk ett døgn, og det gikk to. Da fikk Gudrun med seg ei venninne ned for å se om hesten hadde kjørt ut med dem ved hengebrua. – Fire døgn tok den fødselen, og fire døgn tok det før Olga kunne vende hjem til seg selv.

Av Olgas protokoll fra 1914 og til og med 1936, går det fram at av 1319 fødsler var 33 barn døde, ca. 2,5%. Grunnene var bl.a. vatersott, framfallen navlestreng, for tidlige fødsler, nyresyke eller for trangt bekken hos moren.

Det er mange kvinner rundt i distriktet som har blitt hjulpet av jordmor Olga Billand. En av dem er Marie Buxrud i Åmot, som fødte fem av sine seks barn med hjelp av henne. Hun forteller at det var godt å være hos fru Billand, som var blid og god og hadde en beroligende måte å opptre på. En historie illustrerer dette.

En gang da Marie Buxrud lå sammen med flere andre kvinner på klinikken i Åmot, kom Olga inn, blid og god som vanlig. «Har de tenkt på hva ungane deres skal hete, da?» spurte hun. Jo da, kvinnene hadde navn klare. Olga gikk ut, kom inn igjen etter en stund, og sa rolig: «Jeg har døpt den ene, jeg, for jeg synes ikke den så ut til å være så fresk.» Hvordan det gikk med det barnet, husker ikke fru Buxrud, men hun har aldri glemt denne historien.

Ellers pleide hun ofte å tilkalle P. L. Buxrud eller A. L. Therkelsen hvis det ble nødvendig med hjemmedåp. De holdt til i nærheten og kunne komme på kort varsel.

Olga Billand var nok før sin tid når det gjaldt fedrenes rolle. Marie Buxrud bestilte plass både til seg selv og til mannen Ole når hun skulle føde – han hadde vært med da

Olga Billand som eldre.

de to eldste ble født hjemme, og fikk også være med på klinikken, som Olga åpnet under krigen.

Også artikkelforfatteren ble født på klinikken i Åmot. Det var jul, og siden det var god plass der, fikk også min far ei seng og god forpleining, bl.a. med mølje.

I midten av 1950-årene ble Olga Billand pensjonert. De siste årene var hun plaget av gikt og slitasje i hoftene etter de mange årene med hardt arbeid. Hun var en av de siste jordmødre av den gamle skole. Etter hvert har jordmødrene sine faste arbeidsplasser på sykehus, der nesten alle fødsler skjer.

Olga Billand døde den 21. desember 1975, 87 år gammel.

Dødsfall

Like inn under jul døde Olga Billand, 87 år gammel. Et langt og strevsomt liv var slutt. Fru Billand vil bli husket som jordmoren i Søndre Modum. I nærmere et halvt hundreår kom hun til å virke som fødselshjelp etter at hun hadde skaffet seg sin utdannelse. I alle år kom hun til å ha sitt virke på Åmot. Etter krigen begynte hun også privat fødeklinikk, et sted som mange kvinner tenker tilbake på som et godt sted å være.

I de siste årene av sitt virke var hun distriktsjordmor. Olga Billand nådde en høy alder, men de siste årene hadde helsen sviktet. Et arbeide som gjennom mange år hadde krevd henne så å si døgnet rundt, satte sine spor.

Etter hvert ble det et stort antall barn hun tok imot. Olga Billand, en av de aller siste jordmødre av den gamle skole.

Olav Sørensen

100 års skolestyre 1889–1989

Krona, Vikersund 1892

I. Innledning

Norsk grunnskole feirer 250-års jubileum i 1989, i og med at den første lov om allmueskolen ble gitt i 1739.

For Modums del er skoleordningen basert på en overenskomst (fundas) mellom geistlighet og allmue datert 20.12.1748. Fra 1750 foreligger fullstendig regnskap som viser at da skolen først kom i gang, ble den holdt oppe selv i de vanskeligste tider.

Det første hundreåret er omgangsskolens tid. På hele 1700-tallet var antall omgangsskolelærere fem, rundt 1800 økte antallet til sju. Men folkeøkningen gjorde at det neppe ble mer skole på hver.

I 1846 fikk Modum sin første faste skole på Granstad – klokkegården, og straks etter 1860 ble fastskoleordningen normalordningen i Modum.

Berg rodestue i Furefjerdingen i bruk som skolehus til 1910.

Skoleloven av 1827 hadde liten virkning, mens lovene av 1860 og 1889 la grunnlaget for den folkeskolen som vi beholdt helt til rundt 1960.

1. Lovgrunnlaget

Vi skal få gi en kort oversikt over lovgrunnlaget for skolens virksomhet fra 1739 til 1889.

Loven av 1739 påla barn mellom 8 og 12 år skolegang et antall uker i året. (Vanligvis fra 6–8.) Skolens mål var å gi «Ungdommen av den gemene Allmue opplæring i sin Christendoms Grund, samt i Læsen, Skriven og Regnen», så de såvel i det åndelige som i det legemlige kunne søke sitt eget beste. Fra statsmakten ble det ikke stilt midler til rådighet, og allmueskolen ble de fleste steder en minimumsopplæring der målet var å slippe fram for presten, dvs. bli konfirmert.

Loven av 1827 om allmueskolen på landet påbød minst en fastskole ved hovedkirken, likeledes ved verker og bruk med

Roden var minsteenheten i det gamle militære utskrivningssystemet. Kirkesognet var delt i fjerdinger, og disse igjen i roder. Roden hadde en rodeforstander og vanligvis en rodestue bl.a. til å oppbevare militært utstyr. Rodeinndelingen ble delvis overtatt som organiseringsmodell for omgangsskolen. Påbudet om fastskoler i loven av 1827 og 1860 ble delvis løst ved at rodestuene ble tatt i bruk som skolehus. I slutten av 1850-årene var to rodestuer i Rudsfjerdingen, to i Furefjerdingen, en i Bronesfjerdingen og en i Sponefjerdingen (Komperud) i bruk som skolehus.

Bakke rodestue i Simofjerdingen.

mer enn 30 arbeidere. Barna skulle ha minst 3 måneders undervisning om året. Prestegjeldet ble inndelt i distrikter (fjerdinge) og disse igjen i roder. Skoleplikten skulle være til barna var konfirmerte.

Landsskoleloven av 1860 påbød fastskole som normalordning med faste skolehus og skolekretser. Skoleplikten skulle være fra 8 års alderen til konfirmasjonen og skoleåret skulle være minst 12 uker der flere årskull gikk sammen. Skolefagene var lesing, kristendomskunnskap, utvalgte stykker av lesebøker om geografi, naturkunnskap og historie, sang, skriving og regning.

I tillegg til obligatoriske 12 ukers skole kunne det gis frivillig undervisning et antall uker når kretsen ønsket det og herredsstyret godkjente.

Lov om folkeskolen av 1889 opprettholdt skoleplikten i 1860-loven, men påbød todeling for aldersgruppene 7–10 år (småskole) og 10–14 år (storskole).

Nye fag var for småskolen hjemstedslære med tegning, for storskolen; geografi, historie med samfunnslære, naturkunnskap med helselære, kroppsøving og håndarbeid. Det kunne også undervises i hagestell, husstell og et fremmed språk. I hver skolekrets skulle det leies eller bygges skolerom.

Hans T. Gundheim. f. 1847 Nes i Telemark, d. 1925 Modum. Lærer på Bøen 1870–75. Stortingsmann for Venstre 1891–94, 98–1900. I flere år leder av Amtets Venstreforening.

2. Styringsordningen

Loven av 1739 påbød en skolekommissjon for hvert kirkesogn. I denne var medlemmene biskopen, prosten, soknepresten og et mindre antall representanter for allmuen. I Modum ser antallet før 1837 ut til å ha vært en for hver fjerding, dvs. 8. (Fjerdingene var; Bingen, Simostranda, V. Spone, Ø. Spone (Østsida), Fuhre (Østmodum), Brones, Rud (Drolsum) og Snarum. Etter formannskapsloven av 1837 ble ordføreren fast medlem av skolekommissjonen.

I hver fjerding var det valgt en tilsynsmann, som sammen med presten påså at skole ble holdt, at barna møtte fram, og

Sokneprest Bernt O. Chr. Grønvold, 1819–1900. Sokneprest i Modum 1875–96.

som også i noen grad hadde ansvar for at skoleskatten ble betalt.

I loven av 1889 ble skolekommissjonen erstattet med skolestyret. Skolestyrets formann og nestformann skulle velges fritt blant medlemmene som var utpekt av herredsstyret.

Til skolestyret ble vanligvis valgt en representant fra hver krets, som ble formann i kretstilsynet, som hadde tre medlemmer. Kretstilsynet ble pålagt en del konkrete oppgaver. Ordningen sto ved lag helt til loven av 1959.

Skoleskatten var opprinnelig lagt ut på hver skolekrets. Fra 1860-årene ble skoleskatten utlignet på en felles skoleklasse. Men utgiftene til skolehusene lå på kretsene til etter århundreskiftet. Etter loven av 1889 ble det gitt tilskudd til kommunens skolevesen fra staten.

II Status 1890

1. Valg av skolestyret

I henhold til Lov om folkeskolen på landet av 26. juni 1889 innkalte sognepresten skolestyret for Modum til møte på Krona (Vikersund) torsdag 5. desember 1889 kl. 11 om formiddagen for å foreta valg på formann og nestformann.

I følge protokollen forløp ikke valget helt smertefritt. Sitat: «Sognepresten oppkastede Spøragsmaal om hvorvidt den i aar fungerende Ordfører i Herreds-styrelsen var competent til at deltage i Valget, eller om Formands-valget i Skolestyret skulde udsettes inntil Herreds-styrelsen hadde valgt Ordfører for 1891.» Sitat slutt.

Møtet avgjorde ved avstemming at fung. ordfører var kompetent, (16 mot 11 stemmer). Deretter valgtes H. T. Gunheim til formann med 18 stemmer og Chr. Hornsrud til viseformann med 11 stemmer.

Sokneprest Grønvold, som fremsatte det insinuerende forslag mot ordfører, tok etter det en kjenner til fra annet hold, seg svært nær av at han ble vraket som formann i skolestyret etter å ha vært selvskreven formann i skolekommissjonen.

Hvordan fungerende ordfører tok sokneprestens insinua-

sjon vet vi ikke. Resultatet ble i hvert fall at andre valgte til skolestyreformann så lenge Grønvold var sokneprest.

Skolestyret holdt sitt første ordinære møte 23. januar 1890 og oversikten over medlemmene gir både opplysning om hvilke medlemmer skolestyret hadde, og hvilke skolekretser Modum var delt i i 1890. Oversikten er slik:

- a) Residerende kapellan Stensrup.
- b) Formannskabets ordfører Chr. Jellum.
- c) Lærernes representant, Kirkesanger Jens Brekke.
- d) 25 medlemmer – ett – 1 medlem fra hver krets valgt av Herredsbestyrelsen, nemlig:
 1. Askerud Krets, Gustav Bjertnes
 2. Fuhre Krets, Ole H. Fuhre
 3. Engelstad Krets, Kolbjørn Berg (A. Gregersen)¹⁾
 4. Granstad Krets, B. Wiger
 5. Sønsteby Krets, Thor Bottolfs
 6. Enger Krets, Frøken Chatrine Jensen
 7. Jelstad Krets, Nils G. Jahr
 8. Bøen Krets, H. T. Gunheim
 9. Brunnes Krets, Jørgen Kjemperud
 10. Vikersund Krets, Chr. Hornsrud
 11. Kongsrud Krets, H. Hansen
 12. Hohle Krets, Andr. Fossen
 13. Flattum Krets, Johan Hervig
 14. Øderud Krets, G. Ramstad (Edv. Aamot)
 15. Tingelstad Krets, Andr. Grønlund
 16. Bakke Krets, Chr. Bendiksby
 17. Sterkeby Krets, Olaus P. Sterkeby
 18. Skibræk Krets, Andr. A. Sveaas
 19. Bergan Krets, Andr. Klægstad
 20. Lofthus Krets, Th. Præstegaarden
 21. Glømme Krets, Gulbr. Næss
 22. Svendsby Krets, H. A. Korsbøen
 23. Nordre Snarum Krets, Truls Lien
 24. Pilterud Krets, Mads Tandberg
 25. Finnemarka Krets, Christian Støen (Joh. Iversen Støen)

¹⁾*Merknad:* De tre navnene i parantes må være senere valgte representanter for medlemmer som ble fritatt for valg. Ingen av de tre opprinnelige finnes igjen ved senere underskrifter av protokollen, mens de i parantes har møtt.

I det opprinnelige valget var representanter for bruksskolene uteglemt. Dette ble rettet på i møte 12 mars 1890, med slikt resultat:

For Blaaafarveverkets to skoler
Nymoen og Skuterudflaten, direktør C. Vogt
Buskerud Gaard, Olav Mørch
Drammenselvans Papirfabrikk, disponent J. Vogt

Oppstillingen forteller flere ting: Modum hadde i 1890 hele 29 skolekretser. Foruten en skolestyrerepresentant fra hver krets, samt tre fra verksskolene, har skolestyret en representant for kirken og en for de ansatte. Tilknytningen til kommunen sikres ved at ordføreren også er med. Resultatet ble et skolestyre med i alt 31 medlemmer.

I loven var det pålagt å holde to kombinerte møter for skolestyret og lærerne. (Denne ordningen varte helt til 1959.) Vi ser for oss en desentralisert skoleordning der fellesinteressene sikres gjennom representasjon fra kommune, kirke og de ansatte.

Svend E. Vassend, f. Kvitseid 1856, d. Modum 1925. Lærer på Modum fra 1879, stifter av Modum Skiklubb.

2. Lærerne

Oversikt over lærere i 1890 gir dere disse navnene: 1. Thorstein Nordtorp, 2. Einar Kristoffersen, 3. Jens Brekke, 3. M. Hansen, 4. Knut Tvedt, 5. Einar Brekke, 6. H. Gulliksen, 7. O. Knudsen, 8. J. Skøien, 9. Chr. Engelstad, 10. K. O. Teigen, 11. O. J. Holtan, 12. Jon Vatnaas, 13. Chr. Basserud, 14. Thorleif Skaalid, 15. A. O. Næss, 16. Jul Kolsrud, 17. I. Vassend, 18. og 19. O. Syse og Hans Brekke (Modum Blaaafarveverk), 20. H. Amundsen (Buskerud gods), 21. O. Olsen (Drammenselvans Fabrik). Som tilføyelse til oversikten sier protokollen: Samtlige lærere underviser over 24 Uger aarlig, er fast ansatte, samt meddeles Skolestyrets Vidnesbyrd for Flid, Duelighed og ustraffet vandel.

3. Skoleordningen

Liksom skolekommisjonsnavnet ble byttet ut med skolestyre, ble skolen omdøpt fra allmueskole til folkeskole.

Skoleåret for elevene skulle være minst 12 uker av 6 dager, dvs. minimum 72 skoledager pr. år, med adgang til frivillig økning.

Skoleplikten var sju år fra det året barnet fylte 8 år. I skoleprotokollen er elever ført opp som elever til konfirmasjonen er overstått.

Som eksempel gjengis skolestyresak 8/1891:

«Andragelse fra N.N. om at hans Sønn X 14 1/2 år gammel kan fritages for skole i fremtiden. Beslutning: Da gutten ikke har de beste attester for kunnskap hverken fra lærer eller hos den prest hos hvem han forberedes til konfirmasjon, fant skolestyret det ikke helc'g at indvilge andragelsen. Man frygdede desuden for de fremtidige konsekvenser.»

Dersom dette var praksis, kan en si at skoleplikten varte til eleven var konfirmert – uansett alder, og konfirmasjonen var den egentlige eksamen.

Antall skoleuker i de enkelte kretsene varierte betydelig. Stikkprøver fra dagbøker tyder på at den mest vanlige skolegangen var 12 uker obligatorisk og 6 uker frivillig skolegang. Dette gir 108 skoledager i året. Unntaket var utkantskolene, Nordre Snarum, Pilterud og Finnemarka, hver med 12 ukers skolegang.

Går en til skoleprotokollen for Finnemarka, ser det ut til at ikke dette engang har blitt oppfylt. Av denne ser det ut til at de i alt 16 skolepliktige barna i Finnemarka, bare fikk 4 ukers skolegang eller 24 dager fordelt på januar, mars, juni og november i 1890.

4. Bøen skole 1890

I det følgende gis en oversikt over Bøen skole i 1890. Elevlisten er slik:

Øverste klasse: Olaf Ødegårdsbråten f. 1875, Bernhard Bøen f. 1875, Kristian Bønstøen f. 1877, Torkel Gundheim f. 1877, Andreas Bøen f. 1878, Karoline G. Tangen f. 1876, Laura Torbjørnsen f. 1877, Mina Aslaksby f. 1876, Tea T. Krogsrud f. 1877, Gunhild Gunheim f. 1878.

Nederste klasse: Johan Aslaksby f. 1879, Godtfred Ødenes f. 1880, Olai G. Kulbach f. 1880, Ingvald Jakobsen f. 1882, Hanna Krogsrud f. 1879, Helma Bønstøen f. 1879, Amalie Gunheim f. 1880, Kristine Krogsrud f. 1881, Magnhild Gunheim f. 1882, Klara G. Kulbach f. 1881, Gunhild S. Hugsted f. 1881.

Timeplanen er slik

Planen er ikke påført årstall, heller ikke for hvilken avdeling den gjelder. Vi velger å tro den er planen som gjaldt for øverste avdeling først i 1890-årene.

Det er plan for 6 skoledager, med i alt 33 timer. Skoledagen varer fra 8 til 2, i fem dager, og med 3 timer på lørdag. Fagfordelingen er: Kristendoms-kunnskap 9 t, Regning 5 t, Lesing 9 t, Utvalgte stykker av leseboka 3 t, Skrivning 5 t og Sang 2 t.

Dette betyr ikke at elevene hadde hverdagsskole. Dagboka viser at elevene stort sett gikk annenhver dag på skolen, men til enkelte tider på dager etter hverandre. Timeplanen kan dermed være satt opp for å dekke alle ukedager. Skoleåret

ret var 12 obligatoriske og 6 frivillige skoleuker. Med skole annenhver dag blir lengden på skoleåret $16 \times 2 = 32$ uker. Alle elevene fulgte undervisningen hele tiden, dvs. i alt 108 skoledager. Skoleåret fulgte kalenderåret, med skolestart 16. januar. Den gamle ordningen med fri i plogmåneden, dvs. våronna og skurmåneden om høsten følges fortsatt. Det er skolefri fra 14. mai til 2. juni, og fra 10. til 29. september. I tillegg er det sommerferie fra 17. juli til 18. august. Skoleåret slutter 8. desember. Det var sikkert godt for elevene å slippe skoleveien på mørkeste vinteren.

Oversikt over gjennomgått pensum har lærer Skaalid som pålagt ført opp i karakterprotokollen.

For øverste klasse er dette gjennomgått: Sitat: «Hele bibelhistorien, forklaringen forfra til 5. bøn, regnet til 14. de trin i Nicolaisens regnebok, skrevet ca. en diktat om ugen og nogle stile.

Nederste klasse det g. testamente af bibelhistorien, de 5 parter i katekismen og hustavlebønnen, nogle ogsaa sentenser af Guds ord, regnet til multiplikation. Alle børn tilsammen har gjennomgaat Europas geografi, ca. 20 koraler og mange sange. Skrivningen foregaar efter trygte bøger.» Sitat slutt.

For å komplettere bildet gjengir vi oversikten over skolemateriale i Bøen.

Skolemateriale i Bøen

1 planiglobium, 1 Palæstinaskart, 1 gammel Bibel, (Kassabelt) Nytestamente, endel gamle Læsebøker, Regnetabeller (Kassabelt). I 1878 forskaffedes 1 Europaskart, 1 Bibel, 4 Nytestamenter, 1 Atlas og 1 Feragen Regnebok, 2 Eksemplarer af Feragens Haandskriftsbøger, 1 Landstads Salmebog, 1882 skaffedes 1 Meterkart, 1 Globus, 1 Koralbog, 1 Sifferbog til Læsebogen og en Salmodikon, 3 Lærebøger, 1884 Bibelske Billeder, 1885 et Skandinavienskart, 1886 forskaffet 1 Læsebok, 1887 anskaffet Regnebøger og 4 Hefter af Vaales Forskrift.

Timeplan for Bøens Skole.

Timer	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Freitag	Lørdag
8-9	Kristendoms-kunnskab	Kristendoms-kunnskab.	Kristendoms-kunnskab.	Kristendoms-kunnskab.	Kristendoms-kunnskab.	Kristendoms-kunnskab.
9-10	Lesning	Skrivning	Lesning	Lesning	Lesning	Lesning
10-11	Skrivning	Kristendoms-kunnskab.	Skrivning	Kristendoms-kunnskab	Regning	Kristendoms-kunnskab.
11-12	Sang	Lesning	Sang	Regning	Skrivning	-
12-1	Udv. St. af Lesebogen.	Regning	Udv. St. af Lesebogen.	Lesning	Udv. St. af Lesebogen.	-
1-2	Regning	Lesning	Regning	Skrivning	Lesning	-

Faksimile av timeplan Bøen Skole.

Bøen skole 1890.

1. rekke fra v.: Ukjent, Inga Ødenes, lærer Tollef Skålid, Leif Gundheim, lærer Kristian Andersen Bøen, Magnhild Gundheim, ukjent. 2. rekke fra v.: Ukjent, ukjent, Amalie Gunheim, Mina Aslaksby, Gunhild Gunheim, Karoline A. Tangen, ukjent. 3. rekke fra v.: Torkel Gunheim, ukjent, ukjent, ukjent, Berhard Bøen og Andreas Bøen.

5. Skolehverdagen

Hvordan opplevde så ungene skolegangen? Skolestyreprotokollene gir ikke så svært mange svar på dette. Jeg hadde sjøl besteforeldre som var i skolealder i 1890-årene. Så vidt jeg husker, snakket de alle om hvor stor respekt det sto av læreren. Sangtimene og sanger de lærte husket de med glede. Ellers fortalte de om ting som viste at det også den gang var om å gjøre å være som de andre. Det var skam å ha fillete eller skitne klær, enn si å mangle sko vinterstid. I sommerhalvåret gikk de fleste barbeint, så da var det ingen sak. Det var skam å ikke ha sine egne skolebøker, men måtte låne av skolens velbrukte bøker. Å være lusete var skam, og da som nå merket ungene fort hvem som greide seg best og dårligst.

Når protokollen for Bøen krets i 1891 viser at to søskenpar, fire barn i alderen 8 til 11 år, dør dette året i samme småskoleklasse som hadde bare 13 elever i alt, kommer livsalvoret nært innpå. I møte 23. januar 1891 besluttet skolestyret at samtlige skolebøker tilhørende skolen i Flattum krets skulle brennes, p.g.a. difteriepidemien som herjet i kretsen. I samme møte bestemte en av samme grunn at Enger skole skulle holdes stengt i noen uker mens skolen ble grundig rengjort. Rensligheten hadde det nok vært så som så med. Res.kap. Stenstrup besiktiget Bøen skole i februar

1888. Da fant han at skolestua var meget skitten. Årsaken var at den ikke var vasket siden skolestart om høsten. Stenstrup foreskrev ukentlig renhold, samt innkjøp av gardiner. Barna ble sjenert av sola.

Gamle Bøen skole (Rodestue).

Enger gamle skole. Skoletomt og hus skjenket til Enger skolekrets av enkefru Darjes i 1866. Legatets betingelser var at skolen skulle hete «Johan Darjes Skole», assureres mot brann og en seminarist ansettes som lærer.

III Utviklingstrekk 1890–1900

Perioden 1890 til 1900 ble preget av arbeidet for å realisere målene loven av 1889 hadde satt. Det gis i hele perioden etter forholdene store og regelmessige bidrag til oppføring av skolehus.

I møte 16/1-1891 foreligger anslagssummer for oppførelse av skolehus i kretsene Enger, Vikersund, Stalsberg, Øderud, Brunnes, Hole, bruksskolene ved Drammenselven og Buskerud gods med i alt 23.100 kr.

I samme møte vedtas det å gi bidrag til fortsettelsesskole som kom i gang fra dette 1893.

Det ble arbeidet med kretsregulering og øking av undervisningstimetallet. I sak 11/1892 gis det oversikt over kretser, elevtall og skoleordning;

Kretser, elevtall og skoleordning 1892

Skolens navn	Børneantall	Lærer	Lærer-inne	Hvad slags skole	
				Klassernes antall	Hver klasses tillagte skoletid
1. Enger	83	36	21	3 klasser	1. 15 uker 2. 15 uker 3. 18 uker
2. Stalsberg	74	36	15	Do.	18-18-15
3. Granstad	58	36		2 klasser	18-18
4. Engelstad	43	36		2 klasser	18-18
5. Fuhre	39	36		Do.	
6. Askerud	37	25		2 klasser	12 ½-12 ½
7. Pilterud	13	13		Fellesskole	
8. Vikersund	95	36	18	3 klasser	18-18-18
9. Brunnes	67	36		2 klasser	18-18
10. Kongsrud	49	36		Do.	
11. Flattum	64	36		Do.	15
12. Øderud	94	36	18	3 klasser	18-18-18
13. Hole	62	36		2 klasser	18-18
14. Bøen	25	24		2 klasser	12-12
15. Jelstad	55	36		2 klasser	18-18
16. Lofthus	76	36		Do.	12-12
17. Svendsby	26	22		2 klasser	11-11
18. Nordre Snarum	11	12		Fellesskole	
19. Glømme	28	22		2 klasser 11-11	
20. Finnemarka	12	12		Fellesskole	
21. Bakke	19	14		Do.	10-10
22. Thingelstad	36	24		2 klasser	12-12
23. Sterkeby	13	16		Fellesskole	
24. Bergan	22	20		Fellesskole	
25. Skibrek	46	36		2 klasser	18-18 12-12
26. Geithus	80	36		4 klasser	20-20-20-20
27. Buskerud	40	36		2 klasser	18-18 12-12
28. Nymoen	81 49	36		Do.	
29. Skuterudflata	18 60	36		Do.	

Fure gamle skole «Berg-skolen» ca. 1900. Foran fra v.: Helga Hofsen, Gjertrud Fiksan, Gudrun Røed, Tora Sannum, Paula Iversen, Edvard Røed, Hans P. Fure og Ole Røed. Bakerst fra v.: Marta Biterud (Fure), Tora Berg, Karen Finsand, Maren Hofsen, Karen Røed, Inge Andr. Tangerud, Elise Fure, Julie Tangerud, Johan Haugerud, Anna Pål, Nils Tangerud, Emma Sandum, Toralf K. Fure, Mons Finsand, Johan Sandum, Lorentz Pål og lærer Olaf Knutson Fure.

Kvitseid seminar 1858. Engelstad og Urholt kretser, seinere Askerud og Fure 1860–1919. Bilde utlånt av Aase Hanna Fure.

Oppstillingen viser et samlet elevtall på 1376. Minste skole er Nordre Snarum med 11 elever. Størst er Vikersund med 95. Nordre Snarum var udelt, Vikersund hadde 3 klasser. Antall skoleuker varierer også. Mens skolene i de mest sentrale størk, så som Enger og Vikersund, hadde 18 skoleuker og elevne fordelt på tre klasser, hadde Svendsby og Glømme kretser 11 skoleelever i udelt skole. Best skoleordning av alle hadde bruksskolen i Geithus der 80 barn var delt i 4 klasser med 20 ukers undervisning pr. år, nærpå det dobbelt av det skoletilbudet som ble gitt på Vestre Snarum. Straks etter søker 18 av kretsene, blant disse Svendsby, om å få øket den lovbefalte undervisningen til 15 uker.

Loven innførte håndgjerning for gutter og piker. Planen for slik undervisning ble også vedtatt i 1892. Håndarbeide for piker ble ordnet ved at undervisningen ble tillagt enkelte lærerinneposter, som holdt håndarbeidskurs fra 8 til 14 dager pr. år ved flerskoler. Sløydundervisning fikk en i 1892 bare ved 13 av kommunens 29 skoler, men vedtak om at en i løpet av ett år skulle få sløydundervisning i gang ved samtlige skoler.

Undervisning i kroppsøving så en ikke like positivt på. Her anførte skolestyret at barn på landsbygda ikke hadde samme behov for kroppslig trening som barn i byene, og at det verken sømte seg at mannlige lærere underviste jenter i

kroppsøving eller at jenter og gutter hadde dette faget sammen.

Skolestyret vedtok sitt første budsjettforslag for alle Modums skoler for budsjettåret 1892 i møte 5/10-1891. Utgiftene var på i alt 16.239 kr og inntekter på 4.439 kr. Den utlignede skoleskatten ble dermed 11.800 kr.

Største inntektspost var statsbidrag til lærerlønn, som ble gitt med 25% av utgiftene. Lærers lønn var kr 12,50 pr. uke. Lærerinnene tjente 8. Men alle fikk kostgodtgjørelse med 7 kr uka.

Krets og skoleordningen som ble innført først i 1890-årene kom med en del endringer til å gjelde helt fram til 1965. I en periode på 75 år opprettholdt en den desentraliserte 7-årig kretsskolemodellen. Noen kretser ble slått sammen, noen skoler ble utvidet, men hovedmønsteret sto ved lag.

2. Mot århundreskiftet

I tida fram mot århundreskiftet finner en i protokollen en rekke saker som er gjengangere:

Kretsene søker stadig om økning av undervisningstimallet. Disse blir vanligvis innvilget. Noe av ulikhetene kretsene i mellom jevnes dermed ut. Modums Lærerforening er aktiv. To lærere får endatil permisjon for å reise på landslærermøte. Det blir bedre med lærebøker og undervisningsmaterieil i

Den første sløydskoleklassen på Lofthus, Snarun (Bråten) antagelig 1892/93.

Sløydklasse N. Simostranda rundt 1905. Sløydlærer Plomaas foran. Nr. 3 i bakerste rekke er Anton Hulbak, (bilde utl. Einar Hulbak). Sløydlærer Marthinius Plomaas (1870–1918) utdannet snekker, ansatt 1894.

Håndarbeid for jenter Brones 1926/27. Foran fra v.: Ingrid Winter, Aslaug Kjølstad, Ruth Brunnes. Bak: Astrid Winter, Ruth Fjellheim, Karin Edgreen, Astrid Bråthen, Olaug Raaen og Elin Bottegård.

skolene. I møte 17. november 1896 vedtar skolestyret å innføre Nordahl Rolfsens lesebok fra nyttår 1897.

Skoleplikten ble håndhevet. Hvert år hadde skolestyret flere saker om barn som forsømte skolegangen. Som regel greide det seg med skriftlig advarsel til foreldrene, men enkelte ganger, som i 1896, måtte skolestyret ilegge mulkt.

Skolebudsjettene viser jevn stigning. I 1897 utlignes skole-skatt med kr 12.886,-, mens budsettet for 1899 viser kr 15.355,-. Av poster på budsjettet kan foruten lønnsutgifter nevnes pensjon til fire lærerenker med fra kr 60,- til kr 90,- pr. år. Bøker til trengende skolebarn kr 150,-, inventariet kr 300,- til privatlesning (hjelpeundervisning) kr 150,-, og til sløydmaterialer til den omvandrende sløydlererposten kr 800,-. Skolestyrets felleskonto (dvs. til administrasjon) kr 150,-.

Tiåret begynte med at det nyoppnevnte skolestyret vraket soknepresten som formann. Formannen og varaformannen i det en går inn i det nye århundredet var begge prester; Magelsen og Johannesen. De fikk skolestyrets tillit helt til Johannesen flyttet i 1903. Magelsen fortsatte som formann til 1905. Da fikk skolestyret i to år «vertslig» formann og varaformann med kommandersergeant P. H. Gundhus og lærer Peter Skard.

Søkningen til ledige lærerposter var god. Ikke sjelden var det 30 søkere på en post. Dette ga stor stabilitet. En oversikt over læreres tjenestetid (i 1902) viste at den eldste, lærer og kirkesanger Magnus Hansen, hadde 53 års ansiennitet. Enda var det en som kom til å overgå Hansen. Så langt en kjenner til innehas «rekorden» av Olaf Knutson Fuhre, som da han sluttet i skolen i 1919 hadde vært lærer i Modum i hele 59 ½ år.

IV. En kommune i vekst 1900–1925

1. Befolkningsutvikling

Modum var presskommune fra i 1880-årene. Utvidelsen av virksomheten ved papirfabrikkene og ringvirkningene av dette, skapte betydelig vekst. Barnetallet i skolealder 7–15 år var slik for perioden 1891 til 1925:

1891	1900	1910	1920	1925
1370	1450	1658	1998	1969

Som vi ser av tallene, er det stor vekst i elevtallet fram til 1920. Når åtte årskull er regnet med, skyldes dette at en opprettholdt praksis med at elevene skulle gå i skolen til de var konfirmert. Dette ble stadfestet i vedtak i sak 8/1909, der skolestyret slo fast at; «Intet barn skal utskrives av folkeskolen før først termin etter at det har fylt 15 år.» (Sitat slutt.)

Befolkningsøkningen kom først og fremst i Åmot, Geithus og Vikersund, – stasjonsbyene var begynt å vokse fram. Her slo innflytterne og de som ikke hadde annen tilknytning seg ned. Men de som hadde en jordlapp ett eller annet sted i bygda, foretrakk ofte å beholde tryggheten potetene, grisen og kua representerte, og betalte med arbeidsvei på en time eller mer, til fots og etter hvert på sykkel. Jordbruket og skogbruket var fortsatt arbeidsintensivt og sysselsatte mange. Slik ble bosetningen også i utkantene holdt oppe.

2. Endringer i kretsinnstillingen 1900–1915

I sak 7/1903 behandlet en komiteeforslag til kretsregulering. Dette endte med vedtak om at Simostranda skulle samles i to kretser, Søndre og Nordre. Forslag om en større – firedelt

Chr. F. D. Magelsen, Res. kap. på Modum 1894–1911.

skole, fikk ikke tilslutning. Dermed ble Bakke krets slått sammen med nordre del av Tingelstad og søndre del av kretsen ble slått sammen med Stærkeby krets.

I 1904 ble regulerings sak for Øst-Modum fremmet. Foranledningen var anleggelse av vei, som på den tid var kommet til Dyrbak. Reguleringen ble fullført i 1910. Fure krets tok opp i seg det meste av Engelstad og fikk todelt skole med 43 elever. Den gamle lærer Olaf Knutson (Fuhre) holdt stand, og ble overført til den nye skolen. Knutson var født i 1837 og var dermed 73 år på dette tidspunkt. Askerud fikk litt av Kimerud krets, og ble todelt med 34 elever. Navnet ble forandret til Gulsrud krets. Kimerud sto igjen med 17 elver og udelt skole. Lærerstillingen i Kimerud ble slått sammen med Finnemarka, også udelt. Dette ble «Uriasposten» i Modum. To av de siste som startet sin lærergjerning i disse postene, var de senere rektorer ved henholdsvis Vikersund og Buskerud skoler, Einar Haugerud og Harald Bye.

I møte 31/3 1908 vedtok en opprettelse av Strand krets, som skulle omfatte Fossum, Strand med Strandgata, Brevik og Haug. Skolehus skulle oppsettes så snart som mulig på skoletomt på Alfarengen. Inntil videre måtte en leie lokaler. Dette må ses sammen med det økte presset på Enger skole. Allerede i 1911 ble Strand skole 3-delt. Ny skole sto ferdig i 1913.

Presset på tettstedene ga seg forskjellige utslag. I sak 26/1907 behandlet skolestyret melding fra en nyansatt lærer i Vikersund krets om at han ikke maktet å gjennomføre undervisningen i skolens 3. klasse, på grunn av en elev som var så uskikkelig at læreren ikke rådte med han.

At det var problemer med den oppvoksende slekt, var ikke skolestyret ukjent. Alt i 1903, i kombinert lærer og skolestyremøte, hadde kirkesanger Ole Olsen innledet til debatt over emnet: «Hvorfor er den ungdom som gaar ud af vore skoler saa lidet dyktig?» Mer konkret ble det når det meldtes om forsømte barn, eller som i 1905 da lensmannen henvendte seg til skolestyret etter at en elev var tatt for tobakkstyveri på Åmot stasjon. Verre enda var saken i 1906, da to smågutter prøvde å tenne på Enger skole.

Tettstedskolene fikk etter hvert svært høye elevtall. I forbindelse med kretsreguleringssaken for Øst-Modum i 1910, der deler av Engelstad ble tillagt Vikersund, ble det bestemt at skolen ved Vikersund skulle være 6-delt. Elevtallet pr. 01.04.1910 var da 132. Enger var også 6-delt skole. Skoleforholdene i Geithus var likevel vanskeligst. Geithus fikk sterkere tettstedpreg og etter hvert flere elever enn noen annen del av bygda. Dette vil bli behandlet særskilt.

Protokollene vitner i det hele om en skole i ekspansjon – mest i tettstedene, men det bygges og utbedres også mye utover «på bygda». En oversikt over byggekostnader i en 10-års periode, 1905–1915, viser dette:

(Oversikten viser budsjett-tall, utlignet skoleskatt og utgifter til bygging og vedlikehold av bygninger i 10-året 1905–1915. For sammenligningens skyld er tallene for 1900 tatt med.)

Budsjettår:	Brutto budsjett (forslag):	Utlignet skoleskatt:	Til nybygg og større reoperasjoner
1900	21.000	15.400	Utgiftene utlignet på kretsen
1905	35.100	22.700	10.000
1906	35.200	26.900	1.450
1907	37.400	28.000	4.700
1908	49.800	36.400	14.000
1909	64.200	44.500	17.200
1910	65.500	41.300	18.000
1911	68.000	49.400	10.600
1912	84.100	59.700	24.000
1913 1.halvår	59.300	47.100	15.000
1913/14	85.800	60.900	16.600
1914/15	87.200	61.600	18.000

Utgiftene til nybygg og større reoperasjoner i perioden er i alt på vel kr 150.000,-. Mange skoler blir bygd eller kraftig utvidet. Dette gjelder f.eks. Skibrekk, Bergan, Søndre og Nordre Simostranda, Bøen, Flattum, Gulstrud, Fure og Strand. Dyrest ble Strand. Regningen på denne lød på kr 21.400 i 1913. (Svendsby, Jelstad, Øderud og Kongrud fikk nye skolehus i perioden 1900–1905). Ser vi på budsjettet, øker dette jevnt og trutt. De store hoppene kommer etter omlegging av beskatningen – ved at herredet (kommunen) overtar ansvaret for skolehusene i 1904 og fyring og skole-reinholdet i 1909. 1909 markerer dermed den endelige overgang fra egen utlignet skoleskatt på skolekretsene (opprinnelig på fjerding) til et skolebudsjett for hele kommunen.

3. Nye tiltak

Som nytt fag ble gymnastikk innført i 1910. Etter forslag fra en komite ble faget innført i alle klasser på skolens 2. trinn med to timer pr. uke, organisert slik at «øvelsene helst skulle tas med i den daglige undervisningen og deles på fire halve

Strand Skole.

timer». Vi husker at skolestyret hadde en annen holdning til faget 20 år før. Det var ikke alle som var like begeistret for gymnastikk nå heller. Ei historie etter sokneprest Amlund og lærer Basserud ved Brunnes skole viser dette. Amlund sa han mente det var bortkasta tid å lære unger å hoppe og sprette i skoletimene. – Nei, mente Basserud, mange trengte øvelser både i riktig kroppsholdning og gange. «Det kan jeg aldri skjønne,» sa Amlund, «sjøl lærte jeg å gå av bestemor mi». «Ja, det er lett å se det,» sa Basserud, «at det er ei gammel kjerring som har lært soknepresten å gå!» Amlund hadde, etter det folk husker, et svært tungt gangelag.

Ole Olsen fotografert på 100-års dagen 1948. Ole Olsen kom til Granstad som lærer og klokker i 1896. Fra 1916 til 24 redaktør av Opplandske Tidende. Han var medlem av formannskapet i samme tiårsrom, så den direkte kontakten fra kommunen til lokalpressen var i orden da som nå.

Bergan Skole 1917. 1. rekke fra v.: Ukjent, Martha Bergan, Lina Bergan, Elisa Stensrud, Marie Stensrud, Sille Stensrud, Anders Bergan. 2. rekke fra v.: Bernhard Ingebo, Johan Vatnås, Nils Klegstad, Nils Stensrud, Kristen Klegstad, Tora Bergan, Alfhild Bergan, Valborg Nerby, Guttorm Klægstad, Alfred Knivedalen, Martin Vatnås, Trygve Thorud, Anund Stensrud. 3. rekke fra v.: Sveinung Bergan, Karl Bergan, Olga Klægstad, Rolf Hagen, lærer Hagen, Sverre Molandsveen, Karsten Bergan, ukjent, Konrad Klægstad. Bilde utlånt av Andreas Thorud.

Framskrittene har også sin pris. Går vi enda et år fram i budsjettet, til 1916, ser vi at det betales for innleggelse av elektrisk strøm ved Enger, Buskerud, Brunnes, Strand, Vikersund, Fure og Gulsrud. I 1917 blir det elektrisk lys ved Nordre Snarum skole. Få ting forandret hverdagen i skolestua som dette.

Ved å sammenligne budsjettene for 1900 og 1915, kan vi se hvilke andre endringer som skjedde i perioden.

I begge budsjettene er lønnsutgiftene de største. 1900-budsjettet opererer med lønn til 22 lærere og 4 lærerinner som underviser i alt 929 skoleuker. Videre utlønnes en hjelpelærerinne i håndgjerning og to omvandrende sløyd lærere med i alt 108 skoleuker slik at den samlede undervisningstid blir 1.037 skoleuker. 1915-budsjettet har 1.204 undervisningsuker i storskolen og 354 uker i småskolen, i alt 1.558 skoleuker. Dette gir økt skoletid med 521 uker, det vil si en økning på mer enn 50%. Elevtallet øker i samme periode fra 1.450 til 1.658. Tallene indikerer kvalitetsforbed-

ring og summerer opp resultatet av de mange søknadene fra skolekretsene om utvidelse av skoletiden og økt klassedeling.

Budsjettet for 1900 har en utgiftspost for sløydmateriell – «i anledning opprettelsen af de to omvandrende sløyd lærerposter.» – med kr 800,-. I 1915 er dette økt til kr 2000,-. Utover dette ble det år om annet gitt tilskudd til kurs i skolekjøkken og til skomakersløyd.

Fri tannpleie er ført opp med kr 2000,-. Denne posten kommer som ny budsjettpost i 1915. Godtgjøring til skolestyrets formann er kr 400,-, (første gang oppført i 1910 med kr 200,-). Men den viktigste posten er nok fritt skolemateriell som i 1915 får kr 5.500,-. I 1900-budsjettet er den tilsvarende posten «bøker til trængende skolebørn». Innføring av fritt skolemateriell var en merkesak for arbeiderbevegelsen og den hadde en lang forhistorie da den kom inn i budsjettet første gang i 1911. For å sette saken inn i sin rette sammenheng bør en gi en kort redegjørelse for den politiske utviklingen i Modum fra 1900 til 1915.

Vikersund Skole 1913. Vikersund skole var bygd i 1878. Tettstedutviklingen i Vikersund, som følge av jernbanen, førte til at Vikersund ble egen skolekrets. Bildet viser 6. og 7. klasse med lærer Andreas Thune. Elevene bakfra er: 1. Nicolai Fuhre, 2. Reidar Vahl, 3. Emil Slaastad, 4. Per Krona, 5. Anna Vahl (g. Haugerud), 6. Maren Thoen (g. Bønsnes), 7. (?) Ellingsen, 8. Trygve Fossen, 9. Arnt Olsen, 10. Ole Sunde, 11. Olga Olsrud, 12. Signe Kristiansen, 13. Ragna Johansen, 14. Ragnvald Kristensen, 15. (?), 16. Kristian Bjølgerud, 17. (?), 18. Gunvor Bjølgerud, 19. Leif Fuhre, 20. Ole Magnussen, 21. Karl Kristiansen, 22. Maren Eriksen, 23. Ingeborg Eriksen, (g. Bjølgerud), 24. Nora Hovde (g. Kristiansen), 25. Konrad Asker, 26. Jostein Engelstad, 27. (?), 28. (?), 29. Asta Bekkevold, 30. Borghild Foss (g. Sunde), 31. Borgine Raen (g. Brunnes). Bildet innsendt av Else Krona 1988.

4. Ny bygd – ny politikk

I 1891 var Modums folketall 7.720 innbyggere. I 1920 var folketallet økt til 10.560. Samtidig med at mange flyttet inn, flyttet mange ut. Modum var ei bygd i forandring. Jernbanen (1867), fabrikkene (fra 1871) og endringen i jordbruket gjorde at Modum kom med i den store endringsprosessen som Norge gjennomgikk fra 1880-årene av. Den politiske endringen fulgte etter, med en tidsforskyvning på 10–15 år. De politiske lederskikkelsene manglet ikke. Alt i 1889 finner vi Christoffer Hornsrud som varaformann i Modum skolestyre. Da var han enda venstremann. Samme år tilsettes seminarist Torgeir Olavsson Vraa fra Fyresdal i Telemark som lærer i Modum. Modum Arbeiderparti ble stiftet i 1904. Tyngde fikk partiet da fabrikkarbeiderne organiserte seg i 1906. Ved valget i 1913 fikk så Arbeiderpartiet flertall i Modum og Christoffer Hornsrud ble ordfører.

I sak 35/1909 får vi en prøve på skolestyrets politiske plassering. Modum Arbeiderparti henvendte seg til skolestyret og ba om at skoleruta kunne legges slik at det ble skolefri 1. mai. Dette forslaget falt mot 4 stemmer.

Gjennomgang av listen over skolestyremedlemmer for årene 1912 til 14 viser imidlertid ikke noe konsekvent politisk valgt skolestyre. Dette gjelder heller ikke formannsvalget. Kommandersergeant P. H. Gundhus er formann sammenhengende fra 1905 til 1916, og helt fram til i 1911 er res.kap. Magelsen nestformann.

Fra 1916 til 1918 er så Søren Standnes formann. I 1919 velges sokneprest Mathias Amlund, men i 1920 er det Søren Standnes igjen, nå med Hans Tandberg som nestformann. Nå har Arbeiderpartiet sikret seg både formann og nestformann. Politiseringen av skolestyret ser dermed ut til å ha skjedd i tida fra 1915 til 1920. Arbeiderpartiet hadde flertall i kommunestyret fra 1914 til 1916 og fra 1920 til 1922. Tilsvarende var det borgerlig flertall til 1913, fra 1917 til 1919 og fra 1923 til 1925. Fra 1926 har så Arbeiderpartiet hatt sammenhengende flertall. Dette gjenspeilet seg i skolestyret. Slik sett blir den skolepolitikken som er ført på Modum de siste 65 årene i særlig grad Arbeiderpartiets ansvar.

Å ikke ha egne skolebøker var ei skam. De bøkene skolen hadde innkjøpt over skolebudsjettets post «Bøker til

Øderud skole ca. 1913. «Småskoleklassen». Lærer er Birgitte Iversen (ansatt Øderud 1893). Elevene er fra venstre og rekkevis: 1. Amalia Holmen, 2. Amanda Myrbraaten, 3. Kristoffer Aas, 4. Kristian Engebretsen, 5. Olga Larsdalen, 6. Arnt Aas, 7. Otto Laupet, 8. Olav Tretteteig, 9. Nora Korsbøen, 10. Jenny Lyse (Evjen), 11. Lars Thomasrud, 12. Karl Bakkerud, 13. Olaf Sæther, 14. Karsten Holte, 15. Gustav Holte, 16. Harald Øderud, 17. Thore Svendsby (Øderud), 18. Nanzy Thon (Rustand), 19. Borghild Thorsby, 20. Jenny Haug, 21. Marie Hellum, 22. Gina Rime Flattum.

tregende skolebørn» var slitt av mange. Å skrive navnet sitt i dem var neppe lov. Allerede Hornsrud og Vraa hadde prøvd seg i skolestyret og kommunestyret med forslag om at fritt skolemateriell skulle utlignes i skoleskatten og at skolemateriellet slik skulle bli fritt for alle. Første gang saken kommer inn i skolestyreprotokollen er i sak 91/1908. Sitat:

«Sak 91/08. Andragende fra Fure samtaleforening om paa budgettet at opføre den fornødne sum til indførelse av frit regne og skrivemateriel ved Modums folkeskoler. I forbindelse hermed fremsatte Skard forslag om at opføre kr 3000.00 til anskaffelse av skolemateriel for alle børn i herredets folkeskole. Først voteredes over Skards forslag, der med 18 mot 8 stemmer blev forkastet. Dernest fremsatte Skard forslag om at andragendet fra Fure samtaleforening blev utsat og en komite valgtes til at utrede spørsmålet. Dette forslag blev forkastet med 13 mot 13, idet formandens stemme gjorde udslaget. Dernest voteredes over andragendet, der med 19 mot 7 stemmer blev forkastet.» Sitat slutt.

Solidariteten rakk som vi ser ikke så langt at skolebarn skulle slippe å merke at det var forskjell på folk. Uten at det går fram av protokollen, kjenner en til at arbeiderpartirepresentantene fremmet forslaget ved hver budsjettbehandling i årene som fulgte helt til det ble vedtatt i 1911.

Politiske overtoner er de også i ordningen av skoleforholdene i Geithus. Geithus utviklet seg etter århundreskiftet til

Modums største tettsted. Folketallet i Geithus og Stalsberg tellingskretser var i 1910 2.285 og økte stadig.

Skoleforholdene var ugreie. Fabrikken hadde skole for barna til de som arbeidet der, «Susenlund». Det ble også drevet skole i leide lokaler, på Bråten og Folkevang. Stalsberg og Brunnes fikk også elever fra Geithus. Papirfabrikken hadde lenge ønsket at herredet skulle overta skolen, som i 1915 hadde rundt 180 elever. I 1916 forelå forslag til ny skole på Stalsberg. Forslaget viste en skole i «bystil», en treetasjers murbygning med 10 klasseværelser, gymnastikksal og andre spesialrom. I tillegg var det planlagt fem lærerboliger og tre lærerinneboliger, samt vaktmesterbolig. I et par år gikk så krangelen om hvorvidt skolen skulle bygges etter denne store planen eller gjøres mindre. Det opprinnelige anbudet lød på ca. kr 225.000 (1917), en «vanvittig sum» for en skole, ble det hevdet, i det en viste til at den nye skolen i Strand krets, ferdig i 1913, bare hadde kostet ca. kr 21.400.

Når diskusjonen om skolen i Geithus ble så voldsom, kom det av at en her fikk en konfrontasjon mellom industriarbeidere og bønder i en klar «klasse-konflikt». Kretsen omfattet så godt som bare industriarbeidere. Nå skulle ungene til arbeidsfolk i Geithus få en mye «flottre» skolegang enn bøndenes avkom. Rangsordningen i samfunnet ble snudd på hodet.

Det hjalp lite på stemningen at fagforeningen anket lig-

ningsansettelsen for 1919 til fylkesskattestyret, i det de mente bøndene var lignet for lavt. For bøndene var dette å bli plyndret for at sosialistene i Geithus skulle få oppført «Millionpalasset» sitt.

Da skolen sto ferdig i 1924 hadde den imidlertid ikke kostet noen million. Regnskapet lød på kr 483.000. Men på dette beløpet ga fylket refusjon på 50%. Stalsberg skole kom dermed til å koste Modum kommune vel kr 240.000.

5. Status 1925

Skolestyrets formann for 1925 var August Tangerud.

Budsjettforslaget for året 1925/26 viser en bruttosum på kr 284.300 og netto kr 174.600. Av dette var lønn for i alt 2.038 skolelærere største utgift med kr 128.000. Etter dette skulle lærertallet nå være steget til 56. Tar en med håndarbeidslærere og sløydlærere blir tallet nesten 60. Mens klassetallet hadde vært 104 i 1920 var det i 1925 gått ned til 97. Vi merker oss ellers at Modumskolene har fått sin første vaktmester ved Stalsberg skole. Den store øking i summene gjenspeiler den store prisstigningen i perioden 1915 til 1925. Utgiftene til fritt skolemateriell er økt til kr 22.000,-. Som påminnelse om sentraliseringen av Nymoen skole til Buskerud, er oppført utbedring av skolevei fra Setersberg til Nymoen i budsjettet. Buskerud skole var tatt i bruk i 1923, byggesummen var kr 115.000,-. Både Enger og Vikersund kretser ønsket nye skolehus. De økonomiske forhold både for landet og kommunen gjorde at det skulle ta lang tid før dette ble realisert.

Fortsettelsesskolens budsjett er spesifisert, av en totalsum på kr 6.700,- merker vi oss at også til denne gis det fritt skolemateriell med kr 500,- og reisebidrag til elevene med kr 600,-.

IV. Nedgangstid 1925–1940

1. Talloppgaver

	1925:	1928:	1931:	1934:
Elevtall:	1969	1899	1802	1757
Lærere:	56	53	50	40
Bruttobudsjett:	284.000	257.800	234.700	172.200
Nettobudsjett:	174.000	160.400	141.100	102.200
	1937:	1939:		
Elevtall:	1484	1356		
Lærere:	40	40		
Bruttobudsjett:	269.100	338.500		
Nettobudsjett:	117.400	194.000		

Ser en på elevtallet i perioden 1925 til 1939 er det en betydelig nedgang. Det samme gjelder antall lærere. Budsjettene reduseres drastisk fra 1925 til 1934, for så å ta seg opp igjen i fra 1937 til 1939. Tallene gir innbyrdes ikke tilstrekkelige forklaringer på endringene, og må ses i lys av den alminnelige økonomiske utviklingen i landet generelt, og spesielt i forhold til kommunens økonomi.

Fra 1923 inntrådte en krise i verdensøkonomien. For Modum ble det merkbart med en gang. Som eier av Modum Blaafarveværk (Modum kommunale bruk, kjøpt i 1919) tapte kommunen kr 500.000,- bare på tømmerhandel til Haugfoss

Bronesskolen 1920. 1. og 2. klasse: Asta Edgreen, Margit Bråthen, Anny Engen, Mary Kjølstad, Astrid Bråten, Nina Raaen, Karin Bottegård, Asta Ødegaard, Gunvor Brunnes, Gunvor Sørensen, Astrid Winter, ukjent, Paul Åsen, Ole Sørensen, Gunnar Bye.

og Kongsfoss tresliperi fra 1923 til 1924. Verdenskrisen i økonomien slo inn for fullt i treforedlingsindustrien, som først permiterte, – så rasjonaliserte. Resultatet for Modum var drastisk fall i skatteinntekter og store økninger i sosiale utgifter, så lenge de hadde noe å betale med.

Landets regjering satte i verk den såkalte paripolitikken fra 1926. (Kursoppskrivningen av krona). Denne forsterket problemene for alle som hadde gjeld. Modum kommune hadde ca. 10 millioner kroner å svare for. Modums bønder hadde gjeld, alle som hadde etablert seg i dyrtida fra 1915–1923 hadde gjeld.

Resultatet for Modum ble først en tilsynsordning under justisdepartementet fra 1928 til 1932. Da ble Modum satt under offentlig administrasjon, og var dermed uten råderett over egen økonomi. Det oppnevnte administrasjonsstyret så som sin fremste oppgave å sørge for at kommunens kreditorer fikk mest mulig igjen av sine fordringer. Men en kommune, – en hel befolkning i et område, er et vanskelig konkursbo. For Modum skolestyres del begynte bråket for alvor i 1928 i det Justisdepartementet i brev av 28.10.28 bemerket til det løpende skolebudsjett: Sitat,

«Skolebudgettet bør også søkes redusert. Om skoletiden og barneantallet i de forskjellige klasser foreligger ikke nærmere opplysninger, men man skal be sådanne tilveiebragt, og likeledes opplyst om der er nogen mulighet for reduksjoner.

Disse opplysninger bør forelegges herredstyret.

Man vil dog allerede nu peke på at *bevilgningen til fortsettelsesskole*, avsetning til nytt skolehus i Finnemarka og til flytning av uthus i Vikersund bør sløyfes, likesom *bevilgningen til fritt skolemateriell bør nedsettes betydelig.*»

Skolestyret svarer:

«For skoleåret 1928–29 har skolestyret sendt Kirke og Undervisningsdepartementet fullstendig og nøiaktig plan over antallet av klasser ved hver skole og antallet av barn i hver klasse. Nevnte departement har ved skrivelse av 17. april 1928 godkjent denne plan og uttaler dessuten at det »finn klasseinndelingi rimeleg«.

Brønes skole 1928. 1. rekke: Chr. Rud, Kaare Bjølgerud, Sverre Nilsen (Haslerud), Ottar Stærkeby, Thomas Stærkeby, Finn Nilsen, Magnus Nilsen, Ragnar Ødegard, Alf Fjellheim (Nilsen), Oddvar Bottegård, Arvid Andersen, Kristian Åsen. 2. rekke: Karin Enga, Oddveig Brunnes, Randi Engen, Kitty Raaen, Ruth Edgreen, Gunvor Åsen, Oddveig Nilsen (Haslerud), Solveig Andersen, Aagot Bråthen, Gudrun Edgreen, Laura Vigdahl, Dagny Sørensen, Minda Kjølstad, Knut Vigdahl. 3. rekke: Gunnhild Eriksrud, Karin Bottegaard, Ingrid Winther, Aslaug Kjølstad, Gunnvor Brunnes, Astrid Winther, Asta Ødegaard, Anny Engen, Marry Kjølstad, Margit Bråthen, Helma Engen, Ruth Nilsen (Fjellheim), Asta Engen, Chr. Basserud. 4. rekke: Margit Briskerud, Elinor Bottegår, Erna Winther, Bertine Edgreen, Ruth Brunnes, Karoline Brattås, Karin Edgren, Olaug Raaen, Oddveig Bottegård, Hedvig Winther, Astrid Braaten, Gudrun Vigdahl, Gunnvor Sørensen, Knut Sørensen. 5. rekke: Thorstein Bottegård, Olav Vigdahl, Gustav Brattås, Olaf Edgreen, Arthur Meider, Reidar Knive, Syver Elvenes, Birger Vestli, Ole Sørensen, Paul Aasen, Trygve Brunnes, Nils Sørensen, Petter Raaen og Olaf Ødegård.

*Gunhild Eriksrud 1880–
Elverum lærerskole 1902.
Ansatt i Modum 1905.
Fortsettelsesskolen 1905–10.*

*Brunnes 1910–1947.
Lærerinnenenes representant
i skolestyret 1921–29.
Christoffer Basserud 1859–1931.*

*Ansatt i Modum 1878.
Brunnes 1880–1928.
Avskjed fra 21. aug. 1928, skolestyret
gir «sin hjerteligste takk for 50 års virke».*

I de senere år er der inndratt klasser ved flere av våre skoler, og skolestyret vil til enhver tid våke over at antallet av klasser står i et rimelig forhold til skolens elevtall, alt innenfor de i skoleloven opsatte grenser. For øieblikket kan dog ingen klasseinndragning finne sted.

Fortsettelsesskolen. Skolestyret vil både fraråde og protestere mot at bevilgningen til fortsettelsesskolen sløfes. Fortsettelsesskolen er den eneste almendannede skole denne store skolekommune har hatt å henvise bygdens konfirmerte ungdom til. - - Skolen har i en lengre årrekke hatt den sterkeste søkning og inngår som et ledd i utdannelsen av bygdens mer våkne og lærelystene ungdom. Sløifingen av skolen vil være et stort tap og et slag i ansiktet på den ungdom som søker å utruste sig best mulig med kunnskaper for sin fremtid. Enkelte av våre nabokommuner har ikke alene fortsettelsesskole, men dertil også kommunal middelskole og folkehøiskole eller fylkesskole. I Modum har vi som sagt kun fortsettelsesskolen. . .»

Så henvises til at fylkesskolekassen refunderer $\frac{3}{4}$ eller $\frac{1}{2}$.

Finnemarka skole. Det hittil brukte skolehus på Finnemarka er en husmannsstue som folk der oppe langt tilbake i tiden har erhvervet til skolestue. Hvor gammelt huset er, har visst ingen nulevende mennesker rede på. Huset er omtrent uten grunnmur og er nu i sådan forfatning at vi anser det for helt uforvarlig å bruke det til skolelokale. Skolestyret har funnet det som en uavviselig plikt å søke om bevilgning til nytt skolehus.« Sitat slutt.

Den store reduksjonen kom imidlertid ikke før i 1933. Da var administrasjonsstyret kommet godt igang, og den fryktede, senere landssvikdømte, byråsjef Vries Hassel hadde gjennomført sin inspeksjon på Modum.

Fra 1. april 1934 skulle undervisningstiden være lovens minimum, 18 skoleuker. For Kimerud, Finnemarka og Gulsrud ble den enda lavere. (Fra 10–16 $\frac{1}{2}$ uke). I løpet av året ble i alt 10 lærere sagt opp. I budsjettet for 1932–33 berget en fortsatt de frie skolemateriellet. Men det var bare kr

Finnemarka Skole. Bildet viser elevene utenfor den gamle skolen i Finnemarka i begynnelsen av 1920-åra. Skier var et godt framkomstmiddel til skolen. Flere av guttene har puttiser. Skistavene ser ut til å være hjemmelagde trestaver. Bildet er utlånt av Helga Løken, Drammen, som er med på bildet. Finnemarka fikk ny skole i 1930.

5.000,- i en skole som hadde ca. 1800 elever. I budsjettet for 1933–34 er bevilgningen borte, men kommer igjen på neste års budsjett med kr 5.000,-. I budsjettforslaget for 1935–36 er postbetegnelsen endret til fritt skolemateriell samt lesebøker og andre lærebøker for barn hvis foreldre er forsorgsunderstøttet. Fattigstempelet skulle igjen settes på barn. Men denne gangen ble det ikke akseptert. Kretsene holdt basarer og andre arrangementer for at en ivertfall kunne kjøpe et minimum av fritt skolemateriell til alle.

I møte 8/4-1935 vedtok forøvrig skolestyret enstemmig at det skulle flagges ved alle skoler 1. og 17. mai.

Modums vei tilbake til råderett i eget hus var lang. Først i november 1937, etter nesten fem år, ble administrasjonen opphevet. Da var landets økonomi på vei oppover igjen, arbeidsledigheten var betydelig mindre og kommunens gjeld var sterkt redusert. En annen ting var at Modum hadde tapt de betydelige eiendommene den hadde hatt før nedgangstida begynte.

Budsjettallene for skolebudsjettet viser klar bedring både i 1937, 1938 og 1939. Vår gjengangerpost – fritt skolemateriell, er i 1937 oppført med kr 7.000,-, i 1938 med kr 9.100,- og i 1939 kr 12.400,-.

I møte 4/4-1939 vedtok skolestyret skoleordning for 1940/41, der viktigste endring var at Granstad krets ble lagt ned og overført til Stalsberg. Dermed var kretstallet redusert til 24. I 1940 blir også Kongsrud skole nedlagt, ved at barna overføres til Vikersund. Lavere barnetall gir bedre plass. Bedre veier med brøyting av bilplog vinterstid og skolebusser er også med og gir akseptasjon av lengre skolevei. Skolebarnkjøringen var på vei inn i skole-Norge.

V. Krigstida

Første møte etter okkupasjonen ble holdt 10 mai.

Formann i 1940 var Peder Solheim med Olaf Olafsen som nestformann.

Saken fra 27 til 39 er av de vanlige, men sak 40 bærer preg av krigssituasjonen; sitat:

«Oversett av skolebarn fra Tangen, Vikersund.

Skr. av 1/5.40 fra kretsformann i Vikersund hvori han forespør om det er ordnet med fri ferging av ca. 20 skolebarn

fra østre Vikersund som søker Vikersund skole. Fergingen er igangsatt p.g.a. sprengningen av Vikersund bru. Prisen for barn er 5 øre pr. tur.

Enst. beslutning: Form.skapet søkes om den nødv. bevilgning til fritt oversett av skolebarna fra østre Vikersund. Kretsformann v/Vikersund skole anmodes om å forhandle med fergemennene om laveste pris herfor.»

Krigen var kommet nær inn på en. Det var nye oppgaver å forholde seg til.

Vedtaket i sak 46 i samme møte viser det samme:

«Barnegudstjeneste 17. mai. – Skoledag.

Skr. av 7/5.40 fra sogneprest Paulsen hvori han opplyser at han har hørt at skolene ikke skal stenge 17. mai i år. Det er i menighetsbladet blitt gjort kjent at det er barnegudstjeneste den 17. mai kl. 11. I tilfelle dette måtte forandres forespør han om det gikk an å ta gudstjenesten kl. 5 om ettermiddagen. Han har brakt på det rene at det ikke er noe forbud mot gudstjenester den dag.

Enst. beslutning: Der holdes skole 17., mai.»

Men bortsett fra enkelte saker som bar preg av at Norge var i krig, fortsatte både skolestyret og skolene å fungere som normalt så lenge råd var.

For skolestyrets del kom endringen fra 1.1.1942. Fra sentralt hold kom bestemmelse om at de ordinære skolestyrene skulle opphøre. I stedet ble oppnevnt skolefagstyrer, med formann og rådgivende medlemmer. I Modum ble det formann og to rådgivere.

Fra ovennevnte dato til 30/3-1945 hadde skolestyret dette beskjedne medlemstallet.

De to siste møtene, 28/3 og 25/4 1945 ser det enda til ut som den innsatte naziprest har holdt møtene aleine.

I sak 21/45 anfører han om lærernes representant: «Som forholdene ligger an, må det for tiden anses ugjørlig å få noen representant fra lærerpersonalet i skolestyret.»

Modums lærere hadde tidlig tonet flagg.

Ministerpresidenten (Quisling) så verdien av å få lærerne med i arbeidet for å påvirke barn og unge »i den nye retning«.

En nazi-lærerorganisasjon, Norges Lærersamband, ble dannet, og påbud om innmelding ble sendt landets lærere. Svaret fra Modums lærere forelå 9. april 1942 (sak 53/42). Ordlyden var slik: «Jeg fastholder min protest mot medlemskap i Norges Lærersamband. Samtidig må jeg i troskap mot mitt lærerkall og min samvittighet erklære at jeg av hensyn til mine elever og deres foreldre ønsker å fortsette min undervisning. Jeg må be om at dette må bli gjort kjent for høyere myndighet.» Så følger navnene på 27 av bygdas lærere.

I det påfølgende møte 10/4-42 legges det fram tilsvarende erklæring fra ytterligere 7. Av de gjenværende var det to sykemeldte og en som hadde sagt opp stillingen. Formannen konkluderte med at «det er således kun lærer x ved Nordre Simostranda skole som er medlem av Norges Lærersamband». Denne læreren var tilsatt i februar 1942, nettopp fordi han var tilhenger av «den nye retning.» Han sa forøvrig opp stillingen alt i juli 1942. Lærerstanden på Modum sto dermed samlet.

I møte 6/5-1942 gir skolestyret svar på henvendelse fra kirkedepartementet, hvor det blir spurt om hvilke lærere som er blitt arrestert, og hvor mange som er til disposisjon til å drive skole. Skolestyret svarer: «I vår kommune er ingen lærere arrestert. Alle driver undervisning, og skolestyret arbeider med å få lærerne innmeldt i Lærersambandet.»

Modum fortsettelsesskole på Flattum 1930/31. 1. rekke fra v.: Halvard Thon, Ole Bjølgerud, Hjørdis Grøslund, Oskar Finsrud, Kristoffer Hellum, Ellinor Bottegård, Lars Redalen, Knut Vik, Ruth Øverby, Anders Hærhe. 2. rekke: Evy Schönfelder, Signe Øverby, Reidar Thorsby, Magne Gundhus, Birgit Ramsvatn (lærer), Torgeir Rimeslåtten (lærer), Signe Myhre, Reidar Skretteberg, Karen Thon, Karl Antonsen. 3. rekke: Einar Heier, Gunnar Flattum, Edvard Aamot, Ragnhild Lie, Erling Kittilsviken, Torger Fosnes, Johan Hansen, Ruth Brunnes, ANker Nielsen, Arne Dahl, Einar Granum.

Modum skolestyre foreslo i 1893 å opprette framhaldsskole i overenskomst med Modum sogneselskap slik at læreren i sommerhalvåret skulle virke som «agronomisk vandrelærer». Framhaldsskolen ble også en «vandreskole». Skolestedet flyttet «bygda rundt». Lærer Torgeir Rimeslåtten syklet med, sommer som vinter. Rimeslåtten var landbrukskandidat fra Ås landbrukshøyskole, ansatt i Modum i 1904. Han var framhaldsskolelærer til han gikk av for aldersgrensen etter krigen. Birgit Ramsvatten var lærer i framhaldsskolen fra 1922–1942.

Som vi allerede har sett, bar dette arbeidet ikke frukter.

Det var derfor mye lærernes fortjeneste at skolene kunne holdes i gang så godt som sammenhengende i krigsårene.

Stalsberg skole ble imidlertid okkupert av Arbeidstjenesten fra 1942 til 1944.

Gamle Stalsberg skole i Vassbunn og Bedehuset i Geithus ble midlertidige skolelokaler. Det var uhensiktsmessig kaldt, særlig på gamle Stalsberg. Det var ett lyspunkt i skoledagen, fortalte en som var elev på gamle Stalsbergskolen. Det var den varme maten. Fra 1942 organiserte tilsynet ved Stalsberg en storstilt skolebespisning. Penger til såvel legalt som illegalt kjøp av matvarer ble skaffet ved underholdningsmatineer på Furumo. Organisatorer var David Løver og Andreas Knive.

I Åmot og Vikersund ble det skolebespisning bare det siste krigsåret. («Svenskesuppe»)

De som var skolebarn under krigen, vil huske propaganda-materiell med solkors og hakekors som lå stablet nederst i bokskapene, og som en ikke skulle se på. Hvor mange som fant det nødvendig å henge opp de tilsendte bilder av ministerpresidenten sier protokollene ingen ting om. Det er mulig det var en ledig spiker, – i påkommende tilfeller.

Budsjettene i krigsårene viste små endringer fra budsjettene i 1939 og 1940. En merker seg at skolestyrets formann fikk kr 1000,- pr. år i godtgjøring, (tilsvarte ¼ av vaktmesterlønn), og rådgivende medlemmer det samme beløp på deling.

Vedlikeholdsbudsettet ble holdt oppe, og skolene holdt vedlike i den grad det var mulig å skaffe det som trengtes.

Så sent som 1. mai 1945 rekvirerte tyskerne skolerom ved Vikersund skole. På samme tid ble en av lærerne som nektet å møte i skolestyret, truet med å bli trukket i lønn.

Men så kom freden, – så var det hele over.

17. mai, Buskerud skole ca. 1950. Oppslutningen om 17. mai var stor etter krigen. Faner og og flagg var frihetssymboler med reelt innhold.

VI. Etterkrigstid 1945–1989

1. Status 1945

Det ble noe uregelmessig skolegang ved enkelte skoler fra 8. mai 1945. Skolelokalene ble igjen okkupert. Men nå var det hjemmestyrkene – «gutta på skauen» som trengte hus. Verden normaliserte seg fort. 17. mai 1945 så en igjen skolebarn med faner og flagg.

Skolestyret holdt sitt første møte etter frigjøringen 20. juni 1945. Det var formannen fra 1941, Peder Solheim, som ledet møtet. Han innledet med å uttale glede over at Norge var fritt og rettet så en spesiell takk til lærerne i Modum for deres uredde holdning under krigen. Det ble videre foretatt valg for resten av året 1945. Det ble gjenvalg: Peder Solheim formann og Olaf Olafsen nestformann, som i 1941.

I skolestyremøte 27. juni ble så skoleordningen for 1945/46 vedtatt. Antall kretser var nå nede i 18, i det Finnemarka ble nedlagt i 1945, mens Hovde, Svendsby og Kimerud var lagt ned under krigen.

Elevtallet var nå 936 på sju årskull, det laveste i dette århundret. Antall lærerposter var 35. De fleste av lærerne fra før krigen sto fortsatt i postene. Bare en, tilsatt under krigen, ble avskjediget.

Bruttobudsjettet var 446.000,-, netto 307.000,-. Det foreløpige skolestyret avsluttet året med kombinert skolestyre og lærermøte, det første siden 1941. Normale forhold var inntrådt.

2. Styringsordningen – skolestyret og skolestyreformenn: 1946–1989

Skolestyret hadde fortsatt 31 representanter i 1946, altså 11 flere enn det var kretser. Arthur A. Thon ble valgt til formann med Henry Moen som viseformann.

I første møte i 1947 ble Truls Tandberg valgt til formann. Med Tandberg ble det igjen «rø» om formannsvervet. Han var formann sammenhengende til i 1958. Kontinuiteten fortsatte. Ole Sørensen ble valgt til varaformann i 1951. Fra 1959 til 1971 var Sørensen formann. Mens Tandberg hadde 12 formannsår og Sørensen 13, kom Rolf Torgersen som overtok i 1972 til å få 16 år som formann, den lengste formannsperio-

den i Modums skolestyres historie. Fra 1988 er Odd Flattum leder av skolestyret.

Ved fraflyttingen av Finnemarka falt denne kretsrepresentasjonen bort. Skolestyret fortsatte med 30 representanter helt til i 1960.

Da ble antallet redusert til 21 og i 1972 til 15 representanter. Men nå var antall skolekretser sju, fem barneskolekretser og to ungdomsskolekretser.

Etter vedtak i kommunestyret sak 72/89 innføres hovedutvalgsmodell for undervisningssektoren fra 1/1-1990. Skolestyret fortsetter som forvaltningsorgan med hjemmel i skoleloven. Samtidig vil hovedutvalg for undervisning bli tillagt oppgaver etter lov om barnehager og lov om voksenopplæring. Utvalget får 7 medlemmer.

Den viktigste endringen i perioden var allikevel opprettelse av skoleinspektørstillingen. Skoleloven av 1959 påla kommunene å tilsette skoleinspektør. Fra 1/1-1960 ble Einar Leren skoleinspektør i Modum, en stilling han hadde helt til 1/3-1986. Kommunen hadde nå fått økt kapasitet til å planlegge og drive en tidsmessig skole.

3. Utviklingstrekk 1946–1959

Det var gitt en ny lov om folkeskolen i 1936. Loven la stor vekt på elevenes helse og trivsel. I Modums budsjetter dukker tanngleie for skolebarn opp i krigsårene. Organisatorisk fikk loven liten betydning. For Modum, som de fleste andre kommuner i 1930-årene, var det ikke økonomisk evne til å ta på seg nye oppgaver. En måtte være glad en fikk beholde det som var.

Økonomien i etterkrigs-Norge var heller ikke slik at en kunne øke standarden vesentlig.

Den første store endringen som skjedde i Modum, var bygging av ny skole i Vikersund. Den skulle romme 7-årig folkeskole, framhaldsskole og kommunal realskole. Bakgrunnen var denne; høyere utdanning, middelskole, var drevet i privat regi i Modum fra 1890-årene. I de periodene kommunens økonomi tillot det, ble det gitt mindre kommunale tilskudd.

Truls Tandberg, formann i Modum Skolestyre 1947–1958.

Bilde fra skoletomta i Vikersund 1950. Foran fra v.: Oscar Bjølgerud, på haugen, Andreas Bjølgerud, Kristian Bjølgerud, Ole Sørensen og Thorbjørn (Jim) Andersen.

I oktober 1945 henvendte styret for Modum private realskole seg til Modum skolestyre og ba kommunen overta driften.

Fra skoleårets begynnelse 1946 overtok så kommunen. Søkningen til Modum realskole var økende. Det samme gjaldt elever til framhaldsskolen. Planer om ny folkeskole i Vikersund hadde en hatt allerede i 1920-årene. Det var derfor naturlig at en nå tenkte stort og planla for alle tre skoleslag.

Elevene kunne flytte inn i den store, nye skolen i august 1951. Skolen hadde gymnastikksal og andre vanlige spesialrom.

Skolen huset ni klasser i folkeskolen, to framhaldsskoleklasser og fem realskoleklasser. Etterhvert økte klassetallet i alle skoleslagene, og bygget rommet på det meste henimot 20 skoleklasser. Byggingen innebar imidlertid ingen sentralisering av folkeskolen i området. De omliggende fådelte kretsene ble opprettholdt.

I 1951 var det i alt 1108 skolebarn i folkeskolen. Stalsberg hadde flest elever; 262, Vikersund; 172 og Enger; 117. Folketallet i Modum økte ikke, men barnetallet var svakt økende. Det viktigste nye var at bosetningsmønsteret begynte å endre seg. Kommunale boligfelt ble planlagt; Bjølgerudjordet i Vikersund og Sevals i Geithus. Den indre sentraliseringen i kommunen fra bygdelagene i utkanten mot tettstedene var begynt, en viktig forutsetning for skolesentraliseringen som skulle komme i 1960-årene.

I 1954 fikk Enger ny skole. Heller ikke dette førte til noen umiddelbar endring av kretsinnstillingen. Men i Engerkretsen ble det stadig bygd nye hus, og elevtallet vokste.

3. Statlige skoleplaner – skoleloven av 1959

Skoleloven av 1936 hadde opprettholdt forskjellen mellom byskolen og skolen på landsbygda. Skoleplanene en begynte å arbeide ut først i 50-årene bygde på en del hovedprinsipper: Viktigst var et likeverdig skoletilbud for alle uansett bosted eller økonomisk evne. En konsekvens av dette var enhetsskolen – lengst mulig felles skolegang for alle, helst en 9-årig skole som grunnlag for gymnas og yrkesskole. Skulle dette realiseres, måtte skolen på landsbygda styrkes. «Idealskolene» var de store, godt utbygde byskolene – og for ungdomsskolealderen de fagdelte yrkesskoler og gymnas.

En slik forandring av folkeskolen krevde sentralisering. De fådelte skolene var ikke liv laga i en slik plan.

Fra sentralt hold ønsket en å nå målene ad to veier: Gjennom skolelovgiving og ved tilskudd til sentraliseringstiltak.

Loven av 1959 åpent adgang for kommunene til å innføre 9-årig skole. Samtidig ble statens tilskuddsordninger utvidet med øremerkede tilskudd til bestemte formål. Dette gjaldt lærerlønn, skolebygg, læremidler, inventar og skoleskys.

Det ble med andre ord lagt til rette for sentralisering.

4. Sentralisering av Modum-skolen

Allerede før loven kom, var det satt i verk nyordninger til styrking av skolen.

Engelskkurs kom igang i 1951 for 6. og 7. klasse, de første årene frivillig.

Skolekjøkkenundervisning for alle fra midt i 50-årene.

I 1958 fikk Modum halv stilling som skolepsykolog i samarbeid med Modum Bads Nervesanatorium. På samme tid ble det utarbeidet plan for hjelpeundervisning.

Tidligere rådmann, Kristian Linnerud, har til dette nummeret av «Gamle Modum» gitt en oversikt over sentraliseringen. Hvordan denne ble gjennomført, går fram av Linneruds artikkel.

5. De siste 20 årene 1969–1989

5.1. Lovgrunnlaget

Någjeldende skolelov er lov om grunnskole av 13/6-1969 med endringer, sist ved lov av 18. des. 1987.

Loven av 1969 har et utvidet opplæringsbegrep i forhold til tidligere lover. Ved siden av å pålegge barn og ungdom 9-årig skoleplikt gis de samme rett til opplæring ut fra egne evner og anlegg. Dette gjelder også for barn under skolepliktig alder, når de etter sakkyndig vurdering har behov for det.

Ved siden av endringen i lovverket bør tre viktige tiltak

Rolf Torgersen, skolestyreformann 1972–87.

Planting av frukttrær Buskerud skole 1953. Skolestyrer Harald Bye sammen med elevene Ole Bjørnsen og Ole Enger.

nevnes: Mønsterplanen for grunnskolen av 1974, revidert plan av 1987 og nytt inntektssystem for kommunene innført i 1986.

5.2. Mønsterplanene

Mønsterplanen av 1974 kom på et tidspunkt da Modum nettopp var kommet i gang med 9-årig skole. Antall lærerstillinger var utvidet, relativt mange unge og entusiastiske lærere var kommet inn i skolen.

Skolestyret hadde, etter sentrale bestemmelser, et timetall til veiledning tilsvarende vel en hel stilling. Til særskilt hjelpeundervisning hadde skolene i alt 260 uketimer etter tildeling fra skoledirektøren. Samtlige elever fikk niårig skolegang. Timetallet ut over det som ble brukt til vanlig undervisning var dermed ca. 290 uketimer eller vel 11 hele stillinger.

Det var å vente at skolen skulle ta opp noen av de utfordringene den nye mønsterplanen ga. Mønsterplanen av 1974 (M-74) hadde ikke obligatoriske minstekrav til pensum, men var en rammeplan der fagplanene var ordnet i treårsbolker og det sto den enkelte lærer fritt å velge i stoffet. Planen foreskrev større integrering fagene i mellom, undervisning på tvers av klassetrinns grensene, lagundervisning (teamarbeid) og fordypning i emner f.eks. ved at det ble arbeidet med tverrfaglige prosjekter.

Bortsett fra at enkelte skoler greidde å utvikle gode modeller for bruk av timene til hjelpe- og støtteundervisning og fagsamarbeid lærergrupper i mellom, var det lenge bare sporadiske forsøk som ble gjort med nye arbeidsformer.

Det kan være fristende å si at Modums lærere i 1970-årene tok i mot det nye på samme måte som kollegaene en generasjon før hadde uttalt seg om arbeidsskoleprinsippet i Normalplanen av 1936.

I en innstilling til skolestyret i 1940 sa komiteen at (sit.) «— en vil råde til at en går fram med stor varsomhet. Målet bør være å ta opp det som gransking og røynsle fra det praktiske arbeidet har vist er verdifullt nok til å bli satt i stedet for det mindre verdifulle i den gamle skolen.»

I ettertid kan det slås fast at M-74 ikke førte til de endringene en hadde ønsket og foreskrevet. Innføring av femdagers skoleuke først i 1970-årene og reduksjon av undervisningsåret for elevene til 37 mot før 38 uker, forsterker

inntrykket av at den ytre og organisatoriske styrkingen av skolen i 1960- og begynnelsen av 1970-årene, ikke førte til den kvalitetesheving av skolen som en kunne forventet. Noe av effekten rant ut i sanden.

Midt i 80-årene kom så revidert mønsterplan med foreløpig utgave i 1985 og endelig utgave i 1987 (M-87). De viktigste prinsippene i denne er et felles fagstoff inndelt i treårsplaner og ellers vektlegging av holdningsskapende arbeid, samarbeid hjem-skole og understreking av opplæring tilpasset den enkelte elevs evner og behov.

Nytt i organiseringsammenheng er erkjennelsen av at undervisningstilbudet til elevene først får et helhetlig preg når skolen setter opp felles forpliktende mål for virksomheten. Den viktigste praktiske tilrettelegging i så måte, er at barnetrinnet har fått timeplanfestet samarbeidstid for hele personalet.

I skolens arbeid etter ny mønsterplan har det utkrystallisert seg en del sentrale satsningsområder for skolene i Modum.

Teamarbeid (lagundervisning) er blitt normal arbeidsform ved flere skoler, organisering av samarbeid elevene i mellom og med foreldrene etter familiegruppemodell er på vei inn. Skole – hjem samarbeid og ansvarslæring er i gang.

Ellers må nevnes Modum-skolenes betydelige satsing på EDB; ved at nødvendige midler er bevilget, har en kunnet satse på opplæring først av lærere, dernest av elever. Fra 1990 av vil en innføre obligatorisk minstekrav for undervisning i EDB. Alle elevene skal sikres grunnopplæring i det nye emnet.

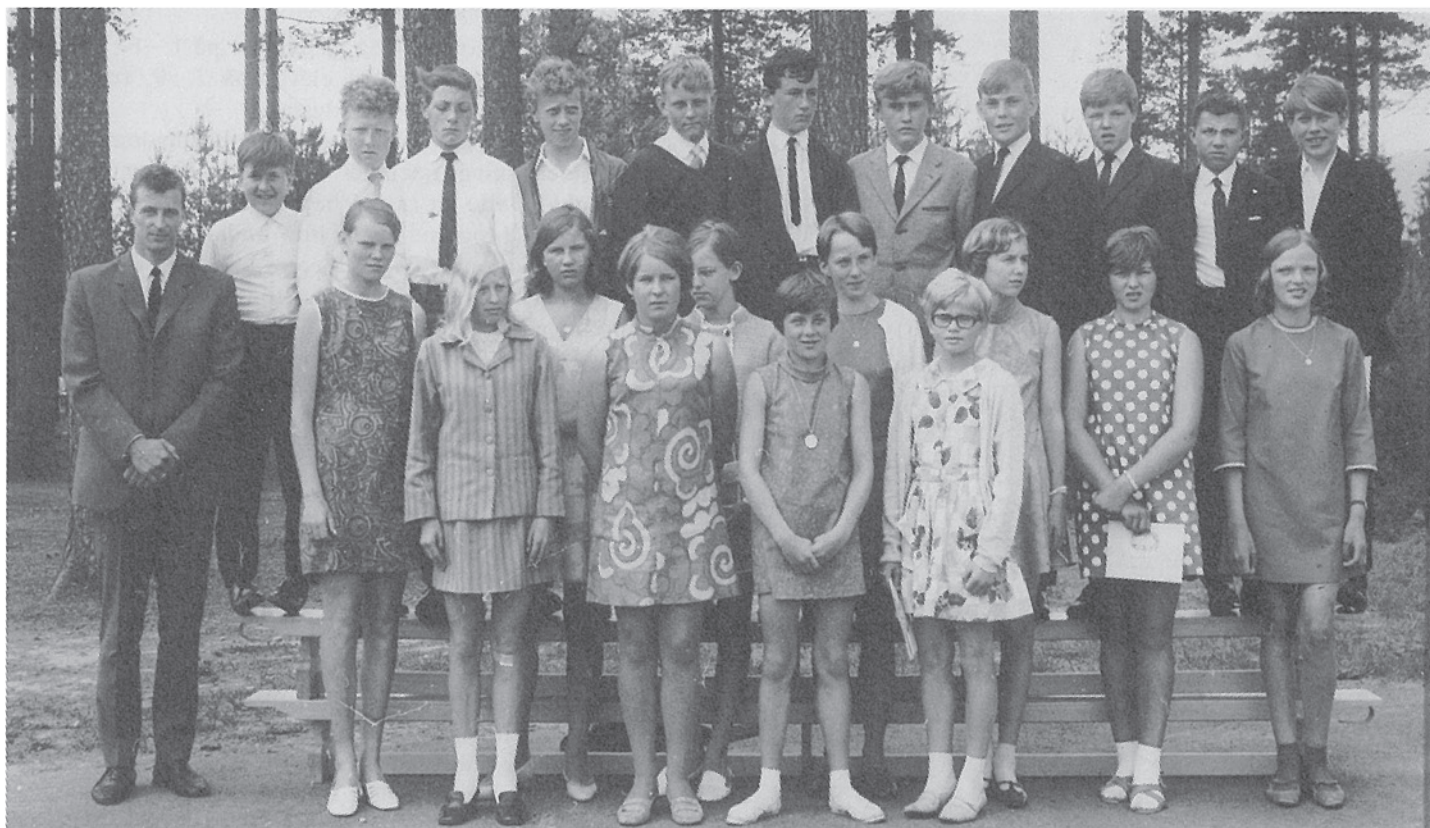
Nytt inntektssystem for kommunene ble innført i 1986 som ledd i nedtoningen av statens styring av kommunens virksomhet gjennom særtilskudd til enkeltformål.

Denne tildelingsformen hadde helt siden 1920-årene vært en av statens viktigste styringsinstrumenter, ikke minst gjaldt dette undervisningssektoren.

Reformen ble møtt med skepsis. Mange hevdet at den nasjonale enhetsskolen var i fare. Så langt synes kommunene, og i hvert fall Modum, å ha vært seg sitt ansvar bevisst. Fra 1986 til 1989 kan skolebudsjettet vise nettoøkning. Dette har blant annet muliggjort at skolens vikarbehov er løst ved prosentvis overdekning av de fast tilsatte, en ordning som har stor betydning for skolens daglige drift.

Skolepatrulje ved Stalsberg skole. Økt biltrafikk, også skolekjøring, har nødvendiggjort trafikkopplæring i skolen. Ved Stalsberg økte trafikk tettheten betydelig etter at kommunens eneste svømmebasseng sto ferdig i 1965.

7. klasse ved Sysle skole 1968/69. 1. rekke fra v.: Klasseforstander Reidar Hedenstad, Gunn Lien, Gunn Marit Rui, Reidun Svendsrud, Mona Myhre, Mona Groven, Randi Lobben, Kristin Rimeslåtten, Åse Skretteberg, Karin Hovde, Marit Skotland, Marit Svendsbye. 2. rekke fra v.: Knut A. Carlsen, Ole M. Skretteberg, Roy O. Fredriksen, Hans Hermansen, Ingar Ehholt, Sivert Versland, Ivar Solber, Bjørn Østenengen. Morten Hæhre, Sigmund Lobben, Kai O. Holthe.

Stalsberg skolemusikkorps på landsstevnet i Kristiansand 1968. Foran står Kjell Thon og dirigent Magne Standnes. Korpsen er stiftet i 1957 og har hatt fra 40 til 50 musikere i hele perioden fram til nå. Musikere fra Geithus musikkorps har påtatt seg instruksjonsoppgaver, mens foreldre gjennom støtteforening har bidratt praktisk og økonomisk. Rektor Magne Standnes har stått sentralt i skolemusikkorpsen som dirigent i 20 år. Bildet er utlånt av Jens Døhlen, en annen av ildsjelene i musikk-arbeidet i Geithus.

EDB-støttet undervisning, Buskerud skole 1989. Skolen må forberede elevene på fremtidssamfunnet. Fra 1990 innfører Modum-skolen minstekrav for EDB-undervisning.

Enger skole, 30 års jubileum. I 1984 feiret Enger skole 30 års jubileum. En aktiv skole markerte seg selv. Barn er gladere og mer impulsive i dag enn for 100 år siden. Men også mer krevende. Barns behov for stabil voksenkontakt tar stadig mer av lærernes tid og krefter. Nødvendigheten av forpliktende samarbeid mellom hjem og skole er åpenbar. Vi må alle ta barn på alvor! På bildet fra venstre: Marianne Moe, Anja Hagen, Beate D. Skjøien. Bak: Tone Mette Årtun, Reidun Sormilla Aasen, Trude Buxrud.

5.3 Status 1989

Elevtallet i grunnskolen er nå 925 elever på 1.–6. årstrinn, fordelt på 45 klasser, og 494 elever på 7.–9. trinn i 18 klasser, i alt 1419 elever og 63 klasser.

Modum har fem barneskolekretser og to ungdomsskolekretser. Undervisningstimetallet i grunnskolen er ca 3200 timer pr. uke. Dette gir ca 125 hele stillinger.

I tillegg har Modum ansvar for undervisning ved fem institusjoner, der det er i alt 27 lærere.

I voksenopplæring er det to hele stillinger.

Det totale antall heltids- og deltidstilsatte lærere er 160.

Annet personale er ca 35. Pedagogisk-psykologisk rådgivningstjeneste har to og en halv fagstilling. Skolekontoret har to fagstillinger og to stillinger for kontorpersonele. Ved overtakelse av barnehagene 1/1 1990 får kontoret en hel stilling i tillegg.

Undervisningssektorens nettobudsjett er i 1989 41,5 mill. kr. Dette gir en årskostnad pr. elev på ca kr 29.000,-.

5.4. Hovedutvalg for undervisning – en utfordring

Tiden fram mot årtusen-skiftet ser ut til å gi mange utfordringer i undervisningssektoren. Hovedutvalgsmodellen legger til rette for de utvidede oppgavene en ser komme.

Ved overtagelse av barnehagesektoren får en også planleggingsansvaret for kommunens barnehageutbygging inn i neste årtusen.

Fra sentralt hold gis det signaler om økning både av obligatorisk og frivillig skoletilbud for de yngste elevene.

Inneværende år har vi samarbeid med nabokommuner og arbeidsmarkedsetaten om skole og arbeidstilbud for 10. klasseelever. Slike tiltak bør antakelig bli permanente. Omleggingen av omsorgen for psykisk utviklingshemmede griper også inn i undervisningsorganiseringen for denne gruppen. Fra staten kommer signaler om økt vekt på undervisningstilbudet for voksne.

Nødvendigheten av et voksenopplæringssenter synes å melde seg.

Likedan øker behovet for samarbeid både med andre kommunale etater og nabokommuner både om planlegging og driftsoppgaver.

Hva dreier det seg så egentlig om, det arbeidet undervisningssektoren driver i forholdet til barn, ungdom og enkelte voksne?

Naturligvis er det her som ellers snakk om profesjonalitet, innsats, planmessig virksomhet og økonomi.

Men pedagogisk arbeid krever enda noe mer. Kjernen ligger i det jeg hørte gamle elever fra Strandskolen sa om a' Inga, småskolelærerinnen si: «Hu var så gla i oss ungene, at'a var mest på gråten når vi ikke fikk til et regnestykke!»

For det handler om å bry seg om elevene, og å ønske at de skal greie de oppgavene de får, slik at selvtilliten og lyst til å bruke evner og anlegg vokser.

Så handler det om respekt. For den som skal oppdra må respekteres. Men det er mer enn slips og korrekt atferd. Det er holdninger, i stor grad overført fra foreldre til barn – og til lærere som vil barnas beste. Derfor kan verken barnehagen eller skolen greie oppgaven aleine; Et arbeid i forståelse og samarbeid med hjemmene er grunnlaget vi må bygge på. Da blir kan hende barn og unge de voksne vi ønsker oss som arvtakere av fremtidssamfunnet.

Fra sjuårig til niårig skole i Modum

I 1930-årene var det 25 skolekretser i Modum: Bergan, Brunnes, Buskerud, Bøen, Enger, Finnemarka, Flattum, Fure, Granstad, Gulsrud, Hole, Hovde, Jelstad, Kimmerud, Kongsrud, Lofthus, Nordre Simostrand, Søndre Simostrand, Skibrek, Nordre Snarum, Stalsberg, Strand, Svendsby, Vikersund og Øderud. Finnemarka skole ble nedlagt, Granstad ble overført til Stalsberg, Hovde og Svendsby kom til Lofthus, Kimmerud-elevene dro til Gulsrud, Kongsrud gikk til Vikersund og Skibrek ble slått sammen med Buskerud. På slutten av femtiårene var det dermed igjen 18 folkeskoler i bygda.

Dette var situasjonen da skolestyret den 19. mars 1959 valgte en komité som skulle utarbeide forslag til planer for bygging av skoler og en samlet plan for den fremtidige skoleordningen i Modum. Skolestyret valgte Einar Leren, Lars Gjerdaker, Ole Sørensen, Ragndi Lunde-Tandberg og Paul Wettergreen Jensen. Senere oppnevnte formannskapet ordfører Andreas Knive og rådmann Henry Ruud som sine medlemmer av komitéen. Deretter ble Einar Leren valgt til formann og Ole Sørensen til varaformann. Det var disse to som i høy grad kom til å prege arbeidet i komitéen og den senere gjennomføringen av planene, Einar Leren som skolesjef (den gangen kalt skoleinspektør) og Ole Sørensen som mangeårig formann i skolestyret. Komitéens innstilling ble avgitt 18. oktober 1961. Den var ført i pennen av Einar

Leren. Ludvig Øverbye hadde da erstattet Andreas Knive i komitéen etter at Knive døde i juli 1961.

Før komité-innstillingen forelå, hadde skolestyret og kommunestyret i 1958 og 1959 behandlet spørsmålet om en skolesentralisering for Sysle og Snarum med bygging av en ny fellesskole. Saken var kommet så langt at kommunestyret i november 1959 vedtok å slå sammen kretsene Bøen, Hole, Lofthus og Nordre Snarum (Lia) til én skolekrets med ny, felles skole. Flertallet i kommunestyret mente skolen burde ligge på Lofthus på Snarum. Mindretallet stemte for tomt på Nyhus mellom Sysle og Snarum i samsvar med ønsket fra et knapt flertall i skolestyret. I januar 1960 ble det imidlertid vedtatt å utsette hele saken inntil de fullstendige planene for niårig skole i Modum forelå.

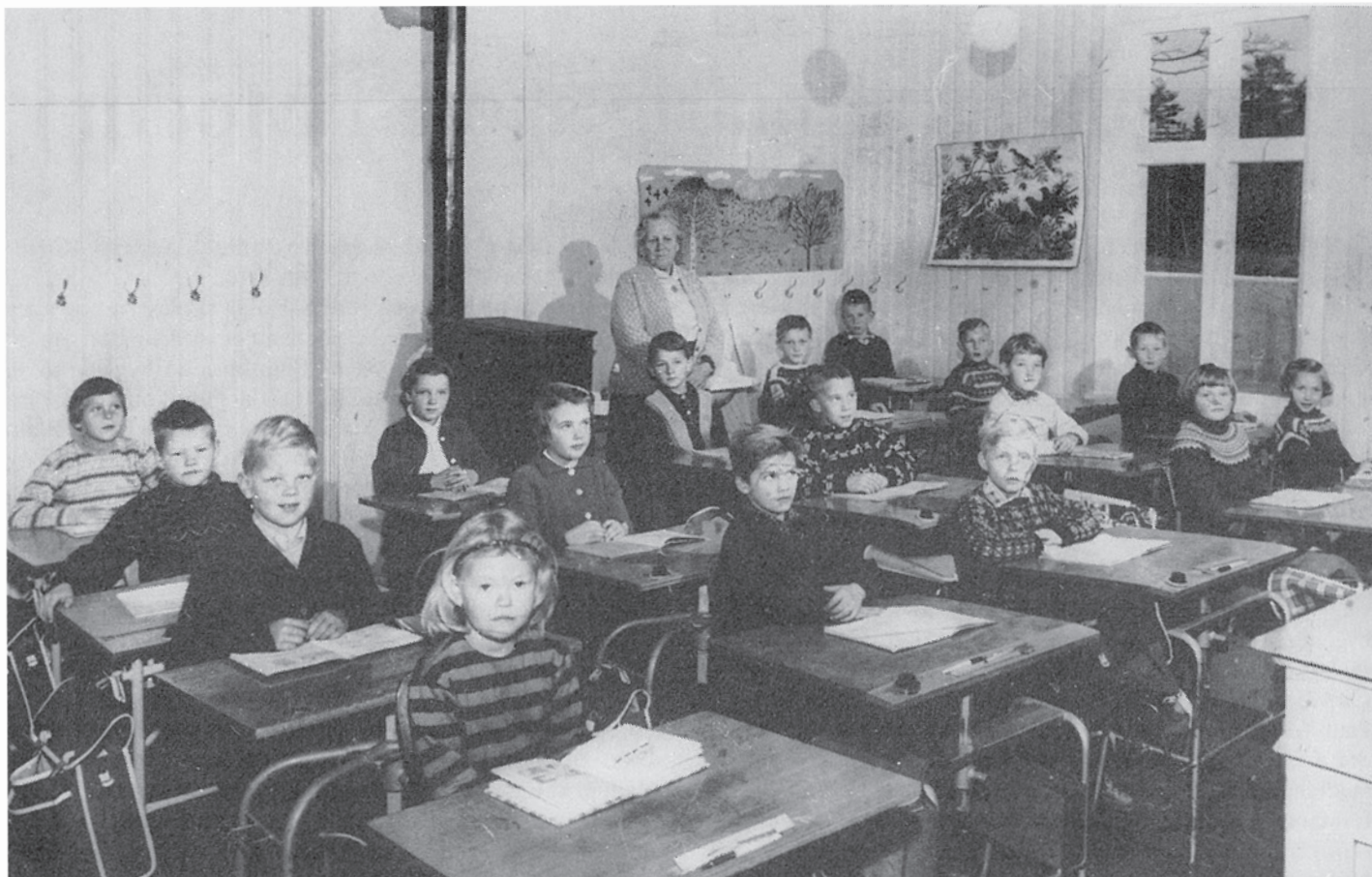
Overgang til niårig grunnskole var på trappene. Diskusjonen gikk landet over om en skulle velge seks år i barneskolen og tre i ungdomsskolen, eller om en skulle bruke sju og to år. De fleste valgte den første modellen. Det gjorde også Modum kommune. Skolekomitéen foreslo to ungdomsskoler, en i Vikersund og en på Åmot. Det ble foreslått å redusere antall skolekretser i barneskolen fra 18 til fem: Buskerud, Enger, Stalsberg, Vikersund og Sysle/Snarum. Buskerud skole skulle bygges ut som barneskole for Buskerud, Skibrek, Bergan og Simostranda. Enger skole skulle omfatte de gamle kretsene Enger, Strand og Jelstad. Stalsberg skolekrets skulle

Einar Leren f.1916. Lærer Stalsberg 1955–59. Skolesjef 1960–86.

Ole Sørensen 1911–1976. Medlem av skolestyret 1947–1971. Formann 1959–1971.

Før sentraliseringa. Hole skole 1962/63 2. og 3. klasse. 1. pulterekke: Turid Grensbråten, Kristoffer Saastad, Tom Hæhre, Anne Britt Larsen. 2. pulterekke: Erik Bye, Bjørg Ellingsen, Grete Bråthen. 3. pulterekke: Terje Skinstad, Knut Ove Skotland, Otto Åsland. 4. pulterekke: Inger Holm, Anne-Lise Skretteberg, Tor Arne Vik. 5. pulterekke: Kari Skjelbred, Jan Birger Fossen, Terje Østenengen, Runar Skåheim, lærer Sigrid Korsbøen.

være noenlunde som før. Vikersund krets skulle bestå av Vikersund sentrum, områdene rundt og Øst-Modum. Den nye kretsen nord i bygda skulle omfatte Bøen, Hole, Lofthus, Nordre Snarum, Øderud og de delene av Flattum og Kongsrud som ikke skulle til Vikersund.

Kretsgrenser og skolesentralisering er ømtålelige emner. Meningsforskjeller var det også i Modum, men kanskje ikke så store som en kunne vente etter det omfattende forslaget. Årsaken var nok at de fleste forsto at den nye niårige skolen ikke kunne være tjent med de gamle, små og ofte fådelt skolene i bygda. Bare Enger, Stalsberg og Vikersund hadde relativt nye og moderne skolebygninger. Disse tre skolene var også de eneste som var fulldelte (egne klasser på hvert årstrinn). Bergan, Bøen, Fure, Gulsrud og begge Simostrandskolene var todelt med de tre første årskullene i én klasse og de fire siste sammen i den andre.

Men diskusjon ble det. På Drolsum var en skuffet over at befolkningen ikke fikk beholde sin egen skole, og det samme gjaldt i noen grad Øst-Modum. Her hadde komitéen foreslått å beholde grendeskole for de tre første årene. Hvis så galt først skulle være, ville drolsumingene heller til Vikersund enn over Langsrudåsen til et nytt dalføre. Den største striden stod imidlertid om valg av skoletomt for Sysle- og Snarumområdet. Snaringene hadde vanskelig for å akseptere at den vedtatte skoletomta på Lofthus begynte å glippe ut av hendene. Det stod mangt et verbalt slag, og minst fem alternativer

var på tale før det endelige skolestedet ble bestemt. Snarumpatrioten Arne Hov talte varmt for «sine landsmenn», men det nyttete lite.

Etter at kommunestyret hadde vært på befaring 15. mai 1962, falt avgjørelsen i kommunestyrets møte to uker senere. Kommunestyret fulgte stort sett komitéens forslag, men med unntak for Drolsum. Flattum, Øderud, Fure og Gulsrud skulle få beholde skolene for de tre første årskullene. Det skulle vise seg at disse unntakene ble av kort varighet. Da sentraliseringen ble gjennomført høsten 1965, var det bare fem elever tilsammen i de tre årskullene på Flattum. Overføring til Sysle ble derfor straks gjennomført. Senere kom de andre tre etter fram mot 1970. Selv Gudbrand Granum måtte resignere. Han var skuffet over den lave barneproduksjonen på Øst-Modum, så han da kommunestyret behandlet saken. Brunnes skole ble også beholdt noen år, slik at Tomtebo-barna med sine allergier kunne være i sitt beskyttede miljø.

Vedtøkene var fattet, og gjennomføringen skulle ta til. Det ble nødvendig med omfattende skoleutbygging, og tiden fra 1962 til 1971 ble særs virksom og krevde store ressurser. Buskerud skole skulle utvides. Enger skole krevde også tilbygg, og på Sysle måtte kommunen bygge helt nytt. Etter mange vurderinger, forhandlinger og diskusjoner valgte kommunestyret i 1963 ei tomt på ca. 30 dekar av Martin Brunnes' eiendom nær Sysle sentrum, og byggearbeidene tok til. Utvidelsen ved Enger og nybygget på Sysle var ferdige til

skolestart 20. august 1965. Skolesentraliseringen kunne gjennomføres, og mange barn måtte den dagen finne nye skoleveier. I mellomtiden hadde kommunen også bygd svømmehall på Stalsberg, samtidig som gymnastikksalen der ble utvidet. Utvidelsen ved Buskerud skole var ferdig i 1966. På den tiden var det stramme arealnormer for skolebygg, og i ettertid synes nok mange at rommene har blitt i snaueste laget. Særlig gjelder dette gymnastikksalene.

Det store skolebygget på Vikersund, som var satt opp i femtiårene og huset både folkeskole, framhaldsskole og realskole, skulle bli ungdomsskole for 7.–9. år etter den nye skoleordningen. Barneskolen skulle ut, og det ble planlagt en ny skole på kommunens eiendom Solhøi på den andre siden av Krøderbanen. Den nye skolen ble tatt i bruk i 1969 og tok med seg Vikersund-navnet.

Åmot hadde ingen skolebygning som kunne huse ungdomsskolen for den søndre delen av bygda. Først måtte en velge byggetomt. Skolekomiteén hadde tenkt seg en plassering på idrettsplassen. Idrettsforeningen så dette som en gunstig løsning for seg med garderober, gymnastikksal og møterom på idrettsanlegget. Senere kom det forslag fra skolestyret om å bygge på Mæhlum-jordet øst for kirkegården. Denne «flyttingen» på 300–400 meter vakte stor strid. De som holdt på den nye skoletomta, var lite populære i Åmot høsten 1968. Den dagen saken skulle avgjøres i kommunestyret, kom det en stor og hørlig bil-kortesje fra Åmot til rådhuset. Aldri verken før eller siden har det vært så mange tilhørere i kommunestyresalen. Men Kappeljordet ble valgt med stort flertall og skolen bygd. Den stod ferdig i 1971.

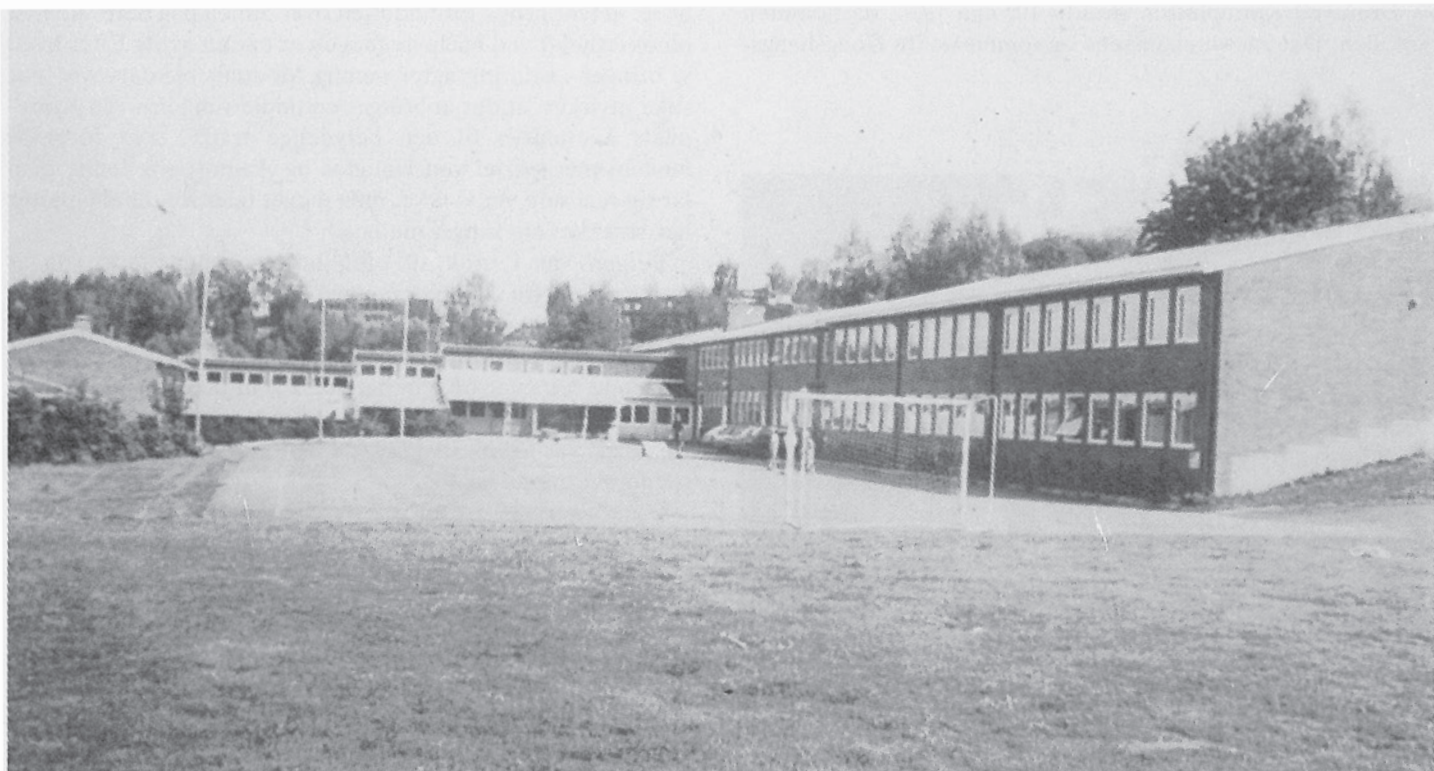
Den niårige skolen ble innført i Modum fra 1. juli 1971. Men dermed kunne en ikke legge alle skolesaker på hylla og si seg ferdig. Først måtte en del overgangsproblemer løses. Dernest var det fortsatt behov for mer plass. Stalsberg skole

Søndre Modum Ungdomsskole under bygging 1971.

måtte utvides, og det ble bygd en helt ny klasseromsfløy mot sydvest. Det ble også gjort betydelige ombyggingsarbeider i den gamle skolen, som hadde tjent kretsen i femti år. Nybygget ble tatt i bruk i januar 1974. Etter at barneskolen i Vikersund hadde flyttet, skjedde det store ombygginger i ungdomsskolen i begynnelsen av syttiårene.

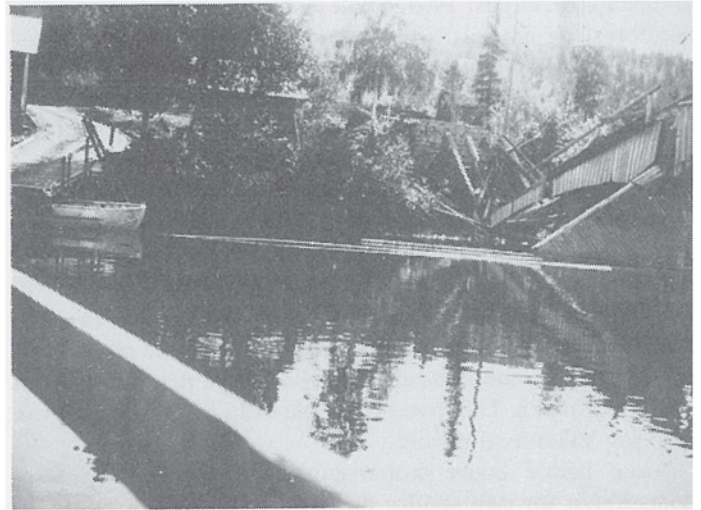
I åttiårene har det meldt seg nye krav, særlig etter mer plass til administrasjonsavdelingene ved skolene. Buskerud skole kunne ta i bruk sitt andre tilbygg i 1983, og i 1986 var ominnredning og nybygg ferdig på Enger. Når dette skrives (i 1989), står nye arbeider for tur – på Vikersund, Sysle og Stalsberg. Men det er en annen historie for en skole i stadige forandringer.

Enger skole.

Fergen ved Kjørापlassen. Foto B. Gottschalk.

Brua etter flommen. Foto B. Gottschalk.

Kai Hunstadbråten:

Da flommen tok Kjørापlassbrua

Den første brua over Simoa ved Kjørापlassen ble bygget i 1876–1878. Før den tid gikk Sigdalsveien fra Åmot forbi Kongssagene opp Kongshøybakken, til Spellemannsmoen, om Setersberg, forbi Blaafarveværkets legebolig (Doktorgården), vest for direktørboligen (Fossum) til sundstedet ved Varhus.

Brua ved Kjørापlassen stod til 10. mai 1916, da flommen tok den. Det var vannmassene og tømmeret fra Kongshengs-

let ovenfor Haugfoss som rev den med seg. Den østre delen stod igjen (se bildet).

Ingeniørtropper fra Hvalsmoen kom med pontonger til ferge. Disse ble kjørt med hest over Setersberg gjennom tunet på Fossum og ned til Simoa.

Drammens Tidende og Buskeruds Blad skrev 16. mai 1916 bl.a.: «Hvor længe forbindelsen over Simoa paa dette sted vil bli opretholdt ved hjælp av færger er endnu uvist. Efter hvad vi bringer i erfaring agter nemlig Modums blaafarveværk at søke utvirket, at der anbringes en midlertidig bro ved Kjøraplads av hensyn til den betydelige trafik, som foregaar mellem træsliperiet ved Haugfos og Aamot; om denne plan lar sig realisere vet vi ikke, men meget taler for, at alle parter her strækker sig længst mulig.»

Fergen var i bruk til utpå høsten samme året, da et brukompani fra ingeniørvåpenet på Hvalsmoen bygget en pelebru i løpet av 14 dager. Materialer fikk de fra Blaafarveværkets øvre pukkverk ved Haugfossen, som da ble revet.

Denne brua var 61,6 m lang og 2,6 m bred. Den var altså bygget av tre og stod, i likhet med den gamle, på brukar av tre. Brua var i bruk til 1929, da den nåværende jernbru i ett spenn ble bygget.

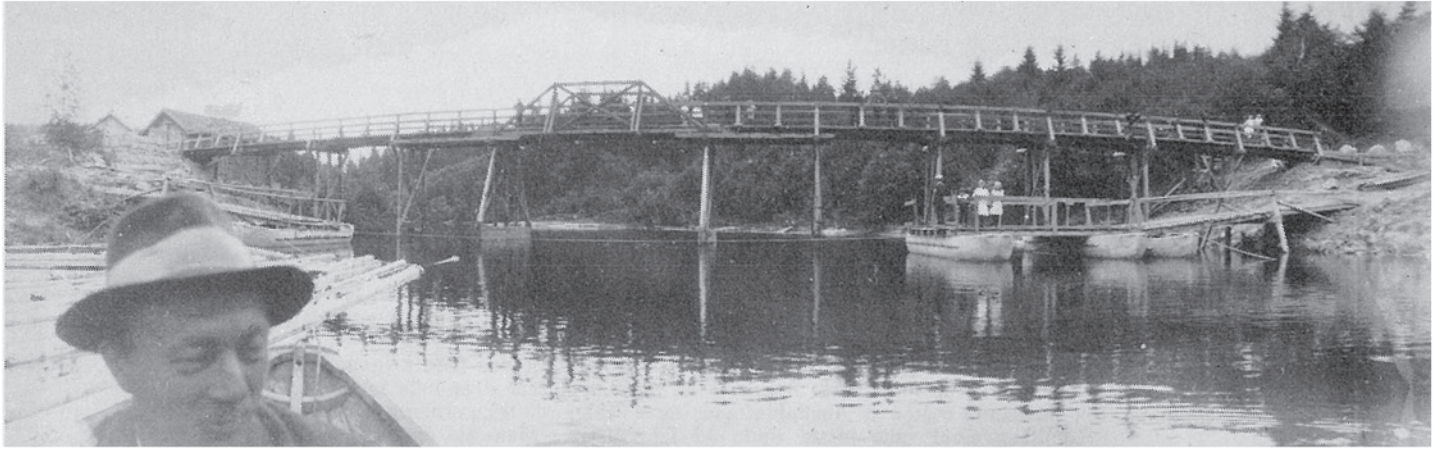
Telt i militærleiren på Vedaløkka mellom Magasinbakken og Varhus. Foto B. Gottschalk.

Kilder:

[Aase Tandberg]: Sigdalsveien er i dag 90 år. – Drammens Tidende og Buskeruds Blad 2/5 1968 .

[Else zur Löwen]: Personlig meddelelse 1989.

De bortrevne broer paa Modum og i Numedal. – Drammens Tidende og Buskeruds Blad 16/5 1916.

Den midlertidige brua bygget av ingeniørkompaniet. Foto Anders T. Hoff.

Thure Lund:

Den siste omgangsskolen?

Vi har et par nedtegnelser fra USA om den gamle omgangsskolen på Nordre Snarum. Vi gjengir dem slik de er skrevet:

Mit pigenavn er Kristine Stigen, fra Stigen paa Snarum, datter av Elling Stigen og Randi Stigen. Jeg er født 13 juni 1877 og konfirmereed 4 october 1892, av sogneprest Arnesen.

Jeg gik paa Nordre Snarum skole, som dengang var omgangsskole. Min første lærer var Tollef Eivindsen Skaalid, da han slutted fikk vi Einar Kristoffersen, som vi hadde lige til hans død i 1890. Efter ham kom Torgeir Olavsson Vraa, og efter ham kom Haakon Grøstad. Det aaret jeg gik ud ble skolen holdt paa Morud gaard. Saa lenge det var omgangsskole delte vi lærer med Svendsby skole. Paa den vis ble det jo bare tre dage i uken vi gik paa skole.

*En hilsen til alle snaringer fra
Mrs Kristine B. Senne.
Kalispel, Mont.*

Den kjente snaringen Nels Hilsen som utvandret til USA noe senere enn Kristine Stigen, forteller følgende om sin skolegang:

I Modum Historie leser vi følgende:

«I 1895 planlegges skole og paabegyndes en skolestue i Nordre Snarum. Grunnmuren og tømmerveggene var alt ferdige ved nytaarstid.

Jeg vil her tillegge at før denne skolestue ble bygget hadde vi omgangsskole i denne krets. Nedskriveren, som var elev ved denne skole, husker godt flyttedagen, vaaren 1896. Siste gaard hvor skolen ble holdt var Struterud, aaret forud var den paa Morud.

Det var svære greier at komme til vort eget hus, med for oss nymoderne bekvemligheder, saasom pulter, kateter for lærer Haakon Grøstad, tavler og karter paa veggene, og en stor aapen slette til legeplads. Det var ikke som i omgangsskolen der vi sad paa begge sider av et langt bord, og ingen legeplads. Det kunde hende at noen gutter kom i klammeri

og det ble salgemaal med det resultat at begge landet i potetaakeren til gaardens eier. Ja den potetaakeren!

Men vi hadde mye moro av at hoppe i høiet i en ensom høilaave i Kvennerud. Jeg tenker nok Ellene Morud, som nu er bosatt i Bemidje, Minn. husker paa de dage.

N.H.

I tillegg til ovenstående kan anføres at omgangsskolen på Nordre Snarum også ble holdt på Lien gård, der det enda er et værelse i bruk som kalles «skolekammerset». Dette er i 2. etasje. Struterudbygningen sto slik den var i gamle dager helt til for et par år siden, men er nu under restaurering og med tilbygg.

Nordre Snarum Skole.

Beretning

fra komiteen for skolebespisning ved Stalsberg skole.

På Geithus ble det vinteren 1942 nedsatt en komite til å arbeide for om mulig å skaffe midler til skolebespisning. Ernærings situasjonen ble stadig vanskeligere og komiteen mente at man i første rekke måtte hjelpe skolebarna.

Forholdene på Geithus har også vært vanskelige under hele krigen. Fabrikkene har stått og arbeiderne har vært utskrevet til arbeidsplasser over hele landet. De fleste familier fikk på denne måten to husholdninger, og dette gjorde ikke ernæringsforholdet bedre.

Komiteen holdt sitt første møte 12. febr. 1942. Man ble enige om å gå i gang med arbeidet straks. Det viste seg snart at tanken om å hjelpe barna fikk tilslutning fra alle hold. Komiteen gikk først igang med utlodning, og holdt seinere en lang rekke med tilstelninger. Ved velvillig imøtekommenhet fra Geithus Idrettslag fikk komiteen benytte Furumo Sommerteater til sine tilstelninger. Så fort komiteen fikk en del penger i kassa ble det foretatt innkjøp av mat.

Det ble bestemt at skolebespisningen skulle settes i gang etter sommerferien 1942. Imidlertid var skolen blitt beslaglagt av A-T, og arbeidet kunne derfor ikke settes i gang før i desember 1942. Til å stille mat ble tilsatt 3 kokker, og maten ble kokt i skolens kjøkken. Vi hadde ganske store lagre av mat da vi begynte. Maten var innkjøpt av komiteens medlemmer til riktige priser. Vi har hele tiden hatt ordentlig sukker, de siste par år ganske rikelig med melk, svære kvanta av grønnsaker har også gått med. Det første år fikk barna også flatbrød ved siden av lapskaus, betasuppe osv. Brødet ble også bakt i skolens kjøkken av ei bakstekone. Havregrøt og havrevelling med rikelig sukker og melk har vært mye brukt de siste par år.

Våren 1943 beslagla A-T på nytt skolen, og undervisningen måtte foregå i en rekke dårlige lokaler rundt omkring. Kokingen av mat måtte også flytte, og ble henlagt til Klubbhuset på Rolighetsmoen. Og maten ble så kjørt rundt til de forskjellige „skoler“. Dette medførte store utgifter for komiteen.

Vi hadde regnet med et års arbeid. Men krigen fortsatte og ernæringsforholdene forverret seg ytterligere, og arbeidet ble derfor fortsatt sommeren 1943 og bespisningen ble opprettholdt også dette år. Også sommeren 1944 ble arbeidet med å samle penger fortsatt. Og barna fikk mat på skolen helt til ferien i sommer, da var freden kommet til landet og komiteen anså derfor sitt arbeid som avsluttet.

Ved de tilstelninger komiteen har holdt har den forsøkt å få så gode krefter til underholdning som mulig. Og det kan vel trygt sies at landets beste kunstnere har opptrått på Furumo Sommerteater disse somrer. Vi nevner: Leif Juster, Einar Diesen, Lalla og Karsten Carlsen, Book Jenssen, Reidar Andresen, Arvid Nilsen m. fl.

Det mest populære arrangement har imidlertid vært Modums-dagen som har vært holdt i juni hvert år. Her har bygdas egne krefter forestått all underholdning, og tilslutningen fra publikums side har vært helt enestående. Sommeren 1944 ble inntektene av Modums-dagen delt mellom skolene i bygdas tre sentre: Aamot — Geithus — Vikersund. Nettoutbyttet denne dag ble 3502,00 kr. Disse tilstelninger har vel vært at de største i hele fylket under krigen.

Komiteen har i disse år hatt en bruttoinntekt av ca. 45 000,00 kr. En enkelt helgs arrangement innbrakte 5 434,59 kr. Loddsalget innbrakte en søndag ettermiddag 1 300,00 kr., det ble solgt ca. 15 000 lodd den dag. Til opptredende kunstnere er utbetalt ca. 16 000,00 kr. Til innkjøp av matvarer er brukt ca. 13 000,00 kr. Til lønninger er medgått ca. 7 500,00 kr. Administrasjonsutgiftene er praktisk talt 0 da alt arbeid er utført gratis av komiteens medlemmer. Det er hvert år servert ca. 26 000 måltider mat.

Det første arrangement som holdtes 7. mars 1942 innbrakte 473,00 kr. Det siste som holdtes 5.-6. august 1944, innbrakte 5 400,00 kr. Dette viser den store stigning i interessen for skolebespisning blant befolkningen. Komiteen har ikke en eneste gang henvendt seg til de den gang styrende myndigheter om økonomisk støtte.

Da komiteen avsluttet sitt arbeid var det en kassebeholdning på ca. 5 000,00 kr. Disse penger skal nyttes til beste for skolebarna. Pengene vil bli brukt til skoleturer og til hjelp for barn som lever under særlig vanskelige forhold. Komiteen har under hele sitt arbeid bare hatt en tanke — å hjelpe barna mest mulig uskadd gjennom disse vanskelige år. Vi håper også vårt arbeid har bidratt til å lette husmødrenes bekymringer for barnas ernæring. Vi takker for all velvilje og støtte vi har fått i vårt arbeid, for gaver o. l.

Til slutt vil vi bemerke at skolebespisning ikke bare bør være et krisetiltak, men bør bli en fast ordning ved skolene. Det må da bli det offentliges sak å ta seg av denne oppgave.

I komiteen for skolebespisning ved Stalsberg skole:

Carense Løver. Aagot Thon. Hans Bakke. Gunnar Raaen.
Sverre Skålin. David Løver. Andreas Knive.

Arne Sørensen:

Skolebespisningen på Stalsberg 1942–46.

Denne beretningen fra Komiteen for skolebespisning ved Stalsberg skole ble skrevet sommeren 1945 og er ført i pennen av David Løver og Andreas Knive. Bak denne rapporten skjuler det seg et av de mest enestående tiltak som noen gang er startet på Modum.

Vinteren 1941–42 begynte matmangelen for alvor å melde seg. Så godt som alle matvarer var rasjonert. Melkerasjonering kom i april -41 og poteter var rasjonert fra juli -42. Styret i Geithus Idrettslag hadde lagt ned sine verv i protest mot styremaktene og de som ble de viktigste drivkreftene i skolebespisningskomiteen hadde sin bakgrunn derfra. 12. februar -42 holdt komiteen sitt første møte. Til formann ble valgt Andreas Knive, kasserer Gunnar Raaen og sekretær Aagot Thon. En beslutning å sette igang med utlodninger. Nå var det ikke bare å sette i gang i -42. Det måtte søkes Forsyningsdepartementet, Direktoratet for Proviantering og Rasjonering gjennom den kommunale forsyningsnevnd om tillatelse til å lodde ut matvarer. Svaret kom 21. februar: «For det første skal en gjøre oppmerksom på at det ikke er noe i veien for å lodde ut brenneved. Etter gjeldende bestemmelser er det forbudt for hønseholdere å avstå egg (også som gave) til andre enn Eggsentralens mottagerstasjoner. Direktoratet vil likevel i dette høve tillate at det loddes ut egg gitt som gave fra eggprodusenten.»

Det var forbudt å danse og søknad ble sendt til lensmannskontoret om dispensasjon. Dette ser det ut til at de har fått til det første arrangementet, 7. mars på Folkvang. David Løver som hadde arbeidet med underholdningen på Furumo Sommerteater for idrettslaget ble komiteens underholdnings-sjef. Idrettslagets kontakter ble overtatt til fordel for skolebespisningen og Furumo Sommerteater stilt til disposisjon for komiteen.

Det neste arrangementet en søker om er en underholdningsmatine 17. mai. Dette blir avslått med henvisning til forbudet om festligheter på nasjonaldagen. Arrangementet

Kokker på Rolighetsmoen. Fra venstre: Agnes Bjørnstad, Karin Arneberg og Ingeborg Guttormsen.

ble istedet holdt 1. pinsedag, 24. mai, med bl.a. opptreden av Leif Juster. Arrangementet trekker en masse folk. Regnskapet viser: inngangspenger kl. 1.273,50, loddsalg kr. 600,-, salg i restauranten kr. 684,95. Inngangsbilletten kostet 1 krone.

Komiteen fikk tillatelse av idrettslaget til å pløye opp fotballbanen på Rolighetsmoen for å sette poteter og kål. Dette ble gjort i mai -42. Banen var stort sett grus og slagg, så selv med god gjødsling ble resultatet dårlig. På underhold-

Bilder fra identitetskort fra krigen. Fra v.: Gunnar Raaen, Kari Løver, Sverre Skaalid og David Løver.

S.T. jnr. 1292/42
JWB/EB

Telefon 10360
Sekretar Bauck.

STATENS TEATERDIREKTORAT

Herr David Løver,
Geithus.

Velddedighetsarrangement.

Deres brev av 20. d.m.

"Komiteen for gratis mat til barna ved Stalsberg skole" har herved Teaterdirektoratets bevilling til å arrangere et underholdningsprogram på Furumo Sommerteater, Geithus, søndag 31. d.m. med opptrreden av Leif J u s t e r (honorar: kr. 200.-), Torshov-trioen (honorar: kr. 140.- + fri reise) og eventuelt Christian S c h i ø r n (honorar: kr. 50.-).

Det er en forutsetning for bevillingen at det bare brukes tekster som er godkjent av sensuren.

Komiteens forslag til anvendelse av overskuddet ved arrangementet er godkjent.

Oslo, den 21. mai 1942.

Heil og sæl:

Finne Halvorsen

ningssiden var resultatet langt bedre. Ved utgangen av mai måned var kassabeholdningen kr. 4.314,50, av dette var 493,75 gaver fra private.

At givergleden var stor ser en av de mange utlodningsgjensstandene og direkte gaver. I protokollen står: Telefonisk inløp melding om en anonym gave: 150 kg havregryn, 100 kg sukker, 100 kg mel, 24 kg margarin. En oppdaget vel også etter hvert at til tross for rasjonering av alle matvarer var det mulig å skaffe til veie det aller meste. Andreas Knive var innkjøpssjef, med sin store kontaktflate og anseelse ser en at han er rett mann på rett plass. Det ble kjøpt poteter og kålrabi i tonnevis. En kjøpte hele kuskakt, 18/11 -42 kvitterer driftehandler Hjallen for kr. 310,- og 23/11 mottar Syvert Knive for en kvige kr. 250,-.

Arbeidstjenesten hadde rekvirert Stalberskolen sommeren -42, men kan ikke ha kommet seg ut før utpå høsten. Skolebespisningen som en hadde tenkt å få startet ved skolestart kom ikke igang før i desember, da var Agnes Bjørnstad ansatt for å stelle mat. En måned senere kommer Helga Bakke og Martha Melby til. Våren -43 hadde en også egen bakstekjerring, 31/3 får Randi Lynne utbetalt kr. 210,- for flatbrødbaking.

Lønningen til kokkene var kr. 120,- pr. måned. Prisene på grønnsaker var: 1600 kg kål a kr. 0,26 kr. 416,-, 1675 kg poteter a kr. 0,18 kr. 301,50, 3000 kg kålrot a kr. 0,11 kr. 330,-. Gulrøtter ble betalt med 35 øre pr. kg.

Oppfinnsomheten må ha vært stor, 24/5 -43 selger Hville- og rekonvalesenthjemmet Fredheim 203,5 kg syltetøy for kr. 559,60. Det som forbauser når en ser dette er størrelsen på innkjøpene. All omsetning av mat var i prinsippet registreringspliktig for produsentene. Bøndene måtte oppgi kvanta av korn, poteter og antall dyr. Nå var det nok mye dødfødte kalver og lite fruktbare grisepurker i krigsårene. En mann kom inn på forsyningsnevnda på Vikersund og skulle melde inn en kalv. Den som satt bak skranken spurte en smule forbauset: «Dom kælver kuene borte hos deg da. Det gjør dom itte andre steder.» Handel i så stor målestokk og særlig med slakt, må ha bydd på personlig risiko, særlig for Andreas Knive. Han måtte da også gå i dekning helt på slutten av krigen, men det var p.g.a. spredning av illegale aviser. Gunnar Raaen hadde måttet stikke av i april -44 og Sverre Skålin overtok bokføringen.

Våren -43 beslagla arbeidstjenesten på nytt Stalsbergskolen og undervisningen foregikk på Gamle Stalbergskolen i Vassbunn, på Folkvang, på Betel og Solvang (i Bråtabakken). Sitat fra protokollen:

«Møte hos lærer Knive 25. mars 1943. Man ble enig om at forsøke gjennomføre skolebespisningen fra kjøkkenet på Folkvang ved installasjon av bryggepande. I tilfelle dette ikke lar seg gjøre, vil man prøve en bespisning i enklere former, f.eks. baking av potetkake.»

Men det ble fortsatt varm mat. Bryggepanne ble innkjøpt

Justermatinè på Furumo 1941.

for kr. 222,95. Men kjøkkenet ble på klubbhuset på Rolighetsmoen. Folkvang var blitt beslaglagt for å huse russiske krigsfanger og på Betel var de tyske vaktstyrkene forlagt. Med skole over hele Geithus og kjøkken på Rolighetsmoen måtte det transport til. Dette ble besørget av brødrene Bekkerud med hest og vogn. Flere var også engasjert i kjøkkentjenesten, fruene Simensen, Gravbråten og Otilie Skålin. Ebba Bakke begynte i juni -44 og ble fast til bespisningen opphørte i februar -46. Matsituasjonen forverret seg gradvis ettersom krigen varte og Knive utnyttet sine mange kontakter, en del av leverandørene var gårdbrukere som selv hadde barn på Stalsbergskolen.

Høsten -44 fortsetter innkjøpene i stor skala. 8/11 -44 kjøper en inn 3.400 kg kålrot og 2.610 kg poteter av en gårdbruker. Et okseslakt på 164 kg blir kjøpt av forpakteren på prestegården. Selv om en fikk kjøpt kjøtt var det nok langt mellom kjøttbitene. Kjøtt var det det var vanskeligst og mest risikabelt å få tak i. Poteter og grønnsaker var vel det vi i dag kaller biodynamiske og hadde stor næringsverdi. Prisene ser i liten grad ut til å ha vært svartebørspriser, med noen unntak når det gjelder kjøtt mot slutten av krigen. Penger var aldri noe problem for bespisningskomiteen. Arrangementene på Furumo Sommerteater fortsatte sine suksesser. Det er bokført store overskudd sommeren -44. Underholdningsarrangementene med landets fremste revykunstnere trakk mye folk. Tekstene måtte være godkjent av NS, men humor kan gis så mang en mening, noe krigstidens revykunstnere var mestre i å utnytte. Av lokale krefter som deltok finner vi Olav Werner, Geithus mannskor og Drolsum Hornmusikk. Sommeren -42 var det også opptreden av hardingfelespillemann Olav Satslåtten og hallingdanseren Knut Buseth.

Komiteen for skolebespisning hadde sitt siste arrangement 6. august -44 på Furumo og på Idrettsplassen i Vikersund

*Leif Juster og Lasse Flakstad, Furmo 1941.
Foto David Løver.*

No 13/ Gjithus, den 29/8 1942.
 Mottatt av Marvicking ved skolen
 for regning Stalsberg Gjithus
 kroner og hundre og 40 øre —
 hvorfor herved kvitteres.
 1004,40
 A. Brøtke

Kvittering fra Bokken

dagen før. På plakaten finner vi Lalla og Carsten Carlsen, Per Kvist, Hermann og Kate Hermani og trekkspilleren Hans Eriksen. Samlet overskudd kr. 3.502,-. Overskuddet ble delt likt mellom Nordre Modum Røde Kors v/Trygve Øderud, Vikersund, lærer Gjørlov for Åmot og Komiteen for skolebespisning v/Sverre Skålin.

Sommeren -45 la komiteen for skolebespisning ved Stalsberg skole ned sine verv da de anså sin oppgave som avsluttet. Skolebespisningen varte allikevel helt til ut februar -46. Det arbeidet komiteen hadde gjennomført var av aller største betydning for skolebarna i Geithus, den gang det mest konsentrerte industristed i bygda.

De som var mest engasjert la ned uendelig mye gratisarbeid for saken og viste stor oppfinnsomhet i å få det til.

Underholdningsarrangementene hadde også sin betydning for å holde motet oppe hos folk i en ellers grå og vanskelig hverdag. Underholdningskreftene var de beste som fantes. Godt ispedd med lokale krefter. Og det forteller ikke lite om solidariteten i et lokalsamfunn i en langvarig krisesituasjon.

Etter frigjøringa fortsatte arrangementene på Furumo, nå igjen i Idrettslagets regi, noe som fikk stor betydning for at Geithus kom til å spille i Hovedserien. Men det er en annen historie.

Hvordan opplevde ungene bespisningen?
 En som gikk på skolen i hele krigstiden forteller:

Det var noe vi gleda oss til. Særlig om vinteren når det var kaldt. Havrevellinga var kokt på skikkelig mjøl med mjælk i. Grønnsaksuppa var det kjøtt og cornbeef(!) i. Og ertersuppa var skikkelig god.

Noe alle geithusinger husker er den tvungne utdeling av tran som var varm etter å ha stått inne i klasserommet. Den

trana har nok «vaksinert» mange mot tran for resten av levetida.

En annen elev forteller:

Det var noen av gutta som var sultne støtt, også satte dom seg ved sida en som var kresen, også sa dom – se det er mus i suppa – se på den snørrklysa der. Sånn holdt dom på helt til stakkaren ikke orka maten – også fikk dom, n da.

Dees dato mottatt
 av Skolebespisningen
 Grønnsaksuppe -
 kr. 310.-
 Geithus 11/11-42
 Kipit Gjellen
 A. Brøtke 12/1/5

Forn. nr. 900.

310 kroner – kvittering for ei ku.

Andreas Knive under fredeligere forhold. Avgangsklassen på Stalsberg 1953. Første rekke fra v.: Gunnvor Rishovd, Inger Bråthen, Grete Berg,, Bente Wold, Marit Moen, Marit Andersen, Bjørg Johannesen, Ingrid Åsheim, Else Wickmann. Bakre rekke: Bjørn Grøslund, Rolf Nilsen, Fred Andersen, Birger Edquist, Per Terje Løver, Nils Stenseth, Kristoffer Bye, Roar Hovde, Arne Gunnhus og Bjørn Bottegard.

Andreas Knive 1903–61. Lærer på Modum fra 1928, Stalsberg 1939–61, ordfører 1946–61.

Thure Lund:

Litt moro i skoletimene

Han tenkte sikkert praktisk en gutt på Bøen skole som ble hørt av lærer Jac. Andr. Samuelsen. Gutten, som het Jan, ble spurt om hva som var grunnet til at Jesus greide å gå tørrskodd over Genesaretsjøen. «Jo, han hadde vel svømmehud mellom te'a,» sa Jan.

Lærer Samuelsen hadde det sikkert også moro da ei lita jente skulle lese det første bud og sa: »ska itte ha andre guder enn meg,» sa jenta.

Raklehana?

Lærer Håkon Grøstad fortalte elevene på Svendsbyskolen om den Hellige Ånd, som svedde over vannene. – Ja, er det noen av dere barn, som har sett den Hellige Ånd, spurte Grøstad. En gutt som het Sigurd svarte at det hadde han. – Je så'n sø'i Svendsbyhagan, han satt i en furutopp og kakla som en århana. Men han ligna nærmest på en tiur, sa Sigurd. Han forestilte seg sikkert som mange andre at det var en fugl som svedde over vannene. Og han hadde nok hørt de eldre snakke om en raklehana. Den var jo grei å forveksle med den Hellige Ånd.

Skuterudflatens gamle skole.

Eli Moen:

VUES DE NORWEGE

- Modum Blaafarveværk 1864/65

I Stiftelsen Modum Blaafarveværks eie finnes en liten serie med stereoskopbilder (1) med motiver fra verkets gruveanlegg. I alt er det 10 dobbelte bilder med åtte ulike motiv. Hvert enkelt bilde måler 8,4 x 7,7 cm. På baksiden av noen av bildene er det skrevet med blyant hva motivene forestiller, men noen dato er ikke angitt. Det er likevel mulig ut fra en av de avbildede personer å datere bildene så noenlunde. Bilde 1 viser fire personer på utsiden av Ludvig-Eugen-stollen. Mannen i forgrunnen (i midten) er bergforvalter Johan Maximillian Graff. Etter at Modum Blaafarveværk ble kjøpt opp av et saksisk selskap i 1856, tjenestegjorde Graff ved Modumgruvene to ganger. Første gangen var i 1856/57 og andre gangen var fra høsten 1864 til våren 1865. Som det vil fremgå av artikkelen må bildene ha vært tatt under han siste opphold på Modum. Vi kan altså tidfeste bildene til fotografiets barndom, nærmere bestemt noen år etter at neg./pos. teknikken hadde åpnet nye muligheter for fotografene.

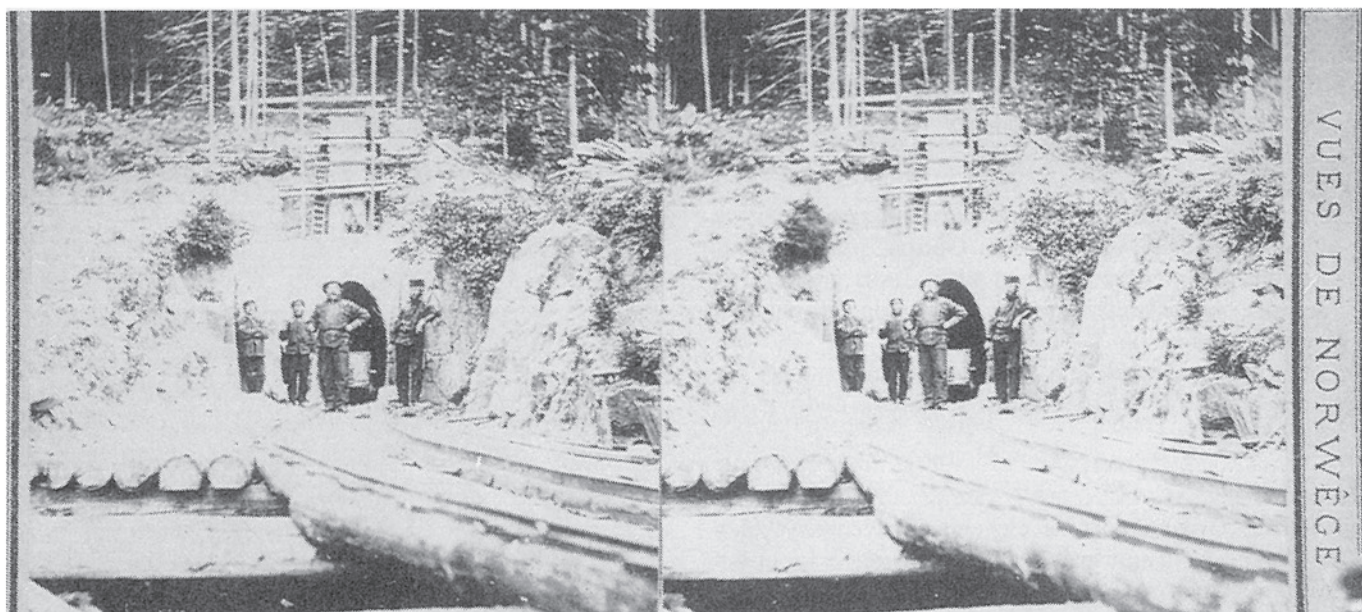
Et tidlig arbeidslivsbilde

I tillegg til disse, finnes et enkelt bilde med nøyaktig de samme mål som de enkelte stereoskopbildene. Det er klippet av i den ene enden, og det er grunn til å anta at det

opprinnelig har utgjort den ene delen av stereoskopbilde, og at de muligens har vært tatt samtidig med de øvrige bildene. Dette lar seg dessverre ikke fastslå foreløpig.³ Det interessante med dette bildet er at det er tatt inne i gruvene, altså inne i et totalt mørkt rom. En må dermed stille seg spørsmålet om hvordan fotografen har klart å løse lysproblemet – å få tilstrekkelig og sterk nok belysning til den lange eksponeringstiden som datidens fotograferingsteknikk krevde.

Bildet er dessuten interessant fordi det viser en arbeidslivssituasjon. Det viser tydelig to par med arbeidere som driver med to-manns håndboring. Vi ser at to av arbeiderne holder i hvert sitt borjern, mens de to andre står klar til å slå med hver sin feisel. Vi får altså her visualisert hvordan mesteparten av bergbrytinga ved Modum Blaafarveværk foregikk, hel fra verkets begynnelse i 1770-årene frem til langt ut i siste halvdel av 1800-tallet. Videre viser bildene hvordan arbeiderne var kledd, og vi kan også øyne de oljelampene arbeiderne brukte til belysning inne i gruva.

Bilder med motiv fra industrianlegg og arbeidsliv var ikke av de mest benyttede blant datidens fotografer. Hvem var fotografen som besøkte Modum i 1864/65, og hvorfor ble bildene produsert.

Bergforvalter Johan Maximillian Graff på utsiden av den såkalte Ludvig-Eugen-stollen. Til høyre på bildet står stiger Ole Pedersen Steenstuen. Ole tilhørte en gammel bergmannsfamilie som var blant de første som kom til Modum fra Kongsberg ved Blaafarveværkets anleggelse i 1770-årene. Som andre bergmannssønner begynte Ole tidlig å arbeide ved

gruvene. Allerede i 1830, som 11-åring, ble han ansatt som skeidegutt. Ludvig-Eugen-stollen ble anlagt i slutten av 1850-årene hovedsaklig for å transportere malm ut av gruvene. Bak bergforvalter Graff kan vi skimte en av de hunder (trevogn med fire hjul) som malmen ble transportert i.

To-manns håndboring inne i gruva.

Stereoskopbilder – en kjent tradisjon

På stereoskopbildene har fotografen fått trykt sitt navn: «K. Gercke, photog. Drammen», sammen med teksten «Vues de Norwege». Bruken av flertallsformen i teksten indikerer at bildene inngikk i en serie som øyensynlig ble produsert for salg. Videre tyder den franske teksten på at bildene var beregnet for et internasjonalt marked. Stereoskopbilder var i disse årene blitt svært populære ute i Europa, og i Tyskland snakkes det om en «Stereoskop-Epidemi» fra 1850-årene av.⁴ Bildene fra Modum avspeiler således en kjent tradisjon i fotografiets historie.

Fotograf og lærer

Karl Gercke, født 1824 i Tyskland, kom muligens til Norge i 1864⁵ sammen med sin tre år yngre engelske kone. I det året etablerte han seg i hvert fall som fotograf i Drammen. 22. juni 1864 inngikk han en kontrakt med Ansteen Nilsen Dahler om leie av et stykke grunn for et tidsrom av fem år, regnet fra 14. april samme år, med tillatelse til å oppføre bygninger. ⁶På Brand.Matr. nr. 42, Strømsø (senere adresse Jernbanetorget 3) oppførte Gercke så et atelier der han hadde følgende utstyr:

1 dobbelt Objektiv af Dallmeyer (23/4) tilligemed Camera og	
2 Cassetter	94 spd
1 stativ dertil	5
1 Stereoskop-Apparat af Dallmeyer	
(2) tilligemed Camera og 1 Cassett	91
1 stativ dertil	15
1 Santineermashine	40
1 do. mindre	10
1 udskaaret Bord	25
3 Dusin Copirammer	15
3 Bagtepper a 5 spd	15 7

I folketellingen av 1865 er Karl Ludwig Hartwig Gercke oppført som fotograf og språklærer.

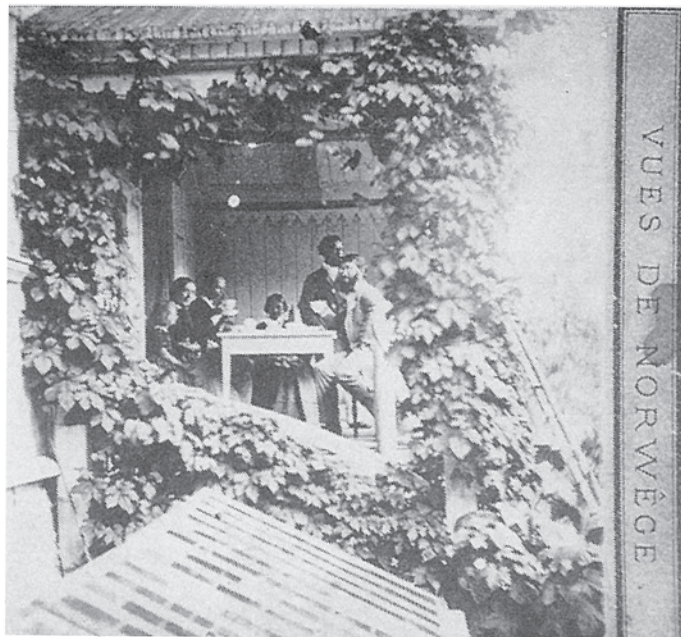
Det var altså kort tid etter at han hadde etablert seg i Drammen at Gercke kom til Modum for å fotografere. Det er ikke mulig å si på hvis initiativ Gercke dro dit, men det eksisterte iallfall en forbindelse mellom ledelsen av verket og Gercke etter hans besøk i 1864/65, en forbindelse som senere skulle komme Gercke til gode.

Som mange av sine kolleger hadde Gercke problemer med å gjøre fotograffaget til levebrød. Han pådro seg etter hvert endel gjeld og pantsatte atelieret med alt utstyret, første gang i mars 1866 og siste i februar 1868. Den 28. mars samme år måtte han til og med avhende sitt øvrige løsøre – bord, stoler, senger madrasser, tepper etc. – da han ikke hadde flere kontanter.

Etter tvangsauksjonen dro Gercke til Modum og fikk bosette seg på Blaafarveværkets grunn, i en sidebygning til verkets doktorbolig. (8) Om Gercke utførte diverse tjenester for verket har ikke vært mulig å påvise ut fra verkets lønningslister. Han bodde der i hvert fall og kjøpte fra tid til annen litt rugmel og gryn fra verkets magasin. I september måned 1868 averterte han i Drammens Tidende at:

«Unge Mennesker, der af Helbred- eller andre Hensyn maatte ønske for en Tid af indtil 1 Aar at holde sig paa Landet og samtidig fortsætte sin Uddannelse, kunne af Undertegnede modtages til undervisning i døde og levende Sprog, Mathematik, Bogholderi og andre for videnskabelig eller merkantil Uddannelse nødvendige fag. Undervisningen meddeles i mit Hjem paa Modum Blaafarveverk for en Betaling af 5 Spd. pr. Maaned. Logi med Alt i Huset kunne Eleverne erholde hos de iomboende Familier for 7–10 Spd. maanedlig. Dr. K. Gercke»

Hvilken respons Gercke fikk på dette vites ikke, i november samme år averterte han igjen i Drammens Tidende at han på nytt «agter at begynde sin Undervisning i Tydsk, Engelsk, Fransk og Italiensk» og at han vil være å treffe i Jomfru Nilsens Hotel ved Jernbanetorvet. Gercke oppholdt seg muligens i Drammen denne høsten, men fra slutten av november var han fast på Modum. Det siste spor han etterlater seg på Modum er 12. april 1870⁹ og den 13. april er dr. philos. Karl Gercke i Christiania politikammers passkontroll oppført som reisende ut av landet. Som reisemål

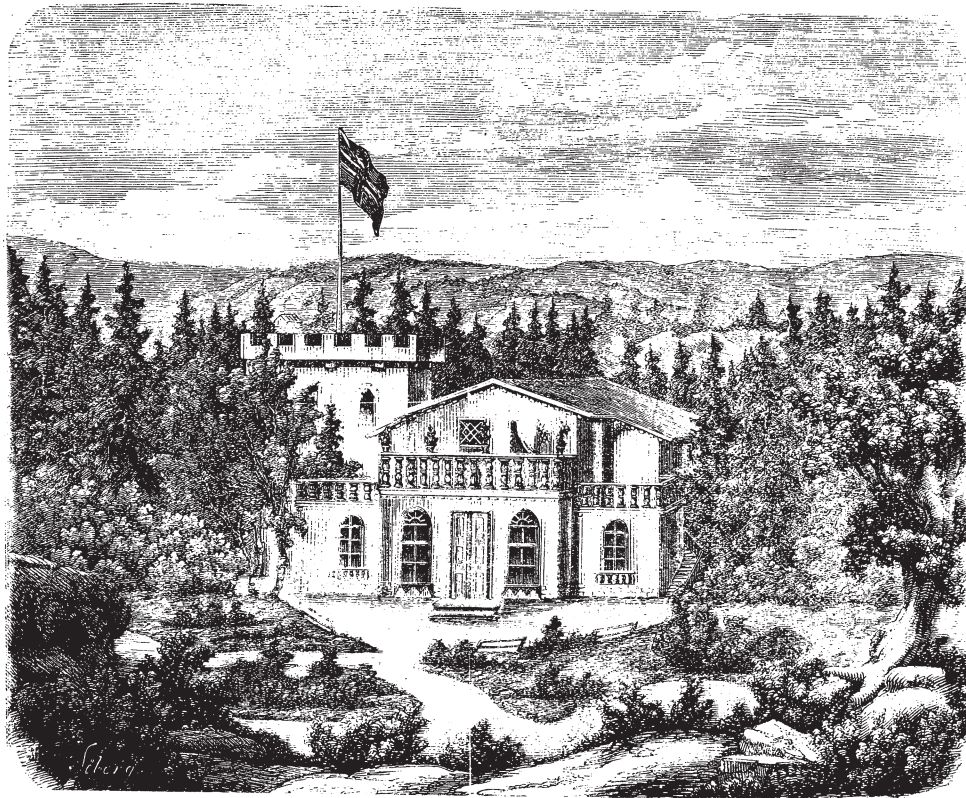

Verandaen på Fossum (verksdirektørens bolig). Personene på bildet er verksdirektør Carl Voigt med familie.

oppga han Tyskland, Belgia, Sveits, Frankrike og England. Han reiste i første omgang til Berlin der Blaafarveværkets direktør Carl Voigt, korresponderte med ham frem til 13. desember 1871. Her stopper nesten sporene etter den tyske fotograf og språklærer som for et par år slo seg ned på Modum. For til tross for at hans opphold på Modum var av kort varighet, og til tross for at det er over 114 år siden han reiste fra bygda, så finnes det fortsatt mennesker på Modum som har hørt om fotograf «Galke».

Noter:

1. Gitt sammen med stereoskopapparat til Stiftelsen av Reidun Kvaale, barnebarn av verkets siste direktør, Benjamin Gottschalk.
2. Gruveanlegget i Skuterudåsen var delt i tre hovedveir: 1. Nordgruvene, 2. Mellomgruvene, 3. Sydgruvene. Gruveområdet strekker seg over en lengde på 3–4 km i nord-sørlig retning.
3. Det finnes et bilde til tatt inne i Skuterud-gruvene. Det er oppbevart i Drammen Museum, men av ulike årsaker har det ennå ikke vært mulig å få eventuelle opplysninger om dette og andre bilder fra Modums Blaafarveverk.
4. W. Weimar: Die Daguerreotypie in Hamburg 1839–60, s. 70, Hamburg 1915.
5. Hvor i Tyskland har ikke vært mulig å få bragt på det rene. Dessverre har journalen over ankomne og anmeldte reisende for perioden oktober 1861 til juni 1864 gått tapt.
6. Pantebok for Drammen, nr. III.10, 22.8.64.
7. Pantebok for Drammen, nr. III.12, Executionsforretning nr. 9.
8. Denne bygningen har senere gått under navnet Gerckeboligen.
9. Gerckes forbindelse med Modum Blaafarveverk har vært mulig å spore gjennom verkets portobok, der all inn- og utgående post ble ført inn. Ifølge portoboken må Gercke ha stått i en hyppig kontakt med omverdenen mens han bodde på Modum.

St. Olavs Bad på Modum. Xylografi av Andreas Ludvig Søborg.. Illustrert Nyhedsblad 1857.

Kai Hunstadbråten:

Den store folkefesten på Modum i 1859

I A. O. Vinjes blad *Dølen* nr. 38, 1859 finnes en skildring av en fest på Modum Bad 4. juli samme året. Henrik Ibsen og Paul Botten-Hansen var også tilstede der. De var innbudt av «Lækjaren Thaulow og dei andre derikring, som hadde stelt denne Fest til», forteller Vinje, og han fortsetter:

«Laget stod upp i ein tykk Skog tett inn med «St.Olavs Bad», som Thaulow hever funnet og bygd so koselegt der midt i Skogen, at Ein maa verda frisk berre af at liggja der, om endaa «Badet» inkje dugde – nokot, som ikki eg skynar paa, – men Doctor og «Expeditionschef» Kierulf, som ogso var der i Festen, helt ei Tale ved Brunnen, og sagde, «Badet» var godt og vel tilstelt, og han ynskte det derfor den Søkning, som det fortente.

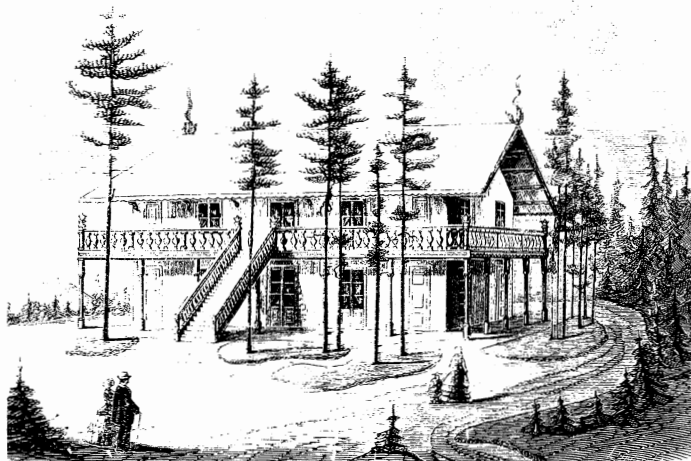
Festen var vel tilstelt der upp i Skogen med eit Golv ned i ei Dokk til at dansa paa, med eit Skjot-Skeid (Skydebane), med Buskehus til at selja Kakur og Øl og Vin ifraa, og fyrst og fremst maa det nevnt, at «Damerne» ved Badet og derikring – det er nok «Damer», om det er paa Bondebygdi – hadde saumat og bundet og spitat (strikket) eit og annat til Prydnad og Klædi (Netheder), som ogso vardt selt ut, og «Damer» stodo ved Disken, og andre foro ikring ogso med Blomar, sume vaaro ogso klædde i Landsbunad (Nationaldragt), men finare en Bygdegjentur, om dei so standa Brudr; nokre av desse Fjøllgjenturane foro ogso ikring med eit Blekspann paa Ryggen med Vinblande (Toddy), som dei

med ein Tapphani under den vinstri Arm tappade utor i Glas; dei foro der med eit Plagg yvir Spannet og Bakmeisen*) og med Gatholur (Knapp-) i Fetlarne til at setja Hoven af Glaset i. Det var snaalt stelt altsaman; der var Laatt og Løgi, og so var der tvo tri Bygdegutar, som lest vera Fjøllmennar og dansade godt, men rødde om Handel og Hestekaup endaa betri. Under Huva saag Ein so klokt Andlit og vitfulle Augo, at Ein lett kunde merkja, at det var Løgi altsaman. Den eine af desse vilde vist kunne verda ein stor Stevleikare (Skuespiller). So skaut andre til Maals, og andre kappsprungo i Sekkir, og sume bles i Ludr, og andre ringde med Kubjølle. Det var ein Draum i Skogen.»

*)Bokmaalet eiger inkje Navn paa dei Reimar og det Stell, som binder ei Byrd paa Ryggen, so ho kann berast.

Vinje hadde skrevet en vise på ni vers, som ble sunget, og en sang av Henrik Ibsen som samme dag stod i Morgenbladet, ble delt ut til folket. Festen hadde samlet 2000 mennesker.

Vinje holdt også en tale for damene hvor han bl.a. uttalte at «det verste ved den sokallade kvendelege Frigjering (Emancipation) var, at alting vilde verda omsnutt, dersom Kvendi fingo Valretten med, som der no er talad om i Sverike, med di at Kvendi vilde velja Dansemeistarar og unge raudleitte Gutar inn i Storthinget osv., medan vi velja

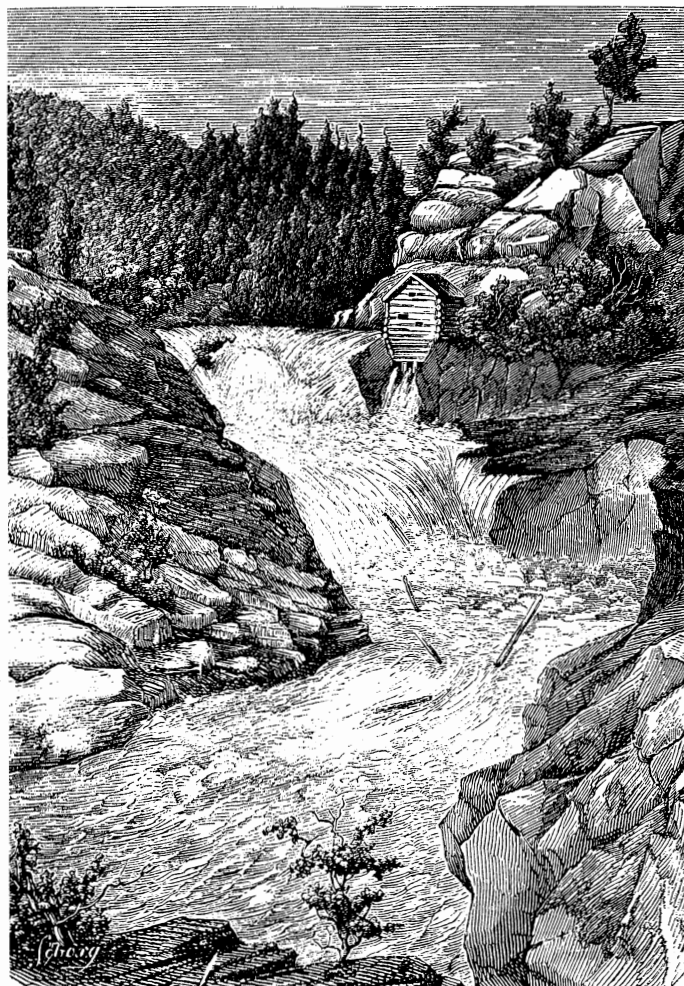
St. Olafs Bads nye Lageerhuus. Xylografi av Haakon Adelsten Lunde. Illustrert Nyhedsblad 1859.

eldri og kloke Folk, om dei ikki ero so fagre. Kvat vilde Folket segja om eit Dansemeistar-Storthing?» spør han.

Dersom vi synes at dette språket ser noe underlig ut, skal vi huske at Vinje hadde fått sin skriftlige opplæring på dansk, som dengang var det offisielle skriftspråk her i landet. Så var han i voksen alder kommet under påvirkning av Ivar Aasen og hans landsmål, og endelig hadde han selvfølgelig sin egen telemarksdialekt. Helt til 1851 hadde Vinje brukt praktisk talt ren dansk. Fra 1851 til 1858 brukte han et slags fornorsket blandingspråk, og først i slutten av dette året våget han spranget fullt ut og satte i gang med sitt eget blad, «Dølen», på landsmål.

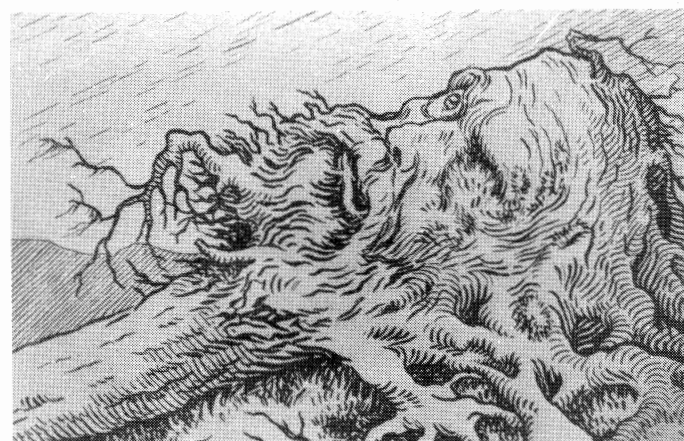
Det kan også nevnes at Vinje hadde vært korrespondent i «Drammens Tidende» fra 1851 til 1859, og det er interessant å lese hva han skriver i sin «Afsked til Læseren af Drammens Tidende» 19. februar 1859. Han ber her om tilgivelse for at han har vært så svak og arm og uvitende at han vanæret sin norske hånd med å skrive dansk og således syndet mot fedrelandets ånd og gjorde sitt til å slukke den siste rest av dens liv, og han legger til at han ikke skal gjøre det mer. «Intet, som jeg lægger Aand og Liv i, skal være på Dansk. Den Aand jeg har skal være på Norsk; vil ingen have den, saa beholder jeg den for mig selv, – saa gjør jeg da idetmindste ingen Skade. Jeg tager altsaa herved Afsked med den danske Literatur, og jeg gjør det paa det rette Sted, det nemlig, som jeg har talt saalænge fra. Det er haardt at skilles ved et Sprog, som man med grædende Taarer har lært! for man truer Unaturen saalænge ind i sig, indtil den bliver en kjær. Det er et let Sprog, det danske, – den, som ikke kan behandle det med Overlegenhed, er en arm Mand. I taagede Talemaader, røvede fra alle Verdens Kanter, kan man skjule sin Tanketomhed; det er just et Sprog for Avisskriverne og daarlige Poeter, – jeg vil bruge det til dagligt Brug, det skal være mine Hverdagsklæder,» skriver Vinje videre.

Han forteller at så godt som på hver gård og bedre husmannsplass på Modum finnes det «Treplantingar og Hagar». Og han skriver om dette: «Somykit kann ein einaste Mann gjera, for der var halvhundrad Aar sidan ein Prest, som hét Teilman; han skreiv ei tykk Bok om slikt og talade om det fraa Prædikestolen etter den Tids Skikk, som imindsto er likso god som den noverande, at tala i tokutte og tinglause (abstracte) Talemaatar, som der ikki kjem eit grønt Straa etter og endaa mindri heile Hagar og Trelundar.»

Kaggefoss (i Snarums-Elven) ved St. Olafs Bad paa Modum, huset oppe i fossen er den såkalte Hengoppmølla. Xylografi av Andreas Ludvig Søberg. Illustrert Nyhedsblad 1857.

«Dei tri husvulle Poeter paa Ringerike,» som Vinje kalte seg og reisefølget sitt (Henrik Ibsen og Paul Botten-Hansen) reiste videre nordover, og han finner at «Tyristrondi og rundt ikring Fjordarne er fagert og rikt Land». Ferden gikk så forbi Sundvollen til Svangstrand, der de kjørte «ei Skranglekjerre, til dyre Domar», for der var ennå ingen «fast Station». «Men no skal det vera paa god Veg,» skriver han videre. Og han avslutter slik: «Det er Folk, som fortæna Vegen. Dei skulde fara paa gamle Gjeitevegir, som dei ero skapte til.»

Vinjefuruen i Telemark. Karikatur av Theodor Kittilsen.

